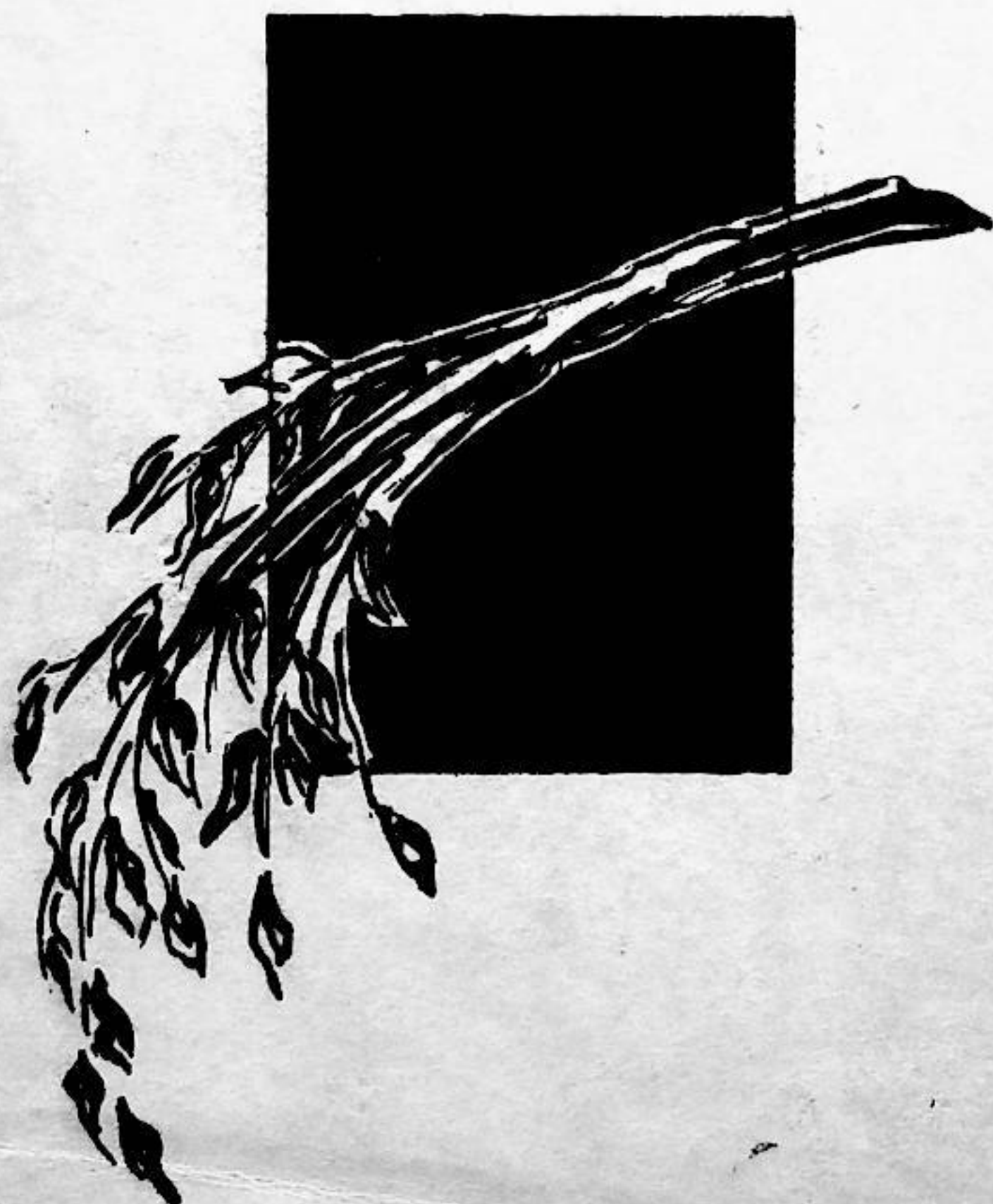

32

לזכרו של צבי יתום

קבוץ השומר הצעיר מעברות • תשי"ב - 1952

ב-18 לדצמבר 1950

מ. ז. ז. ז. ז.
ז. ז. ז. ז. ז.
ז. ז. ז. ז. ז.
ז. ז. ז. ז. ז.

צבי יתום נולד ב-25 לינואר 1931, בחיפה, כבנו הבכור של קיבוץ ג', מעברות דהיום. בשנת 1941 בהיותו בן 10 עבר עם חבריו ללמוד במוסד החינוכי של השומר-הצעיר במשמר העמק. בן 15 וחצי התחיל להדריך בתנועה והיה חבר מרכזי בקבוצתו ("נשר"). בחברת הילדים ובהנהגת הקן. היה מעורה מאוד בתנועה הא"ית והצטיין כמחנך וכמדריך לצופיות. בשנת 1948 השתתף במערכה על משמר העמק ובסיום הלימודים עבר עם קבוצתו לתקופת הכשרה בגליל העליון (להבות הבשן ושמיר). במרץ 1949 חזר לקיבוצו. בסוף השנה נסע לצרפת כדי לבקר את הוריו ששהו שם בשליחות, נתקשר לתנועה ועבד בה. בינואר 1950 חזר ארצה והתגייס עם חבריו לצבא. בפסח נתקבל אתם כחבר בקיבוץ. הוא התמסר לפעולתו בצבא והיה בין המפקדים הראשונים בנח"ל. ב-18 לדצמבר 1950 נספה בתאונת אוירון בעת מילוי תפקידו והוא בן 20.

ק ר י ש

אל תבכה על אדם שאיננו —
אל תסתיר את פניך מול מוות.
רק שאינם יודעים טעם חייהם,
עומדים אין אונים ליד קבר.

אל תשליך את זכרון האדם
לעפר הדרכים עת תתפלש בו.
הוא הלך את שלו —
אהוב, זכור — והמשך!

כל אחד שצועד במסע הארוך של צמאי החיים
יחיד הוא — יקר מכל אומר.
איש אינו מסיים — המחר קורא לכולנו
לחדש המסע. הבט־נא סביבך:
כה רבים ההולכים כאן בצוותא
כל אחד בדרכו — וכולנו ביחד.

כולנו נפול במסע החיים
ותשוקת המחר בעינינו —
אך המסע יתחדש, יימשך
וישא את זכרון הרבים שהלכו בו עד תום.
יתגדל המסע — יתקדשו אנשיו.

אל תבכה על אדם שאיננו —
אל תסתיר את פניך מול מוות.
רק שאינם יודעים טעם חייהם,
עומדים אין אונים ליד קבר.

ל ז כ ר ו

בן הקיבוץ

פקד אותנו אסון והוא חותך בבשרנו. אין ביכולתנו לבטא במלים את עומק הכאב והצער, את העצב הגדול שאחז בכולנו. יקרה האבדה, כבדה המהלומה וככל שנעמיק הירהור באסוננו, יתכווץ הלב ואין אונים עומדים אנו לפני הגורל האכזרי.

צבי היה עמנו מעט זמן. מהדהדת באזנינו אנחתו העמוקה באחד ממכתביו: „חצי שנה רצופה לא הייתי בבית“.

בהיותו בן עשר שלחנו אותו, יחד עם קבוצתו, למוסד החינוכי במשמר העמק. רק לימי חופש ספורים היה חוזר הביתה, ובראותינו כיצד גדל הנער, כיצד מתבגר, היתה השמחה גודשת את לבבינו.

האם ידענו את צבי?

שלחנו מן הבית ילד רך, תמים, נבון וטוב-לב עד מאד, ולא ראינו אותו בצמיחתו, בהתבגרותו. הוא גמר את שנות לימודיו — והנה לפנינו אדם מגובש, בעל מצפון טהור המביט ישר לעיניך, פתוח לכל ומוכן לצעוד אתנו בדרך החיים.

לא ראינוהו בצמיחתו, אך חבריו ומוריו, חניכיו ומכתביו — הכל מעידים כי פשוט היה צבי, תמים ופיקח, חכם וטוב-לב, בעל שכל חריף ומחונן בהרגשה עמוקה. צנוע היה, התרחק מכל מליצה וראה את החובה כמצווה.

שרשים עמוקים ומסועפים היכה צבי בביתו הקיבוצי. צמיחתו היתה הרמונית. הוא גדל זקוף-גו וישר-נפש, הוא שפע כח עלומים מרגינן ומרגיע, הוא ידע לבור בין טוב לרע, הוא ינק מאדמת מולדתו את חוזקו וקלט אל נפשו את הטוב.

צבי היה השומר, המדריך בקבוצה ובקן, צבי ספג לתוכו את מהות התנועה, את רעיונה החברתי, המוסרי והפוליטי — ושאף להגשימו. לא נבין את צבי אם לא נראה את התמזגותו המלאה עם התנועה.

רבה היתה אחריותו כלפי חניכיו, ער היה לגבי כל אחד ואחד מהם, וער היה גם לגבי עצמו. בעל ביקורת עצמית מתמדת היה והתרחק מכל פעלתנות חיצונית. זהות מלאה היתה בין פעולתו החברתית ובין צמיחתו הנפשית. כל פעולה חברתית אמיתית מקורה בחינוך עצמי, וכל חינוך עצמי לא יהיה כנה אם לא יתבטא בפעולה חברתית, בהדרכת אחרים ובחיזוקם. תמיד ובכל מקום פעל צבי ושימש דוגמה לאחרים. הוא שכנע בפשטותו, בכנותו וביושרו — ידע לתת את עצמו ללא סייג.

בין ילדינו הראשונים היה צבי — ואנחנו היינו אז קיבוץ צעיר. היינו הורים צעירים וקרובים מאד איש לחברו. חיינו היו קשים, הם דרשו מאמץ רב, וסבל ראשונים היה נחוץ כדי ליצור דמות לחיים חדשים ולעצבה. הילדים היו עיקר דאגתנו — אפשר והפרזנו פה ושם. לצבי דאגנו מאד כי רך וחלש היה. והנה התגבר על כל חולשה והיה לעלם חסון, חזק ומשרש. נעים וטוב היה לראותו מתהלך בחצר בבואו לחופשה מן הצבא. נגעת בו נגיעה קלה — ומענה של חיוך העלה על פניו. לכל היה שואל, בכל התעניין, עם הכל שיתף את עצמו. בטחת בו — הוא לא יכזיב, הוא לא יעזוב אותך, הוא לא יסרב ליטול על שכמו את עול חיינו.

צבי אהב את הקיבוץ. הוא אהב את הדברים הקטנים, את כל פינות החצר. עם כל דבר התמזג, שלו היה; ביתו היה.

אנו, דור יהודי בלי אשליות אנחנו, בתקופה אכזרית אנו חיים. בחרנו בדרך הקיבוצית ולתנועה מהפכנית אנו משתייכים. השלכנו מאחורינו כל נחמה באמונה דתית, דמיוננו מעשי ומגשר בין הווה ועתיד. אנו בוטחים בקיבוץ, בקולקטיב — בו אמונתנו.

הקיבוץ — לנו ולבנינו. קראנו לאבות ולבנים לחיות שכם אחד, ילדינו על-ידינו ויחד אתנו. הם ימשיכו בדרך ובמפעל בו התחלנו.

האסון המחריד פגע בשורשי חיינו — ענף חי נגדע מהגזע. האם יש כאב גדול יותר, האם יש צער עמוק יותר, האם לא יתמלא עולמנו זעקה על בננו צבי שנפל ואיננו? תכניות רבות קשרנו בצבי, חשבנו למסור לו תפקידים אירגוניים וכלכליים במשקנו. דיברנו על הכשרתו להוראה, ראינו בו את המורה בעתיד לילדינו הצעירים, ראינו בו את המחנך ואת המדריך. ידענו — דמותו ושלמות אופיו הכשירוהו לרכז סביבו צעירים. ידענו — דוגמה ישמש להם, על ידו תתישר דרכם כי ישרה היתה דרכו.

ראינו אותו בתוֹךְ.

ידענו — הוא לא יכזיב, כי צמוד הוא לחיינו, שלם עם דרכנו, מסור למפעל, חבר טוב: איש הקיבוץ. מנגינת חייו של צבי נדמה. האקורד הראשון היה ערב עד למאד, עשיר צבעים ומלא תוכן. נשבר הצליל ואין המשך. בספר חיינו ישארו דפי חייו של צבי ריקים. רק הספיק לחרוט את רישומיו הראשונים — ותמו החיים הצעירים.

עלינו להמשיך — שוב נצא לחרוש ולזרוע, שוב נטע כרמים ונבנה בתים כי ישוב גדול אנו ובית קיבוצי. אך בכל אשר נצמיח ונבנה יהיה בו גם חלקו של צבי, כי צרורה נפשו במסכת חיינו ולא נשכחנו.

ינו

ב ו י

צבי בין הנעדרים — כה בישרו לי באותו בוקר מוקדם ומיד מלאתי הכרה אכזרית: כאן אין מקום לפיקפוקים, כאן שום תקווה לא תעזור, היה ואיננו, איננו ולא נשאר כלום...

ובכל זאת הוא רק נעדר, עוד מחפשים אותו, עוד לא מצאו אותו, אולי קשה לו, אולי מעגים אותו המצרים... אך זה יעבור והנה תפתח הדלת והוא יכנס!!! הוא אצלי הכל יכול!...

ואת בתי בשקר אנחם — אולי עוד יש תקווה?! ולבני זה, השי הקטן, אומר שהם לא יודעים, כי עוד לא בטוח. ולאישי מה אגיד? את כל האמת!

כבר היא ישנה! כבר לא מחפשים... כבר מצאוהו... בעיני ראיתיו. ישנו — ואיננו!

לבכות כמעט שאינני יכולה. הדמעות נבלעות פנימה. פעם יכולתי לבכות על כל פרט סנטימנטאלי; היום על מות בני לא אבכה. איזה עולם! אנשים גם את הבכי מאבדים. רק מחשבה רודפת מחשבה, סרט של זכרונות לפני...

הנה הוא עוד לא מת. הוא אפילו עוד לא נולד; ועוד אנו כה צעירים.

ומי זה על ילד יחשוב? עוד הקיבוץ כה חלש, כה עני. מעט עבודה ומי שעובד עובד כה קשה ואחרי העבודה עוד שעות ושעות כה לשמחה, וגם קן שומרי בחיפה לא לשכוח ובו מעט שומרים, ויש בית-ספר אליאנס ומשם אפשר למלא את החסר, ובבית, כלול, רק תינוקת אחת את הקיבוץ משעשעת.

והנה גם לנו ילד נולד! צבי קראנו לו! לא התאים אז השם לתמר אך יסלחו החברים; יש שטעם עם שמו — את שם אבי הוא ישא. כה סבלתי ממנו כי לא הסכים לבחירת דרכי זו. רק לפני מותו הוא נוצח, רק אז הוא הסכים, לא הספיק להגיד, רק כתב... ואני אז הכל לו סלחתי. ועכשיו, בשם אותה סליחה גדולה ובשם אותו הנצחון, לו התמורה — צבי קראתי לבני.

אך צער גידול בנים רק אתו ההתחלה. לא קל היה לרוץ מיניקה ליניקה לעבודה במשק-בית אצל גבירות בת-גלים. רבות אז בכיתי, אך הדמעה היתה מעורבת שמחה, כי לא סתם ילד נולד מקרבי, כי אם אדם חדש בידי, עליו השפעתנו תתן פרי, יותר מאשר בילדי בי"ס אליאנס. לא קל היה לקיבוץ להפריש צריך חדש לבית תינוקות, ובכל-זאת, באיזו שמחה נתקבל הנולד. והוא הפך אצלנו לסמל — לו ולבאים אחריו יש למסור את מיטב יכולתנו החינוכית.

ובטיפול תינוקות לא נקל ראש. המטפלת שנתיים למדה, אך נסיונה עוד כה דל בהזנת תינוקות ובארגון העובדות. לא ידעו איך ובמה להאכיל על מנת שלא לגרום נזק לצמיחת האדם החדש. צבי ראשון היה לכשלוך, עברו כבר אין תרופה במקום. בגיל שנתיים וחצי למשמר העמק נשלח, שם ישנה מטפלת מנוסה יותר — יטקה שמה. הוא אצלה כבר לבטח ילמד את תורת האכילה. אך גם זה לא עזר, כי בהגישה לו צלחת דיסה, זה הפעוט ומלים לו ספורות, לה הוא אומר — את תאכלי! את זאת מפיו לא שמעתי, רק מסרו לי, אך אני משום מה במקום להיות חרדה — רק דמעה של שמחה: כזה הוא הבן. לי לא איכפת, שיאכל מעט. ידיעותי בהזנת ילדים היו ללא כלום, אך דבר אחד היה לי ברור — רצון יש לילד ואין מקום לכפייה.

וטעם כפייה מעטי-סגולה בעולם זאת מילדותם לא יזכרו, ואולי זה אחד הגורמים של האכזר בימינו??

ואני נזכרתי כי בשעת סבל אותה הכפייה, לי נדר נדרתי — אני עם ילדי זאת לא אעשה! ועל זאת תודתי הגדולה לקיבוץ, כי רק הודות לו נדר כזה אפשר לקיים.

מחנכים לתנועה הגדולה הננו ואיך לא נדע לחנך את ילדינו? והר של נסיונות, אותם ההישגים והכשלונות: אצלנו יקרא כל ילד להוריו בשמם, הלא תמיד צעירים נהיה — וילדינו חברים לנו.

**

רך וצנום, לא חסון בגופו היה זה ילדי ועל זאת רבות הצטערתי, כי בחברת הילדים אמנם רב קשב היה לדיבורו השוטף, אך במשחק ובשעת רוגז ובאין השגחה מספיקה של עובדת, כה רב היה קיפוחו וכה רב היה צערו. ואני את דברו של קורצ'ק כתורה מסיני מקבלת „אין בשום אופן לתת יד לסבלו של הילד מצד חבריו היותר חזקים, כי הרגשתו היא אז כהרגשת אדם חסר ישע בהתנפל עליו גולנים.“ ומצד הגדולים עוד כה מעטה ההבנה: „הוא פחדן“ הם אומרים, בעלות ילדים קטנטנים על השולחן „אסור!“ כולם צועקים, אך לצבי אפשר להרשות: הוא לא יקפץ, הוא פחדן! — הם אומרים. ואני בלבי: ילדי לא פחדן — רק טוב־לב וחכם.

רב בטחוני היה לי בו — זריקות נגד כלבת יקבלו ילדים ואני לעובדת: ילדי לא צריך. בהיותו פעוט כלבים לא אהב — שיניים נושכות לא משכו את לבו, כי רק מנשיקה חמה לא יברח. כן, רב היה בטחוני בך, ילדי, עד נסגרו עיניך לתמיד מלראות את זה העולם היפה, כי על אף האכזר שבו, כל עוד יש שמש, ירח, כוכבים, אור יום ואור לילה, חורף, אביב, קיץ וסתיו, אהבה ותינוק — עוד יפה העולם וחבל לא לסופגו יותר משניתן — ובזה כה קופחת!!!

עוד הוא רק בן תשע וחצי, עוד לא הספקנו ללטפו דיינו וכבר היד אינה משגת — בריחוק מהבית הוא עם חבריו, בחיפושים אחרי מלה חדשה בתורה, ובשובו לחגים ממשמר העמק הייתי לו בצער אומרת: את מעברות אתה לא מכיר. והוא לי: אני את מעברות על כל דרכיה מכיר. ואמת היתה בדבריו הוא תמיד ידע את הנעשה במשק.

וחיים בקיבוץ, בזה מפעלנו המפואר, כה רבים הימים במאבק חולשותינו ובסבך חיינו הפרטיים והחברתיים, עדיין החבר הטוב שלך

מסוגל לפגוע בכך פגיעה קשה — אך אז אם שבע נפלתי — עזרת ילדי לצידי. ובהסתכלי בכך, בכורי, לא היתה עוד חולשה לנפילה.

כה השכלת לגדול וחשבתי, הנה התמורה ועוד ידו נטויה. מעט ראיתיך, ילדי, אך ראיתיך היטב! זכרני ערב אחד בחדר האוכל ההומה, ובאחת הפינות יושבת חבורת השישה והדיון בעניני עבודה. רק אתמול באו לחופשה והנה מחר גיוס למשק דרוש. חבריה — מה מחליטים? שואל דן, והרוב עונה בשלילה רפה. לא כך! אומר בכורי. דן — תן לי להסדיר את הענין: מחר יוצאים לעבודה — מי בעד? ! 4, רק שניים בשלילה חלשה. ומחר יוצאים כולם לעבודה. ואני מרחוק מאזינה, וליבי עובר על גדותיו. הנה התמורה!!!

ועוד אזכור מחנה של צופים — אני עם ילדי קבוצתנו לא להדרכה כי אם לדאגה או נשלחתי, במטבחים שם טרחת. והנה על חלון המטבח ילדים רבים צובאים מתוך רעב בריא ולא ידעו עוד לשלוט בו ביצר הזה ואולי גם זמנם פנוי מדי... אך ילדי בכורי אף פעם לא בא... גם על זאת הייתי גאה. ואז באחד הערבים יושבת חבורת ההנהגה, גם אני עמם, כבימי נעורי, ושוב טוב לי אתם... פתאם קם אחד — זה ראש המחנה — ושואל: „מי הוא זה, מה שמו של הילד הג'ינג'י מילדי מעברות שתמיד הוא כה עסוק, בונה, מתקן, משפר, משהוא בלתי רגיל?“ זה הוא צבי של ז'ניה עונים אחדים — קוראים לו גם צ'יבי... ולי כה נעים אז לשמוע את זה התאור.

ובשובי זה עתה מנכר, וכה היטיב עמדי כל חבר, כה הסביר לי פנים כל אחד — בזכותך... ואין קץ לאושרי, אך עמוק בליבי צערי כי כה מעט בכך אגע בידי.

בשמנו קרא לי ולאביו, ועל זאת רבות הצטערתי; מנהג זה מאז נולדה לנו בת כבר ביטלנו. כי ראיתי בזה אחד הגורמים ליובש ביטוי רגשות ילדינו, על זאת היה לי ויכוח עמו. לסיכום לא הגעתי, פשוט, לא הספקתי... אך ידעתי שיש כבר פשרה מצידו. זאת הרגשנו היטב במכתביו. השנה ישנה יותר עדנה, כאן יש כבר שינוי לדבר-מה. ואז עוד לא ידענו כי בחורה על אנו לחשה. זאת רק משמועות זהירות אחר-כך ידעתי. לנו הוא דבר לא אמה, פשוט, לא הספיק...

ולה מה נגיד? כל ימי חיינו "תודה". תודה עבור כל מלה טובה
כי לחשה לו.

לא בשמחה היו פניך לצבא, את זאת קיבלת כגורל וחובה. וכה
השתדלת לא להחמיר בביתך כל שמחה. ומה רב היה צורך בחג זה
חנוכה, כי לא באת.

כן, פעם היה לנו צבי פעוט, רך וצנום, לא חסון בגופו עד כי כמעט
לא היה שם מקום לזריקה. אך הנה הוא השכיל כה לגדול לאדם.
ואני עוד בסתר אחשוב, כי הנה גם חתונה גדולה כאן תהיה, ועוד
תהיה השמחה כה גדולה, גדולה מביום הולדו. כי מגיע לו!!! והלא
אין עוד מקום שני בעולם בו כה יותן המגיע. וכאן לא יהיה עוד חשוב
מה יש על השולחן כי מה שיהיה מעליו. וריקוד יהיה כאן. כי מי
עוד ידע לרקוד כאדם החדש? ולא תחסר כאן גם הפלגה לעתיד. ואנו
תינוק נחזיק. ועוד כוחותי עמדי לויכוח חדש על טיפול וחינוך יותר טוב
בבית הילדים.

וכה טוב היה לי גם בבדידות בחדרי, בשמחה אעלה על משכבי עוד
להמשיך חלומי. כי לא ידעתי שבטרם יום יאיר והבשורה הנוראה כבר
ישנה.

כמעט לא אבכה. לצעוק רצוני צעקה גדולה אשר תישמע, ויחזור
זה הבן. ורק רגע אחשוב: ואולי הוא עוד חי? אולי רק הפך לרב חומר.
אותה הזריקה אשר עוד לא גילוח אך הולך וקרב אותו היום. כך אולי
חושב כל קרוב לו, כל הקיבוץ, באשר אבד לו חבר, וחבר זה כחו, ויקר,
יקר עד מאד. אך אנו הורים לו, ולנו אבד — בן!!

עליו אנו חושבים כעת את כל הרגעים הרבים שבשעות היום, כי
אין אנו יודעים להשלים עם הנעשה.

ובאחרונה ראיתך, בני. חיוך? אולי. אולי לרמות חבריך רצית,
גם אותי, ועצמת הזק את עיניך. כי שם היתה האמת. אך אותי לא רימית.
מאד היית עצוב.

היום שנה מאז ראיתיו עוד חי...
באותו יום משום מה הסתכלתי בו שבעתיים, רדפתי אותו... הלכתי
לחדרו, שם תמיד סביבו חברים...

ובחדרי רק מעט... על כוס תה... ושרה ישנה. וכתמיד, השיחה מצידו
מיד לדאגה ללימודיה... ואני כה רציתי לשמוע על דאגה גם לעצמו...
לא הספקתי...

רק שלוש פעמים ראיתיו מאז חורי מנכר... מעט הוא הזמן לשיחה
עשירה... והיא היתה יכולה להיות מאד עשירה. אך היא לא היתה, ולא
תהיה עוד לעולמים... כעבור חודש כבר ראיתיו אחרת, ללא כל דאגה.

**

שנה שלמה עוברת מאותו יום...

שנה של מלחמה לחיים בכל מקום בתבל כולה, מלחמה בה נופלים
החיים ללא קום. יש גם חוזרים, ובין החוזרים גם בפצע שותת. אין
לנחמם במליצה... אלה הם במחנה הגדול של יתומים ושכולים.

פעם על דשא ישב לו נער, אולי אדם בן-גילו... אני מחלון חדרי
רק בשמו של בני לקרוא אז רציתי, כה היה דומה לו מרחוק. ואולי רק
עז רצוני כי ידמה לו. אך מיד אז נזכרתי — הן ראיתיו כבר אחרת. אין
לשנות...

ובהמצאי שם ע"י לוח המודעות, בפינת הדלת, וסביבי חבריה בני
גילו... וידמה איזה רגע — הנה הוא יופיע, תתרומם אז ידו האחת על
מתניו כרגיל, ושנייה על כתפי חבריו.

לפעמים אשב על יד שולחן אתכם, חבריו, ואקשיב לשיחותיכם. כה
ארצה אז לשמוע כקודם: צ'יבי אמר... צ'יבי הלך... צ'יבי צ'יבי יבוא...
צ'יבי... צ'יבי...

אך לשוא. ואבלע עוד דמעה.

ומחדר הקריאה את מקום מנוחתו כל יום כך אראה...

שנה שלמה עברה ככל יתר השנים במשק הקיבוצי, עשירת דאגות,
צער ושמחה. מעט מאד שיתף עצמו בכורנו בשנים שעברו באלה הדאגות
ובאלה השמחות, ובזה המעט היתה לי הזכות לראותו, לשומעו...

רבות היו השמחות והדאגות בקבוץ גם בלעדיו, אך אז ידעתי כי
דאגתו הייתה קיימת, שמחתו פורצת באותה החברה, רק בריחוק המקום!...
ובכל יום של שמחה השנה וידעתי — בכל מקום בלעדיו...

עיני לא צרה באדם כי שמח — גדול הכבוד לזה החסר והוא לנו בן...
ישמח הקיבוץ בחגיו. כי כה זה מגיע לו!

מי יתן ולא ישכון כה תדיר היגון וטעמו לא נוסף עוד לדעת...
טעם יגון על חיים קצרים של בנינו, השופעים כח שמחת וחיות ותשוקה
לחיים נפלאים, בקבוץ...

יצעדו זקופי ראש ואצילי נפש בנים ובנות לשמחת הקיבוץ, לשמחת
ההורים, על אדמת ישראל — בתבל כולה!

כי עד מתי עוד? האם עוד לא די?!

מותר לי לבכות על אדם שאיננו, כי זה בני, בני שלי.

גם לקיבוץ כולו מותר לו לבכות — כי זה בנו!!!

זגיה

צבי שלנו אינו

בן יקר וחבר טוב הלך מאתנו ולעולם לא נראה עוד בינינו — והרי
כל ישותו היתה שזורה במסכת חיינו. הוא היה כבן לכל אחד מאתנו
שראינוהו בגידולו: את הילד הרך, את הנער החכם והעדין ואת העלם
הבריא בגופו ובנפשו.

אהוב היה צבי על כולנו, מגדול ועד קטון, ילד טיפוחנו היה, בננו
ואחינו. הוא היה פרי יפה ומושלם של חינוכנו השומרי והקיבוצי. לא תמוש
מזכרוני תמונתו של צבי הקטן: צריף רעוע במחנה קיבוץ ג' אשר בבת-
גלים, על-ידו לול קטן ובו חמישה פעוטים. צבי לא היה היפה ביניהם —
גופו היה דק ורזה, בלוריתו אדומה ופניו צרים וחיוורים. אך זוג עיניים
בהירים ומלאי ביטוי היו לו. עיניים שהפיקו חכמה וטוב-לב.

אהבתי לעמוד ליד הלול, להסתכל במשחקם של החמישיה ולהקשיב
לפטפוטם הער. כמנהגם של כל הילדים היו גם הם דוחפים זה את זה,
מתקוטטים ורוכבים זה על גב חברו. צבי לא התקיף את חבריו ולא חטף
מהם דבר. לא יכול היה לשמוע בכי של ילד, אץ אליה מגיש לו בידו
הדקה צעצוע כדי לנחמו והיה אומר: "קח, קח!"

היו חברים שראו בהתנהגות זו חולשה ואילו אני ידעתי, ודרכו של
צבי בימים הבאים הוכיחה, שמתוך עדינות וטוב לב נהג. אותה עדינות
עצמה מנעה בעדו, בגיל מבוגר יותר, להמרות פי הוריו ומחנכיו.

יש ילדים האוהבים לאגור לעצמם חפצים שונים ולשמור על רכושם מכל משמר. לא כן היה צבי; הוא נהג לחלק כל דבר קטן וגדול והשתתף בשמחתו של הילד שקיבל את מתנתו. חכם היה צבי הקטן והפתיע לא־פעם בבגרות מהשבתו. בהיותו כבן שש שבר את ידו ונסע עם המטפלת לרופא. האחות שחבשה את ידו, ניסתה להרגיעו ואמרה: „אל תבכה ואל תצער את אמך“. צבי שתק וחשבנו שלא שם לב לדבריה. בדרך הביתה צחק ואמר: „האחות חשבה שאת אמי. לא רציתי להסביר לה שאצלנו המטפלות ולא האמהות נוסעות עם הילד לרופא. אני לא מוכרת להסביר לה את הכל“. צבי היה מאותם הילדים שמנעימים ואף מפרים את עבודתו של המחנך. זוכרת אני מעשה שקרה בהיותו בן שמונה. התנהגותו הבלתי רגילה הפתיעתני מאד ולמדתי לדעת שכבר הנער הדק והצנום ידע לחנך את עצמו ולפתח את כוחותיו הנפשיים. והנה המעשה עצמו: באחד הטיולים עם קבוצתו של צבי היה עלינו לעבור על־יד מכוורת. הזהרתי את הילדים לפני רוגזן של הדבורים ואמרתי שעלינו לעבור לאט ובשקט, ואם בכל־זאת תתקיפנו, נעמוד בלי נוע ואז תפרחנה מגופינו הדוממים ולא תגענה בנו לרעה. כאשר התקרבנו למקום התקיפוננו הדבורים וכל אוהרותי פרחו מראשי הילדים ומראשי אני: נשאנו את רגלינו וברחנו בבהלה. מחוץ לתחום הסכנה עמדנו להנפש — והנה צבי איננו. לתמהוני הגדול ראיתיו עומד על יד המכוורת, כולו מתוח, זרועותיו הדוקות לגוף, לא נע ולא זע — ודבורים רבים סביבו. הוא לא נעקץ וכעבור זמן קצר חזר אלינו צהל משמחה. הוא שמע את תורתו, הבין אותה בשכלו הישר, קיים אותה לא ברח מפני הסכנה. אני זוכרת שהיינו אז מושפעים מאד מאומץ רוחו ומכח רצונו של צבי.

בשנות התבגרותו העידו כל מעשיו על מזיגה מושלמת של שכל ישר, עדינות וטוב לב. ידענו כי מחו צלול ולבו לב נער טוב, ידענו כי יוכל להעמיס על שכמו את מפעל חיינו, ידענו כי יוסיף נדבך על נדבך לקיבוץ ולתנועה.

הוא איננו עוד, ומרות נכזבו כל תקוותינו. המולת החיים באה להשכיח מלבנו את האסון המחריד — אך לא הזמן ולא המולת החיים יוציאו מלבנו את זכרו של צבי.

ציונים לדמותו

כתבליט בעל זיזים וקווים ברורים מופיע לנגד העיניים מכלול הזכרונות הקשורים בצבי, ובצביקו הילד. משתהות אצבעות הזכרון, ועוברות ברתת מעל גבי כל זיז, כל בליטה וכל קו של התבליט.

שתיל-אדם אשר עלה והתמיר, לנגד עיניך — זוכית להעניק לו מטיפולך, מעזרתך, שבעתיים תשמח על כל השג מהשגיו! ושבעים ושבע תדוכא ותשתוחח אם יגדעוהו, חלילה, אסון בעצם ליבלובו.

אגע רק בבליטה אחת, בקו אופי בולט אחד של צבי, קו אשר עובר, כמדומה, מילדותו הרכה ועד יומו האחרון: חוש מפותח לצדק והעדפת סבר, הסברה, הגיון ושכנוע חברי על גבי נזיפה ודוגה, קינטור או אלימות. יש וחברים אשר התבוננו בהליכותיו ציינו בדאגה כי צביקו הקטן אינו מגיב כראוי על פגיעות, אינו מחזיר מכה תחת מכה, אינו משיב כהלכה לתוקפיו. ואם לעתים רחוקות מאד קרה כדבר הזה — הרי מובטח שעשה כן רק לאחר שהוציאוהו בזדון מגדרו הרגילה. ולעתים העלו החברים את הדעה, כי קו־אופי זה עלול להתנקם בו במשך השנים וכי יקופח חלקו בחברה. ואולם אלה שסברו שהתנהגותו זאת נובעת מחולשת הגוף המלווה פחד, נוכחו לדעת, אחר הסתכלות יסודית יותר, כי טעו. גם ביחסים עם חלשים וקטנים ממנו נהג צביקו לפי אותו קו־אופי עצמו: לא התימר, לא ניצל עדיפות כחו, אלא סבר, שידל ושיכנע: לחם לצדק.

הוא היה ממרר בבכי במשך זמן רב על פגיעה זדונית בגופו או בכבודו ולא נעתר לדברי פיוס או ניחומים — ועם זאת דחה בתוקף כל הצעה למעשה תגמול או נקם. הוא שאף לצדק מסוג אחר.

קו־אופי זה בלט עוד יותר בתקופת שחר נעוריו והצטרפו אליו הדאגה והאחריות לקבוצה, להתקדמותה ולמפעלה, לשמה הטוב ולרמתה המוסרית והאינטלקטואלית. בכל אלה השתדל לתפוס מקום בראש. ומכאן הסתמנה הדרך להמשך, לקראת כיבושים בתקופת ההתבגרות: בלימודים, בהדרכה, בהכנסת צוארו לעולו של הקולקטיב הגדול — חברת הילדים והקן. ואחר זמן: הטיית שכם לעומסה של התנועה בהתאם ליכולתו ולכשרונותיו. הוא ראה שליחות בכל כשרת דרך שעבר בחייו הקצרים. שליחות לתיקן עצמו ושליחות לתיקון החברה.

כעת, עם קריאתך במאמריו בעתון החברה, במכתביו מלאי השיקול הנבון השופע צניעות ובטחה וסימון־דרך לעתיד — אינך יכול שלא להזכר ב"חיבור" הראשון שלו מלפני 12 שנים, בן חמש וחצי שורות, על היורה: שמחה על המאורע שבא בעתה, על שמחת איש האדמה, ועל מורת רוחו של איש הכנופיות — אויבו של איש האדמה — המופרע בפעולתו הרוצחית־גית על־ידי הגשם.

ואם נזכור את התנהגותו וקווי אופיו שבלטו מאז ימי ילדותו; נתבונן בדמותו ובעולמו הנפשי כפי שהם משתקפים במעשיו ובמכתביו האחרונים — הרי בלי משים תיטה לראות באלה לקח וסימני־דרך לפיענוח הליכותיהם, התנהגותם וצמיחתם של שתילי אדם שלנו.

מדוכא מכאב ושחוח מיגון תסרב לקבוע בהכרתך כי אחד מהם שהתמיר נגדע בעיצום ליבלובו.

מנחם עמיחי

זכרונות

הנביא הקדמון ראה את החזון של "והשיבותי לב בנים אל אבות" כחזון עתיר ברכה מיוחד. ואילו דורנו, על אף היותו דור שבע סערות וזוועות, זכה לכך שהברכה שב"השיבותי לב בנים אל אבות" מיוחדת היא לו, שכן לב האבות והבנים מתפעם בקצב אחד. הקשרים שלנו עם הבנים לא בלבד שהם רפודים רגשות אהבה טבעיים של אבות, אלא גם התברכנו בקשרים שמקורם בשותפות חיים גורלית שניטלה מרצון.

את הקשרים האלה שזרו וטיפחו יחד עם האבות והבנים — כל חברי הקיבוץ. ועל כן בנים אלה לא רק להורים בניהם הם, אלא בני התנועה כולה. על כן כה יכאב הלב כשאחד מהם נכשל, חלילה — ואין תנחומים לכאב בלכת מי מהם לבלי שוב.

הקדמון, בצערו ובכאבו, יצר לו עולם מעבר לסף החיים, "עולם אמת", שאין למוות שליטה בו. אנו, בני העולם הזה, נשארים עם כאבנו ללא כל מדחוי דמיון. אך האם הנפש האהובה שהלכה מאתנו אינה קיימת עוד? לא ולא — היא קיימת ותוסיף להתקיים.

כמעט וחלפה שנה מן היום בו הגיעתנו בשורת איוב המחרידה על האסון שקרה את צבי. אך מיהו המאמין שצבי איננו עוד...

נדמה רק תמול־שלשום היה הדבר, ולפני חדר האוכל של גבעת המוסד במשמר העמק נעצר טנדר פתוח וממנו קפצו ששה זאטוטים חבושים כובעי האקי המכסים על עיניהם. היו אלה בכורי קיבוץ מעברות שנשלחו למקום־תורה והם בני 11—12. רעש והמולה השתררו עם בואם. ילדים, אורחי המקום, באו להקביל פניהם. חברי שישיה זו היו ראשוני הקבוצה החדשה והצעירה במוסד. את הדאגה לחבילות הגדולות הניחו הילדים למטפלת שבאה ללוותם ולחבר הנהג. אך לעומת זאת שמר כל אחד מהם על חבילת־זוטא משלו, חבילה פרטית. אחד מהם קפץ מן הטנדר ובזרועותיו כלבלב שחרחר. היה זה צבי, או כפי שכינוהו אז "ציצי". ועוד בטרם הספיק הילד לטעום בעצמו דבר, וכבר האכיל את כלבלבו.

הדאגה לזולת וסבר הפנים הטוב שנתגלו ברגע הראשון לבואו של צבי, היו אופייניים לו כל זמן היותו במחיצת הקבוצה וגם בפגישותי עמו אחר־כך.

בכורי קיבוץ אלה, עם בואם בגיל צעיר לסביבה חדשה ושונה בתכלית מן הסביבה בה גדלו, העמידו לפני המבוגרים, שהיו אחראיים להם, בעיות רבות. לא פסקה השאלה מלהטריד האם למרות כל הטרחה שטורחים כדי להקל עליהם את המעבר לא מתגעגעים ילדים אלה הביתה? בוודאי התגעגעו — אך החיים הסואנים במוסד גברו על הימים האידיליים של העבר וגרפו את הילדים בכל מלוא עצמתם.

השנה הראשונה של חיי המוסד הביאה חוויות רבות ובלתי צפויות. הכל היה חדש: הנוף, חיי החברה החדשים וכו'. הילדים עמדו בנסיון. זכורני שהיו אומרים: "אין בקבוצת 'נשר' ילדים מתבטלים". הקבוצה היתה מעין שלמות בפני עצמה. למרות שלא היו ילדים בולטים, הרי כל אחד היה מעין "אישיות" בפני עצמו. אצל כל אחד מחברי הקבוצה נתגלה איזה קו שלפיו היו הילדים קובעים את עמדתו עת יגיעו לחברות בקיבוץ. לצבי "ניבאו" עתיד של גזבר. בעל חשבון היה הילד ובחשבון מצא עולם ומלואו. נטייה זו ל"חשבון" היתה רחוקה בתכלית מן היבושת האפיינית ל"בעלי חשבון". היא היתה כולה מלאה אהבה רבה לכל. הילדים אמרו: "צבי יהיה גזבר, טוב" ונחתמה בזכרונם דמות של גזבר אבהי — בצבי

מצאו את הדמיון לדמות זו. גם צבי היה הטוב לכל אחד מחבריו ולמחנכיו. במיטב יכולתו הילדותית היה מסייע ביישור חידודים — הסכים לגור עם ילד במקרה שאחרים סירבו ואף יושב על־ידו בכיתה. הוא ידע באופן מפליא לכבות כל ריב עוד טרם התלקת. פקחות ורוך התמוגו בו יחד. לא פעם נדמה היה שבתוכו של הילד הזה צפונה כבר האישיות המושלמת של האדם המבוגר שיעמוד ביום שיבוא בכל מלוא יכולתו הברוכה. באיזו עדינות היה מתרפק על שם אחותו שנשארה בבית, ובאותה מידת החיבה היה מבטא גם שמות אנשים אחרים שראה בהם ידידים ורעים.

הכרתי את צבי בהיותו ילד. כעבור זמן קצר סופר לי שצבי נבחר כמדריך לקבוצה צעירה. לא התפלאתי על כך. ידעתי: סגולות אלה שנתגלו בילד הצעיר יהיו ברבות הימים למקור הענקה מתגבר והולך. אך מי יתכן פתלתולות הגורל?... הילד היה לנער, והנער הגיע לסף החיים של חברות מלאה ועצמאית. וודאות אכזרית זועקת: הוא איננו עוד. ולא נשארו אלא זכרונות.

ריקל

גן שמואל

איש ההחלטיות

לא על כל תכונותיו הטובות של צבי אדבר — מה רבות היו! — רק על זו האחת, המיוחדת, שבה הצטיין. זו אשר ריכזה את כל סגולותיו כרכו אבן יקרה את קרני האור. צבי — הנער היקר, הרע הנאמן, התלמיד המוכשר, העובד החרוץ, המדריך המסור — היה בראש וראשונה איש ההחלטיות. מצפון והכרה, רגש והגיון, גישה תכניתית הדוחפת לעשייה חברו בו יחד ויצרו אותה האחדות ההרמונית, אותה הדמות אשר עליה אפשר היה לומר: לכאלה קיווינו, בכאלה רצינו.

בהיות תנועתנו צעירה, כאשר נאבקה על דרכה, כשפקדוה משברים, היתה זו אותה רוח ההחלטיות שפעמה קודם בלב יחידים ונתנה להם ולאחרים רבים בעקבותיהם את הכח לעמוד לפני פיתויי החיים השטחיים

של סביבתם, בפני השקרים המוסמכים והבלתי מוסמכים שעטו עליהם להטותם ממסלול בנין חיים חדשים, חיים של העזה, של יצירה, של התנערות אישית וחברתית. משהפכו חלומות נעורים מציאות מושרשת בארץ, צמודה לקרקע מולדת, ליצירה משקית, חברתית, תרבותית ורעיונית, כאשר הופיע הדור השני והשתבץ בשלמות החיים — הרהרנו לא אחת: האם יהיה בין בני הדור הצעיר אותם חולמים ולוחמים, השלמים עם עצמם ועם חברתם, המאמינים והנאמנים ללא סייג שהדור הראשון ידעם? הן שונים תנאי החיים של הגדלים מוקפים דאגה ובטחון מחיי אבותיהם, שנדרשו להאבק בסערת הזמנים.

באו צבי ושכמותו והוכיחו: יכולים להיות וישנם אנשי ההחלטיות, אנשי התום והעומק, אנשי הנעשה ונשמע בדור הגדל לעינינו. ידעתי, במקום בו נמצא צבי, הנך יכול להיות בטוח: לא תהיה התפרקות בדיבור או בהתנהגות; קיבל תפקיד — ימלאו במלוא הדייקנות, לא יטיף לאחרים את אשר לא יקיים עצמו במלואו. לא בדברי רוגז או התנשאות יפנה אל הזולת, אלא בחיוך שובה לב וכמי שאומר: אל פחד — נתגבר על כל מכשול. כך היה בבית ובטיול עם קבוצתו, בעבודה בגן הירק ובמחנה הצופי. מה טוב היה לשמוע את דבריו הכנים בשיחת החברה או לקרוא את מאמריו בעתון. רק אמת מצאת כאן, כנות, יושר ובהירות. זכורני את דבריו בשעה שצעירינו החלו לאמן את ידם בנשק, עת אויבי מפעלנו אימו על קיומנו. "ישנם חברים" — כך אמר, "אשר הנשק הוא אצלם מעל לכל, שהצבאיות הופכת להם הווי חייהם העיקרי. התפתחותה של הופעה זו עלולה להביא לזעזועים קשים בחברתנו, ואסור שגם מאורעות רציניים יוציאנו ממסלול חיינו. הנוער צריך לעמוד על המשמר, אך עליו להמשיך גם בפעולתו הקונסטרוקטיבית, צריך ללחום וגם לבנות..."

והנה דבריו האמיצים על החינוך השומרי: "אין בחיינו השומריים הבדל בין הקטנות ובין הרעיונות הנעלים והסמאות הגדולות. תפקידנו לגבש את האופי, להתחנך לקראת הגשמה בחיי קיבוץ תוך חדירה ליסודות הרעיוניים וקבלת מצוות העשה של התנועה. ססמת 'חזק ואמץ' אצלנו, פירושה להיות אדם אמיץ ברוחו ובנפשו, לדעת לעמוד גם בעת צרה ואסון, בעת עמל ויגיעה בראש מורם על מילוי דברי התנועה". אותה העמדה הברוכה, אותה התביעה הקולעת ביטא בעניני תרבות חיים, גישה לעבודה,

חיי תרבות ובקשר לכל שורת הערכים שבלעדיהם לא תוכל חברה שומרית צעירה לפעול.

בימי המבחן הקשים, ימי המצור וההתקפה על משמר העמק, מילא יחד עם חבריו את כל התפקידים ההגנתיים מתוך כוונות מלאה לכל סיכון — והיה זה דבר מובן מאליו. אך בהנתן האפשרות האוביקטיבית מילא בו בזמן גם את המוטל עליו בכל יתר השטחים במלוא המסירות — בסידורים, בפעולות חברתיות או תנועתיות — וגם זה היה דבר מובן מאליו. הוא לא נגרר אחרי מעשים אשר רוח הימים הללו יכלה לתת הסבר וצידוק להם. עם הרבים וכיחיד ידע לעמוד על משמר הערכים, ידע לשמור על שלמות דרכו.

מה רב הצער כי גורל אכזרי קרע רקמה מופלאה זאת בטרם הגיעה לשלמות התהוותה. תחסר, צבי, תחסר להוריך, לקיבוצך, לחבריך הצעירים והמבוגרים. עם לכתך בלא עת נשארים הרבה דברים נבונים וכנים בלתי אמורים, הרבה מעשים חשובים בלתי עשויים, הרבה גלויים של מתן דוגמה מעודדת בלתי מתגשמים —

ועל כך בוכה הלב.

פולי

משמר העמק

שרטוטים לדמותו

רק שנתיים עבדתי עם צבי וחבריו מקבוצת „נשר“ במוסד החינוכי במשמר העמק, השנתיים האחרונות ללימודים חיים בחברת הילדים. היו אלה השנים המכריעות בשביל נוער בגיל זה בגיבוש אופיו ויחסו לחיים, לאנשים ולחברה. ואין זה תהליך פשוט ושלו. להיפך, רבה בו ההתרוצצות. הלבטים, הניגודים, תקופות של שפל וגיאות משמשות בו בערבוביה, ולא קל לו לאדם הבא להדריך נוער זה למצוא שפה משותפת, דרכי השפעה וחדירה ללב צעירים הנוטים לרוב להסתגר ואף להתקומם, ביודעין ובלא יודעין, נגד הבוגר.

נוכח כל אלה מה קלה היתה הפגישה עם צבי. נשמתו היתה תמיד

פתוחה לקבל ולקלוט תוך אמן ורצון טוב. תמיד נעים היה לשוחח אתו
תוך דריכות שבהקשבה ולב פועם.

זה היה הרושם הראשון שעשה עלי צבי.

— — —

במשך הזמן הכרתי עוד תכונות יקרות רבות משלו. צבי תמיד התיחס
בחיבה לכל אשר נפגש אתו, כבוגר, כבן-גילו, כצעיר ממנו. החיוך אשר
ריחף תמיד על שפתיו לא היה חיצוני בלבד, הוא ביטא את יחסו החברי,
החיובי למפרע, אל כל חבר. לא ראיתיו אף פעם מתרגז, מתקוטט או "יוצא
מכליו". והרי החיים המשותפים מזמנים גם אפשרויות של חיכוכים והת-
נגשויות בין הנערים. צבי ידע לשלוט ברוחו, והשלוח הפנימית אשר בקעה
מתוכו היתה מרגיעה את האחרים, היתה משרה אורה טובה בכל מצב-
שהוא. האדיבות אשר ציינה את הליכותיו לא היתה מצות אנשים מלומדה,
היא היתה תכונתו הטבעית.

— — —

ללא כל ספק התלבט אף צבי לבטים משלו. וזה היה מובן ורגיל אצל
כל נער פעיל, מתפתח ומתקדם. אולם תמיד נתרשמתי משיווי המשקל
הטבעי שלו. הרגשתי בו שלימות נפשית. הוא לא היה מסוכסך לא עם
עצמו ולא עם הזולת. חייו ומעשיו לא סיפקו חומר לרגשות אשמה, חרטה,
דכאון או תגובות שליליות. הוא היה שלם עם עצמו, וספקותיו ולבטיו
היו כחבלי מאבק על התקדמות מתמדת והשיגים.

— — —

צבי היה איש החובה והמשמעת. כל דבר אשר הוטל עליו ידע לבצע
ולקיים בכל מאמציו. אפשר היה לסמוך לא רק על רצונו הטוב וכוונותו,
ידעת כי יאזור את כל מרצו וכוחותיו למען כל משימה שהיא, כגדולה
כקטנה. ידעת כי הרגשות כגון: פניה אישית, שאיפה לנוחיות, רתיעה
מפני מאמץ — אינן קיימות בלבו. והיתה בו סגולה זו של קבלת מרות
ללא תנאי. זו היתה תחושה עמוקה של הצורך במשמעת כיסוד למזיגה
בין הפרט והחברה, כעיקר של חיי חברה בכלל וחברה מתחנכת בפרט.

— — —

צבי היה מדריך מצויין. וההדרכה היתה בשבילו כיעוד ממש.
כמה כוחות נפשיים, מרץ, התמסרות ודאגה גילה בעבודתו עם הילדים

הנתונים להדרכתו. יכולתי לעקוב אחרי עבודתו זו גם מתוך היכרות קרובה יותר עם הילדים האלה, ומתוך גלויי החיבה וההערצה אליו הכרתי את צבי בפעולתו הברוכה הזו.

אכן, הוא היה מדריך שומרי במלא מובן המלה הזו לפי מיטב המסורת של תנועתנו. באיזה כובד ראש ואחריות הכין כל פעולה, כיצד עיבדה על כל פרטיה. וכיצד ראה כל ילד וילד, הבין לבעיותיו המיוחדות, עודדו ועוררו.

ובדרך עבודתו כמדריך שאף צבי לחדש ולחזק את הפעולה החינוכית ולבסס את כל עגפיה. בראותו את החלשת הצופיות בחיי התנועה, חגר עוז להיאבק על חידושה. ואמנם עשה גדולות בשטח זה.

גם בפעולה זו גילה צבי יחס מעמיק ביותר. בשבילו הצופיות לא נצטמצמה לעבודות מסויימות, לכמות ידיעות טכניות במחנאות, סיירות, איתות, משחקים צופיים וכד'. הוא תפס את הצופיות כסגנון חיים, כשיטת חינוך עצמי, כפעילות מתמדת, כמוסד חברתי המבוסס על מצוות יום-יום — כחלק בלתי נפרד של השומריות.

— — —

כתולדה טבעית משלמותו הנפשית היתה הסינטיטיות שבדמותו של צבי.

תמיד נתרשמתי עמוק מהתפתחותו הרב-צדדית, מנטיותיו הרב-גוניות. צבי למד בענין ובהצלחה את כל שטחי הלימוד (אם גם גילה נטיה לצד מדעי הטבע), עסק בספורט, ניגן יפה על מנדולינה, התעניין בכול וער לגבי בעיות רעיוניות, מדיניות ומדעיות, ידע נאה לקיים ולא רק נאה לדרוש, מוכן תמיד לפעולה ולהתנדבות ללא תנאי הסתייגות, חבר טוב ונוח לבריות מבלי לבטל את עצמו ואת השקפותיו, בעל רצון חזק, ישר ואמתי. לפעמים היית תמיה ומתפעל: כיצד נתמזגו בנער רך זה כל כך הרבה מידות תרומיות.

בשביל כל יודעיו, הבוגרים והצעירים, היה צבי — שומר אמיתי.

כך תיארתי לעצמי דמות שומרית אשר יש להתברך בה.

— — —

לאחר צאתו מבין כתלי המוסד לא נותקו הקשרים בינינו וגם בזמן עבודתו בצבא נפגשנו לעתים מזומנות. כה טוב וכה נעים היה להיפגש

ולשוחח עמו על הכל, וכה רחב לבי בראותי אותו מתקדם, משגשג ופורח, מוסיף ערכים וכוח — מקיים תקוות שתלו בו מחנכיו וחבריו. — ומה קשה להשלים עם הידיעה כי צבי איננו עוד... לא עוד נוסיף להתברך בו, לא עוד נוכל להתגאות בו, לשמוח בו...

אולם אחת אדע לבטח: ברגעים קשים בעבודתנו החינוכית, ברגעי מפח־נפש ואי־נחת — תשמש לנו דמותו של צבי כמקור עידוד, אמונה ומרץ מחודש.

בן-עמי

משמר העמק

מעט זכרונות

עבר זמן מאותו היום בו הלמה בנו הידיעה על תאונת המטוס ועל כי אחד הקרבנות הוא צבי, צבי "נשר".

לאחר ההתרגשות הראשונה נשאר כאב עמוק: צבי איננו. אותו איש יקר, טוב־לב, מוכשר ומנומס, שעוד תמול־שלשום עמד במלוא כחו באביב חייו — נעקר מאתנו.

כשאבוא למעברות או אפגש עם בוגרי המוסד, בזמן שנגלגל שיחה על זמנים שעברו עלינו בימי משמר העמק, בעבודה, בלימודים או בקרבות, לא אראה את עיניו הבהירות, הירוקות, מלאות פיקחות ותבונה.

אני זוכר את צבי כילד — פועל בענפי המשק הלימודי. בגן ובמשתלה, בגינות ובפלחה, בשפניה ובקבוצה הטכנית ולסיום כמחסנאי: אף פעם לא חס על עצמו בעבודה. מילדותו גילה סקרנות לכל, היה חבר טוב וחרוז ואת מקצת רשלנותו כיסה במנה גדושה של מאמץ וכוננות לקבל ביקורת צודקת. נימוס טבעי זה, שהוא בלי ספק פרי תרבות פנימית — כה נהדר אצל הנוער שלנו — היה אחד התכונות שלו. הוא לא עזב אותו אפילו בתקופות "הפרועות" מלאות עצבנות כללית — תקופת המפעלים, הסיכומים או הגיוסים: הוא נשאר שלם.

צבי היה תלמיד טוב, בעל תפיסה מהירה, בעל ענין והקשבה. נעים היה להורות לתלמידים כמהו. אני מזכיר לעצמי שעור בחימיה אנאליטית.

שנמסר בצורת הדגמה בהעדרו של צבי. באותו היום נסע בשליחותו של הקן. במשך חדשים הצטער צבי על כך, ובכל פגישה הזכיר את צערו — השעור חסר לו כחוליה בשרשרת היקרה.

אבל בעיקר היה ערכו של צבי בדמותו כאדם, בעל הכרה, חבר נאמן בשורה, ממלא בשקט את חובתו. כזה היה בימי ההתקפה על משמר העמק. בזמן שבילינו לילות וימים בעמדה מס. 10.

שמחתי לראות את צבי כעבור שנתיים לאחר ביקורו באירופה, והוא בצה"ל. התבגר, רכש נסיון, דעותיו היו בוגרות וקולעות. נדמה כי הוא דורך על סף החיים ברגל בטוחה — ומי ידע כי אלה היו פסיעותיו האחרונות...

אדש

משמר העמק

צבי אינו

אבל כבד פקד את הקיבוץ. נפל הבן הבכור. ילד שנולד, טופל, חונך בינינו; רבים מאתנו זוכרים אותו כתינוק. כל כך קשה להשלים בהכרה עם האסון הזה. אין הלב רוצה לקבל את זאת. נדמה שבחיינו של צבי מקופלות כל תולדות קיבוצנו על כל התלאות החומריות והארגוניות שפקדו אותנו. ויחד עם זה גם מיטב המסורת היפה של הקיבוץ.

צנוע ופשוט בהליכותיו. חרוץ ובעל משמעת. ראה תמיד את חיי הקיבוץ כפרימאט ואת רשות הקיבוץ כעליונה. לא פעם בהביטי עליו או בחשבי עליו נזכרתי בשחר קיבוצנו ונעורינו. גאותנו היתה עליו. נראה היה כפרי מושלם ובשל של עמלנו וחינוכנו. בעודנו נערים — ככה תארנו לנו את הדור השני, כך רצינו שיהיה. הרבה תקוות ותכניות קשרנו בו. מי אשר ראה אותו בעתיד בשטח החינוכי ומי בשטח המשקי.

הנורל התאכזר בו ובנו. עקר אותו מתוכנו והוא עודנו נער וטרם הגיע לשנתו העשרים.

אין תנחומים לקיבוץ. אין תנחומים למשפחה השכולה. הלב ממאן לקבל. הרי רק תמול עדיין היה ילד, שיחק על הדשא ושאל שאלות מחוכמות, שלא פעם העמידו אותנו, הבוגרים, במבוכה.

לא הכרנו את צבי בהתבגרותו. מעט מאד זמן היה בתוכנו בתקופה האחרונה. אך גם מאותו המעט שהספקנו להכירו, מהשיחות החטופות והנדירות אפשר היה לדעת: אישיות שלמה היה, השקפת עולמו מגובשת. אינו מקל ראש בפני הקשיים העומדים לפניו ואינו נרתע לפנייהם. היה איש-יסודות. מאותן אבני הפינה שאפשר עליהן לבנות בבטחה.

קשה להתנחם, קשה לנחם את ההורים. הרי לא עת קרבות עכשיו, וסיורים באווירון כמעט מעשה יום-יום.

למה התאכזר בנו הגורל?

ביביק

לזכרו של צבי

נולדנו יחד ויחד אהבנו את החיים. צבי חי אותם באופן רב-צדדי ועל כן העמיק בהם. בעמקותו היה מאופיו של איש המעשה הרואה את הדברים המורכבים בפשטותם. כשהיינו חוזרים בחופשות הביתה טיילנו ארוכות במשק, והוא היה המוביל. את הכל חקר ולכל דבר היתה מוכנה לו הסברה נכונה או שאלה מחאימה. גישתו לחברים היתה בלתי-אמצעית. נראה היה שהיחס האנושי והאדיב לחבריו בקיבוץ נבע מאליו — ולא כן. צבי נלחם עם עצמו. הביקורת העצמית היתה חלק בלתי נפרד מאישיותו. ההתאפקות והשיקול היו אבות המעשה וההתנהגות. יחד עם זה לא נחבא אל הכלים ולא היסס בפעולותיו. השאיפה הפנימית לצמח ולהתפתח היתה אצלו כמקור חיותו. צבי היה גאה בהשגיו אליהם הגיע תוך מאמץ, לאחר חתירה למושלם.

לצבי היו תקופות קשות בחייו. עקביותו, העזתו ומקוריותו הועידו לו קשיים רבים ורק בהתגברו כבש את יודעיו לחלוטין. הן בבהירות מחשבתו החברתית והן במעשי הקונדס שלו ובהמצאותיו היה איש ההגיון והחברה. הוא היה הגיוני ותמים כאחד.

באחת המסיבות בשנתו הראשונה במוסד עמד ודיקלם במסיבת החברה "מדוע לתרגול כרבולת אדומה". בתמימותו האנושית האמין במעשיו עד תום. היחס הפשטני והגס של חבריו פגע בו. צבי היה רגיש לגבי החברה ולכן ידע גם להתייחס יחס של כבוד אליה. תביעותיו ממנה עמדו ביחס ישר לתביעותיו מעצמו — ואת אלה ידע להגשים. כמדריך וסמחנך צעירים חונך תחילה את עצמו. קשה היה לו לעמוד מול התנהגותם המזלזלת של חבריו לערכים התנועתיים להם נלחם. כמדריך בקן ובקבוצה החינוכית תבע עורף חברתי לתפקידו — והוא צדק. זוכר אני את מאבקו הקשה בפיזורו ובאי־הקפדתו על לבוש ועל סדר. לא בקלות ניצח. — זכורני איך היה מתפשט על־יד המטה ומשאיר את בגדיו על הארץ — "לשם נוחיות".

כמחסנאי במשק המוסד הצליח והתפתח. פעם עזרתי על־ידו בבניית מתקן לכדי חלב. נסחבתי בעיוורון אחרי כושר ההמצאה והיכולת הטכנית שהיתה גלומה בידיו. היתה זו הרמוניה נפלאה של ידיים ורוח.

בשנה האחרונה להיותנו במוסד עמל הרבה להשתלמותו העיונית בשטחים שונים. הוא הצטיין כאחד התלמידים הטובים ונטל על עצמו תפקידים לימודיים שמלאם כראוי ובצחוק על השפתיים. היתה לו גישה חיה ומקורית והצלחותיו הפליאו ואף הדהימו אותנו לפרקים.

בזמן המערכה על משמר העמק הצטיין באימונים ונקבע כסגן מפקד הכיתה. הצלחתו הגבירה בו את הרגשת הבטחון העצמי. בתקופה מאוחרת יותר הוכיח צבי את יכולתו כצלף וקלע ממרחק של 25 מטר בבסיסו של כדור־רובה, בדייקו להפליא. בשעת המערכה התגאה מאוד בעמדתו ("העמדה של אדש") ובחלקו בה.

עברנו ללהבות הבשן — והדבר לא היה פשוט. הועתקנו אל נוף גלילי פראי מול תפקידי עבודה ובנין במשק צעיר. צבי תפס את מקומו כפועל בנין מקצועי והשקיע את מרצו ואת רצונו בעמל הכפיים. הוא ראה בזה מבחן מוסרי — ועמד בו. לצבי היה מרץ בלתי מוגבל שהיה גורף אותי. על־ידו הייתי פועל מצויין. משום שלא רציתי לפגור אחריו. אותו לא דירבנה ההתחרות — אותו הדריך רצונו וכחו המוסרי והוא הקרין סביבו מחדוות היצירה.

אבל היו גם שעות אחרות. לאחר העבודה התבודד צבי עם חלילו.

החליל היה ראי נפשו — הוא ניגן בקצב מסחרר. אך לפעמים, לאור העשיות, בתוך סוכת המחצלאות, היה מנגן שיר לירי נוגה. כן, צבי היה נוגה, בשקט ובתוככי עצמו. בחוץ היה איש הברזל — ובפנים מעין מפעפע, נוגה, בוכה חרישית. בשעות אלה היה לבדו והבדידות כירסמה בו. הוא העמיק ברגשותיו — הוא לא בכה. אך נפשו חיפשה לה משען. והוא המשיך בשלו — הפנה את מרצו לחברה.

בחזרנו למעברות נתגלו קשיים באיחוד החברות. רפיון ידיים, יאוש והסתלקות מפעולות החברה פשו בנו — וצבי בשלו: מושך את חבריו לשיחה מענינת. דואג לחברה, דואג לפתרונות ריאליים של שאלותינו. צבי נסע לצרפת — הוא לא רצה להפרד מאתנו. הוא, הרוח החיה בכל מסיבותינו, סירב למסיבת פרידה לו, וכך, בפשטות, נסע. בצרפת התקשר לתנועה, מצא גם לב מבין. ביקשו ממנו שישאר, שידריך שם — והוא לא רצה. מצבה הרופף של החברה הטרידו והוא חזר והביא הכל: את מרצו, את שמחת חייו שחסרה לנו. מתנה הביא לכל אחד מאתנו — איש לא שכת. לבו רחב היה ומקום היה בו לכולם. הוא חזר מלא חוויות אמנותיות שספגם בפריס — וכמו שהתרשם מהכל היתה גם ידו בכל אמנות — פה יותר וכאן פחות, אך בנגינה שם יותר מבכל את מעיניו.

צבי התגייס לצבא, ותחילה לא היה מרוצה מכך. זמן רב היה רחוק מקיבוצו, ואותנו היה שואל מתי כבר ישב בביתו. אבל לאחר שהתגייס היה לאיש צבא, התמסר לענין וחי אותנו. הוא כבש את פיקודיו בכח אישיותו. צבי החמיר אתם ושימש להם מופת. גם שם עשה מעשי קונדס שונים וצחק על הרשמיות ועל הפורמאליות בחוקי הצבא. עבור רחוק החלוצית היו חוקים אלה טפלים ובלתי מחייבים. ליד ההדרכה והפיקוד למד. בעקביות, לאחר 10 שעות עבודה מאומצת, הוציא מתחת למזרנו א ה"אנטי-דירינג" — קרא דף או שניים ומניחו. לעתים גם נרדם על הספר — אך זו היתה מנת השכלתו היומית אותה תבע מעצמו גם בתנאים הקשים ביותר. גם בתקופה זו לא מש החליל מצידו — מנגן היה לכל דיכפין ולעצמו.

בחזרו הביתה הוריד בצנעה את סמלי דרגותיו. הוא היה בינינו הסמל הראשון, והתגאה על כך — אך כלפי חוץ לא הבליט זאת. הוא

תבע מעצמו התאפקות — בלחיצת יד ובתפיחת כתף היינו מברכים זה את זה ולא היינו מרבים במלים. הוא היה ביישן בעניניו הפרטיים. היתה לו הרגשה שאין בזכותו להעסיק בהם את חבריו. פעם ביקשתי ממנו שיראה לי את תמונת חברתו מצרפת. בניעידי, כאילו אין כלום, סירב. לעתים גטל מידי ספר והעיר כמה הערות. התפללנו בהתענינות הרבה צדדית הזאת ששמר עליה על אף משטר החיים בו היה נתון. פתחנו את ספרו של מיאקובסקי וקראנו בו. צבי אהבו: היה במיאקובסקי משהו קצוב ומסעיר בדומה לריתמוס החיים של צבי. הסתכלנו בספרי אמנות. דיברנו על סימבוליזם ומיסטיקה. בתקופה האחרונה שמענו קונצרט של ניסימוב. צבי היה דרוך ומדי פעם היה מסביר את החלוקה בנושאים ובקצב. היצירה ניגנה בו.

יצאתי לבית דרס לראותו. בתיק לקחתי ציוד מלא: את "ידיעות הקיבוץ", את "המחברות למרקסיזם" ועוד. היה בוקר צונן של ה-18 בדצמבר, 1950. חיכיתי בשער המחנה כי לא נתנו לי להכנס. צלצלתי בטלפון "...אני מחכה לסמל צבי יתום 163991..." ואין תשובה. הלכו לקרוא לו. הסתכלתי במכוניות שעברו, חשבתי שהנה יבוא צבי עם חיוך ביישני וידין פתוחות לרווחה, יאמר מלה טובה. אבל צבי לא בא. חבריו אמרו לי שיצא לסיור אוירי ולא חזר — כנראה יחזור אחרי הצהריים. רק כעבור יומיים נודע הדבר. קשה היה לעצור בדמעות... צבי איננו. בלתי נתפסת היתה הידיעה ומחניקה באכזריותה. הים בלע את צבי ואת שמחת חייו, את רחבות לבו ואת עוז רוחו. צבי והמוות נראו לי כשני דברים שאין למזגם. קיוויתי — עוד יחזור, אולי... גם כשנסתם הבור בעפר ובדמעות לא ידעתי אל ברור. אך המיסה הריקה בבית דרס ושברי האוירון על חוף זיקים אמרו את הכל.

עברה שנה, וצבי לא נשכח מן הלב. הוא אינו מסב במסיבותינו ואינו צחק במשובותינו וקולו אינו נשמע, מתריע, מעודד בשיחות. אנו צריכים למלא את החלל, צריכים לחשוב כמו שצבי חשב, ולעשות כמו שצבי עשה ולהיות מוסריים ונאמנים. קשה להיות כמוהו — אך צריך להמשיך במקומו כי רק בפרוח החיים יהיה גם צבי אתנו.

דן נשר

**
*

צבי איננו. המומים עומדים אנו, קופאים על שתי מלים אלה... כל-כך התרגלנו לחיות יחד אתו, שתמיד ראינו אותו — ושוב לא נראה אותו, לא נחוש את רוח חיו...

יקר היה לנו צבי, ומהגיל הצעיר ביותר בלט מתוכנו. תמיד ראינוהו פועל רק לפי הכרתו. הוא ידע לעמוד על המשמר ולא סטה מן הדרך בה בחר. תמיד ידע לאן פניו מועדות. לא תמיד קל היה להבינו כי הוא דרש הרבה מהחיים — אבל תמיד ידענו להעריך את מרצו ואת יכולתו הרבה.

אני זוכרת את פגישתנו האחרונה, כאשר ביקרתי אצלו בבית דרס. הוא קיבלני בלבביות רבה וסייר אתי במחנה. הרגשתי מה רבה היתה גאוותו על כל דבר שהוציא תחת ידיו. משנכנסנו לאוהל, הזדקק לעיני חלילו. תמיד ליוותה אותו נגינתו על החליל, וגם עכשיו, בצבא, נשא אותו בכל אשר הלך. שאלתיו בצחוק האם גם עכשיו הוא ממשיך לנגן אותה יצירה של באך שבה הרבה התעניין בה בהיותנו במוסד החינוכי. תמיד היה צבי איש התנועה, ובראש וראשונה ראה לפניו את האידיאלים התנועתיים. היה עליו לצאת לקורס קצינים וכאשר שאלתיו על דעתו ענה לי תשובה פשוטה ואופינית לו מאד: „אני שמח לצאת לקורס לא בגלל הדרגה או בגלל הכבוד שארכוש אלא משום שתהיה לי השפעה רבה יותר בצבא ואוכל להכניס בנקל יותר מערכי התנועה הקיבוצית לפעולתי בנח"ל. צבי היה איש לוחם ואת האידיאלים שלו לא הפקיר לעולם.

אחרי זה לא דיברנו יותר — לעתים ראיתיו מרחוק, תמיד רץ, תמיד עסוק. כך היה תמיד — את כל כחו נתן לחברה ולו לעצמו לא נשאר אלא מעט — אך גם את הזמן הקצר הזה ידע לנצל היטב. זכרו כאדם ער ועליו בעל רצון עז לחיים ישאר תמיד בליבנו.

מרים נשר

ה ח ב ר

ישבנו על כוס קפה חם, צבי, ומכיוון שקטן היה הספל, והפינג'ן שחור ומפויח, וקצת הורגשו גרגירי הקפה בתחתיתו של הספל הקטן והלבן, ומכיוון שסיר חשמלי לא היה לנו ונאלצנו לבשל על פתיליה קטנה, ומשום שהיה שקט ואיש לא דיבר, החלו הזכרונות מתגלגלים להם ומתקרבים אט אט אליך, צבי, ואתה וודאי תזכור כי היית ראשון שהעיו ליצור תווי אינדיבידואליסטי, תווי של יחידים על כוס קפה, תווי מצומצם יותר, ואולי לכן עמוק יותר. כן צ'יבי, היית הראשון. וזכור אתה איך היית מזמין שניים שלשה לכוס קפה קטן, לשיחת רעים שקטה, ואיך היינו משוחחים על הקבוצה. על תווי קבוצתי, על הפרט והקבוצה? וכשהיינו חוששים לפעמים שמא יביא תווי אינטימי זה לפירוק הקבוצה היית משתומם: הלא בשבילך הקבוצה והפרט הם היינו הק, כי אתה לא יכולת להבין מה פירוש להתרחק מהקבוצה, מה פירוש ההבדל בין הפרט והקבוצה, פרט וכלל, כן! כזה היית. ולבסוף, כשהיית שוטף את כלי הקפה — והייתה לך מברשת מיוחדת לכך וקצה של מגבת מיוחד לכך, שסימנים שחורים היו עליה, ושיטה מסוימת לשטיפה ומקום מסוים לפינג'ן — היינו עומדים ומשתאים על הסדר והדייקנות המופלאים ששררו בעבודתך, צ'יבי.

את השיחה ההיא זוכר אתה, צ'יבי? היינו צריכים לבחור מדריך; מדריך ראשון מקירבנו, אדם ראשון שיתחיל להחזיר לתנועה את אשר קיבלנו ממנה. ראינו בזה תפקיד נכבד, קשה וחלוצי. שקט היה בצריף, קר היה, הצטופפנו, ידענו את חשיבות ההצבעה, והקבוצה הצביעה, פה אחד, צבי, כן, צבי, כי אתה ראשון, מטבעך אתה הולך ראשון, והלכת להדריך. התזכור, צבי, את השיחות על הטיפוס השומרי שאנחנו רוצים ליצור, איך היינו אוהבים לחשוף את האדם עד שורשו ולדלות ממנו את כל יכולתו האנושית כדי שיהיה חבר טוב בקיבוץ, מהפכן טוב. ואתה היית תמיד חוזר ומתלהב מדברי המחנך שלנו: העיקר חינך האופי, העיקר גיבוש כח הרצון. וידענו, דברים אלה אתה דולה מקרבך, בשבילך הם לא פראזות ריקות או דברים "עושי רושם" בשיחת קבוצה, בשבילך הם אמת חיים שאתה מגשים אותה. כמה חייכנו חיוך לגלגני כשהיית

עושה "תרגילים לגיבוש כח הרצון". אבל החסון, החזק, החסר שניות, "ההכרחי" כביכול, אתה היית.

כן, "ההכרחי". כמה ידענו להעריך את "ההכרחיות" הזאת, ההכרחיות עד הסוף, עד שהיה נדמה לפעמים שדכאת את "הרגש" בך. שאתה מסוגל להיות מסקני כל כך, שהשלכת את רגשותיך, אהבתך, שנאתך, התרגי שותך וכאבך לצידי דרכים. לא הבינונו איך יכול אדם באופן עקבי כל כך למלא אחר החלטותיו מבלי להתחשב עם רגשותיו. כן, צבי, היית ראשון לקבל תפקיד, הראשון שקם להתעמלות-בוקר, כשאנחנו עדיין נאבקים עם רגשות הבטלנות שלנו, ראשון לצאת לגיוסי פטריות, לדבר בשיחה כשהדממה רבצה עליה ואין מי שישבור את הקרח הראשון.

ואולי ראשונות זו, אולי היא היתה המיוחד בך, המחר בך. כן, אמרתי שהיתה לפעמים הרגשה שקברת את רגשותיך עמוק עמוק, שהשכל הקר הוא בשבילך הכל. כן, ציבי, ידענו שטעינו, ידענו כי טעינו בך, בו ברגע שהיינו מרגישים את רגשותיך הלוהטים צפים ושטים מצליליה הנפלאים של הסויטה מספר שניים לבאך, הזוכר אתה כמה אהבנו יצירה נפלאה זו, כמה היינו מרבים לזייף אותה בשיר, בשריקה ובנגינה ובכל זאת חוזרים ושרים!! התזכור כמה פעמים צעקנו לך במנוחת הצהריים שתפסיק כבר לבלבל את המוח עם הסויטה מס. 2 שניגנת בחלילך עשרות ועשרות פעמים. ואתה לא הפסקת, לא נרתעת מחיצי לעגנו, כי רגשות לוחטים, צבי, כשמוצאים אפיק לזרום החוצה, אין עוצרים אותם צעקותיו האויליות של איזה פוחח במנוחת הצהריים. ובשבילך, הרי, החליל היה המוצא לרגשות הסוערים שנאבקו בתוכך, בשבילך החליל היה האהבה שלא באה על סיפוקה, שמחת החיים הזעירים, העצב החודר לעת בין השמשות, שאינך יודע מה פשרו, הכאב לזכרון הלא טוב והטעון תיקון. כן! בשבילך הנגינה היתה הרבה יותר מאשר איזה שיר ארצישראלי או יצירה קלה. ראשון ויחידי היית גם בשטח זה.

כן, צבי, התזכור את הויכוחים הממושכים עם "הגילוחים" האלה על דמותו של הדור הצעיר בארץ, על ההבדל בין הופעה חיצונית ומהות פנימית. התזכור איך הלעגנו על אלה האומרים שהדור הצעיר בארץ "חסר רגש" הוא, ואתה, ציבי, היית אחד משלנו, לא אהבת לעשות מרגשותיך נחלת הכלל, לא אהבת לגלות את הלבטים הסוערים בקרבך

לעין אדם, שאפת לצפון אותם בקרבך ולהופיע כאדם חזק ושלם. אבל אנחנו ידענו, צ'יבי, ידענו כי הופעתך החיצונית אינה אלא קליפה המכסה על עולם רגשות שלם המוצאים להם פרצה נסתרת, לא מרגשת, בסואיטה ה־2 של באך, בעולם המוזיקה כולו.

כן צבי, ראשון אתה גם למות.

ראשון היית למצות את החיים עד תומם, ראשון להגשים את האידיאלים התנועתיים, ראשון במאבק על השניות שבאדם והרצון לחסל שניות זאת, וראשון גם למות.

ואתה, צ'יבי, אתה החי כבר בעולם שמעבר לטוב ורע, הגד לנו האם חוק הוא בעולם, האם חוק הוא שהטובים ביותר חייבים תמיד ליפול ראשונים!?

עזרא נשר

לדמותו

קשה לשמוע וקשה להאמין, אבל זו עובדה: צבי הלך מאתנו, הלכה מאתנו הנפש החיה והערה בתוכנו, החזקה והמסורה ביותר, שוב לא יבוא אלינו הביתה לחופש, שוב לא ילך בחופשתו הקצרה לחפור את היסודות של בית מנחם, שוב לא יהיה הרוח החיה במסיבות ובפגישות חברים.

עוד אזכור, אנו חבריו, קראנו לו "הנפש השרופה" — השרופה לתנועה ולהגשמה. הוא היה בינינו איש התנועה בכל מעשיו ובכל צעדיו, הוא חי בה על כל צעד ושעל שלו.

ולא פעם תהינו אנו, חבריו: היכן נפשו ורגשותיו, מתי ירצה לנוח ולא להיות פעיל? תמיד היה כשומר לנו, לא הירשה לעצמו בידור קל, קצת חופש ופורקן.

ואז לא ידענו שהתנועה וחזונה ועבודת ההדרכה והחינוך — זוהי בעצם נפשו, אלה הם הממלאים את חייו, הנותנים לו את כל המרץ שבהם. חייו היו מלאים מתח כל הזמן, ובלי עייפות, מרצון, נשא מתח זה. זכורני, כשבחרנו אותו לתפקיד ההדרכה, קיבל תפקיד זה ברצון ומיד נכנס אליו בכל המרץ. חדלנו לראותו יוצא ובא בתוכנו, ההדרכה מילאה את כל

חיו. הוא מצא בתפקיד זה את עצמו והתפקיד מצא אותו. הוא חסך מעצמו לימודים ומנוחה למען לתת ככל יכולתו לחניכיו. ואחר ההדרכה בפעולתו בחברתו. אף פעם לא תפסה אותו רוח ההתפרקות והבטלנות שתפסה אותו. חבריו, עקב הפסקת לימודיו. תמיד דרש מאחרים הרבה, ומעצמו — כפליים.

ואחר בא הצבא. גם שם הפך את תפקידו הפקודי-הדרכתי לתפקיד חינוכי. הוא סיפר לנו על (כך קרא לזה) "שיטותי החדשות": במקום להטיל עונשים על חניכיו היה משוחה אתם בשקט ומסביר להם. טען, שזה עוזר, שכך הוא מתקשר ומתקרב לחניכיו בלי שימלא תפקיד של שוטר. גם כאן נכנס לתפקיד בכל נפשו, וכשפיקודיו לא קבלו חופש, גם הוא לא לקח את חופשתו, וכך ראינו אותו מעט בינינו.

ובתפקיד זה נפל. ולנו, לחבריו שהכרנוהו היטב, את רוחו החזקה, את מזגו, את מרצו, (שלפעמים צחקנו לו על כך, אולם בנפשנו אהבנו אותו מאד ואולי יותר מכל חברינו) קשה להאמין שחבר זה נפל. צבי הלך ויותר לא יבוא אלינו "להשגיח" אם אנו ממשיכים ללמוד ולקרוא, אם אנו משתתפים בחיי הקיבוץ, אם יש לנו הווי, ויחד עם זה לעזור ולעודד.

וקשה לי להאמין, צבי, שחיינו ימשכו לזרום הלאה בקצב, ורק אתה — היקר ביותר, לא תהיה בינינו, לא נשמע את קולך המעודד בפגישותינו, לא נשמע את שירתך במסיבתנו, כי הלכת בשמנו, הלכת בשבילנו, והלכת מאתנו.

ואולם אנו נזכור אותך תמיד. ודוקא בגלל כך נמשיך בחיינו שהם עשירים וסוערים תמיד — למענך צבי.

איתן נשר

**

... כן הלכת, הלכת ללא שוב עוד.

מה מחר, לא נוכל לראותך, לא תסב עמנו על הדשא ותספר צ'יזבאת חדש, לא נשמע עוד את חלילך שכה היטבת לנגן בו. החליל נדם, ועמו נדמת גם אתה. לא תוסיף עוד לרקוד עמנו הורה סוערת במסיבת ליל שישי בקבוץ, כשהבלורית האדמונית מתנוססת כדגל ותכול העיניים האומר

גיל; לא תשיר עוד עמנו ולא תאמר במוצאי שבת: "נו, מחר צריך לשוב למחנה... כן, צריך ללכת." והלכת, והנה לא שבת, הלכת ללא שוב. והשארית חלל ריק שאין למלאותו עוד.

מה קשה להסתגל למחשבה זו: צבי איננו! מה אכזרית וקורעת לב היא. הנה אנו עומדים שחוחי קומה ודמעות בעינינו, אך איננו בוכים. אי־אפשר לבכות.

הלכת, אך תמיד תשאר בתוכנו — לא נשכח אותך, צ'יבי.

דוד צוקים

חרש. דוממים, שותקים בלי נוע, עומדים עצי האורן בצלעה של הגבעה הקטנה. טומנים הם בינות לשורשיהם נפשות יקרות, נפשות אשר פתיל חייהם נותק. דמומות עומדות מצבות האבן והשיש הנוקשה ובינן תל, שפע זרי פרחים פזורים על אדמת התל הטרייה.

ימים ספורים עברו מאותו יום מר. נקטף במלוא פריחתו. בן עשרים היה צבי — ולא יוסיף עוד.

מעט מאד הזמן אשר הכרתי את צבי, אך היה זה די והותר. במבט ראשון אפשר היה לקבוע את דמותו. גבוה היה משכמו ומעלה וכגובהו כן רוחב לבו. שונה היה מאתנו. בפשטות וטוהר־לב היה מבדיל בין טוב ורע. זוכר אני את דבריו באחת מפגישותינו: "אנשי תנועתנו מקומם אך ורק בנח"ל, ואך ורק בהדרכה. רק אז יקום צבא כרצוננו, ורק אז נוכל להקים את הפלמ"ח מחדש." ועתה תנשב הרוח בחורש ויניעו העצים כי חיים המה, אך צבי איננו.

משה צוקים

צ'יבי

אדם נפלא היה בכל ישותו; הגה, שאף, נאבק ועתיד היה לעלות מעל לעצמו בעקביות — צבי, צ'יבי. שכן גלומות היו בתוכו הנעלות שבסגולות אנוש והוא ידע להפכן לתוכן חיים מוגדר, אך עשיר, מחייב

אך מעניק אושר, ענף אך צנוע עד כי כולנו אהבנוהו, כצעיר כזקן, כידיד כמכיר.

הסגולה הראשונה אשר בלטה לעין המתבונן בו היתה שמחת חיים ושמחת עשייה: כל מעשהו היה מלווה רוח חדוה, כזו של אותו "קולא ברוניון" החרוץ והחביב. אולם מי שרצה להעמיק בו חקר, אמר לעצמו: אין זאת כי נשאר בו עדיין מרוח הילדות של התלהבות לא מודעת, המפיתה בו אשראתה לקבל על עצמו כל דבר, כל חובה, כל עבודה ומלאכה מתוך שמחה וחדוה.

ואולם לא היא; שאם תהית — ומצאת: לא כל המצופף גבותיו ומקמץ פיו ואינו דובר ושר, רואה את החיים באותה הרצינות שחיצוניותו מביעה. שכן עליזותו של צבי, חדוותו בכל יום ובכל שעה, היו פרי של תחושת חיים כה עמוקה ומקיפה ורב־צדדית, שיכול לחוש בעולמו הפנימי כל ממדי החיים הרחבים, כיפים כמכוערים, ולקבל את הנעלה והנישגב שבהם באותה הרוח בה יש לקבל את הטוב והיפה, ברוח של שמחה וחדוה.

שיקוליו האישיים ושקידתו על ספסל הלימודים היו פרי של חריפות שכל שהביאתו לרמה גבוהה מעל לאחרים, בלימודי הטבע, בלימודי החברה וכיוצא בהם. הצטיינותו בשדה העיון והמחשבה היתה הוכחה נאמנה שגם יתר פעליו הנם פרי של שיקול ולא של התלהבות נעורים בלבד. ומבחינה זאת ראינו בו לפני־כל אדם רציני וחושב, החי בשלמות הרמונית, בשתפו בתוך מעגל חייו את כל צדדי החיים: עיון ועמל, ספורט ואמנות, ספרות ותנועה, צבא, ואהבת האדם.

נציג אמיתי היה של רוח עלומים, ושל אהבת עלומים. מוסיקה אהב — בה מצא את ביטוי עצמו. שאם לדעת אדם, חפש כיצד הוא מתיחס לשטח זה המביע את האדם ואת יחסיו לחיים — האמנות, ואם תרצה להעמיק, חקור לאיזה שטח שבאמנות הוא קשור ביותר. צבי אהב את המוסיקה — ובה את הכינור המביע בדקות צליליו את עדנות רגש האדם. לא פעם תהיתי מדוע זה צבי התוסס, הנסער, אוהב כל כך את באך, הרוגע והשקט במוסיקה הכנסיתית שלו. היום אבין את פשר הזיקה הזאת לרוגע, לשלווה, שהיו מצויים בנפשו פנימה ושאליהם הוא נזקק.

אולם הוא לא היה בחינת איסטניס. רוח המאבק היתה עצם רוחו

הוא. חיי האישיים לא היו כעין חיי-כפר — בו נולד מתוך קשר סנטימנטלי למשפחה הגדולה שחינכתו ולכפר כשלעצמו. דבר שעלול למלא תוכן חיו של בן משק ולהצדיק לכל איש בפני עצמו את החיים בקיבוץ. הוא חי את חיו מתוך תודעה בלתי רגילה ודרכו הרעיונית, שבאה לביטוי בשיחות ובפגישות אישיות, היתה בהירה, ישרה ומתקדמת עד תכלית. אמונתו באידיאל ושאיפתו המתמדת להגשים את שאיפותיו הביאוהו למעשה יוצר בשדה החינוך. בו מצא את עצמו בעולם רחב ועשיר של יצירה; עיצוב אדם חדש; בעולם של אהבה — אהבת אדם ובעולם של מאבק — מאבק על הגשמת אידיאל חברתי. ועל כן היה אמן, אמן האדם, שכן מי שבא עמו במגע הוקסם מרוחו הטובה, היוצרת והעליזה.

צפוי היה להרבה יותר, כי שאף ורובנו עמו יחד. ועל כן קשה הפרידה. אך כפי שהיה, ישאר תמיד בתוכנו ובלב התנועה כולה.

דן ניצנים

נגדע האלון

הייתכן? הייתכן שלב תוסס וחם זה, אשר עמד על סף החיים, חדל מלדפוק? לא הרבה זמן ניתן לנו להכיר את צבי, כי לא הספיק כמעט להיות בינינו; תחילה במוסד משמר העמק, אחר-כך בגליל, חדשים מספר לסרוגין בבית ובסמינריונים תנועתיים, אחר-כך בחוץ-לארץ. ואך חזר משם התייצב לשירות האומה. ועתה...

הכרתיו באוהל, בו גרנו בתקופת האימונים: פשוט, ישר, תמיד ראשון המתנדבים לכל עבודה ולכל תפקיד. ראשון באימונים, אך מעל לכל, איש קיבוץ ותנועה. הוא היה גאה על כך ולא הסתיר זאת מעולם. כל הבא במגע אתו, באימונים או בשיחה, באוהל או בחדר האוכל, ידע זאת. לא גזאז נחמד, חנוכי ומחייך, אלא פשוט, ישר, תמיד רצה ללמוד עוד, לדעת עוד, להתקדם עוד. אופיני היה לו לקחת אחרי עבודת האימונים הקשה ספר, לשבת על מיטתו, ולעיין בו לאור העששית הדולקת. לצהיל ולנחיל אבד לא רק מפקד טוב ומוכשר, אלא קודם כל מחנך ורע לחייל

הפשוט. ואילו לנו אבד חבר נאמן וידיד אוהב ואהוב, אשר כולנו ציפינו לפועלו הברוך בחזרו בתום שירותו בצבא לקיבוץ. ^{היה זה חסידו של רבינו} הלך האיש ואין תנחומים.

ברוך ניצנים

אמיר הבנים

עת כבו בשמי הארץ זיקוקי מלחמה, עם הידום רעם קרבות, באה רוח גדולה ובשורה הביאה לרבים: "הגרת הזיעה, הקזת הדם לא עוד מנופול הם לכם, החוסים לרגלי ארובות, העושים בצל אילנות, די לכם, רברבנים, העושים חסד לישוב! כל יהודי, ר' יהודי מששת ימי השבוע — כחו רב יותר, ואתם המעטים — מתבדלים, נבדלים, דלים, אמנם כן, ריצפתם נתיב למסע הפדות, אך זה דף בדברי הימים." והדוברים של ימינו, והרועים של עמנו — זמירות חדשות יזמרו, ריח הרקב של ה"חדש" הבאיש את רעננות הרוח של ה"ישן".

לפי אות מלמעלה הגיחו מחוריהם כל קטני האמונה ודלי המעש, כל הזבובים שעמדו על קרני השור — ויצעקו: "חרשנר"... ולמהומה הגדולה בחוץ ענתה בת-קול חלושה בפנים: עייפי הדרך, נמוכי-קומה וקטני-אמונה, ארזו מזודותיהם, כי אם "משבר" — למה להישבר? ומי כסיל ויאמר: "אני נס", מוטב לומר: "אבד עליכם הכלח".

נודה על האמת: לרגעים אחז בנו פחד, ידענו כי סופה זו המשתוללת לא תוכל לאלה שעמקו שרשיהם, אך כלום יעמדו בה הרכים באילנות — ילדינו, בני הקיבוץ? בשבר הענן בין שתי התקופות — ערכים רבים אובדים, נגרפים בנחשול, ובראש חרדותינו — הבנים, מה יהא עליהם? חששנו כי עיניהם יסתנוורו מ"פסים" ומ"עלים" או ממקסמי שוא של עיר ליואנטינית, פזמונית, המקלה בתביעות וקלה מתוכן, הגדול בפחדים — פחד האפיגוניות: כי בנינו — יזדנבו אחרינו בלתי שלמים עם מסכת חיים זו, מבלי למצות את תכנה, בלי לדלות מנבכי חיינו אותם ערכי יסוד ראשוניים העושים את האיש איש-קומונה ואת חברה — איש-חלוץ

ואת הכלל — חבר־קנאים. פשוטו של דבר, יראנו, שמא בנינו יחיו בתוכינו מתוך נחיות.

מה מאד רצינו — כי צורת חיינו תהא שווה לכל נפש! מה הכבידה עלינו „הבדידות המזהירה“, העמידה בראש התור של הנותנים מבלי להיות נתבעים. וכל אימת שאנו מנסים להיות „ככל האדם“ — אנו דופקים את מצחנו בסלע מצפוננו והדבר לא ניתן לנו. כוחות חלוץ ומחץ לעולם שונים יהיו משאר הבריות. אם כך הדבר במדינת פועלים בת שלושה עשורי שנים — לא כל שכן בישראל ובה עומס קיבוץ גלויות, אוֹכֶף־בורגנות וטבעת משחיו חרבות. על כן: בנינו יהיו נבדלים מכל בני דורם כשם שאנו נבדלים היינו. בנינו ילכו עמנו — אם בנים הם לאותה המשפחה של קשי־עורף. ואכן — הולכים הם עמנו.

קשה לדבר ואין לדבר אודות אלה החיים עמנו. לא כן — צבי. חובה לדבר בו, להבליט קווי אופיו, דמותו. ולא משום שאיננו עוד. לו גם נצליח להעלות במאמצי השוא להתעלות מעל צריבת היגון, וננפה מחשבתנו מרגשנות רכת־לב — נאשר ונאמר: היתה זו דמות של בן־קיבוץ, של איש־קיבוץ, היה בו משהו ראשוני, שורשי. היה בו יחס כל כך לא מודרני לעבודה. הוא נהנה בעבודה, היא עילצה את ליבו גם כשלא היה בה משום „קונץ“, לא מנוף, לא הגה ולא מנוע. הוא היה איש חברה. איש חברה, ולא איש „ג'מעה“. הוא הפשיל שרוולים לבנין חברה רעננה בקבוץ. הוא לא רוח צמאנו ממים דלוחים ורדודים של שלולית ה־„צ'יזבאט“. תחמושתו של צבי — אופיו, האופי — זה הנשק הסודי, היסודי והכל יכול שלעולם אינו מחליד, אינו מכזיב, אינו מתישן. צבי היה „צבר“, אך לא התגדר מאחורי מחטי פקחותו. צבריותו ינקה מעפר המקום ומריחו. צבריותו היתה התמזגות עם הנוף החברתי והרעיוני בו צמח. היה „צבר“ ועם זאת — עדין נפש.

עם גדול השבר, עם אפסות הנחמה, עם דלות הביטוי נאמר: אשרי המקום שאת אוירו הוא שאב.

אליהו

מדברי חבריו חניכיו

המדריך

צבי בא להדריך אותנו בסוף השנה הראשונה לעלייתנו למוסד, ונשאר אתנו עד שסיים אותו. הוא הביא עמו מנה גדושה של מרץ ורצון טוב, ומצא לפניו שטח נרחב לפעולה חינוכית וצופית. תוך סבלנות רבה התאמץ להחדיר את ערכי התנועה, ובאופן מיוחד הקדיש את מאמציו לחינוך אופי הפרט. בשיחות המחיש לפנינו את צווי המוסר השומרי במשמעותם לגבי חיי היום-יום, נאבק עמנו על מילוי כל הדברים הקטנים ביותר ועשה להעלאת הרמה הרעיונית בקבוצה; וכן בעבודה, בחברה, בפעולות צופיות. בכל מקום ניגש אלינו בהבנה וברצון לבנות ולשפר את מערכת חיי הפרט — ובחיים הפרטיים — בכולם. ידענו שהוא מקריב את ההתקדמות בלימודים שהיה מסוגל לה, למען הדרכתנו. לא נמצאנו אז במצב מסודר ביותר, ולא גרמנו לו נחת. בכל זאת בטוח אני, כי ההדרכה כשלעצמה הוסיפה לו הרבה, כפי שהדגיש בדבריו במסיבת הפרידה ממנו. ההדרכה הפכה עיקר מחשבתו ונתנה את היסוד לפעלו וליחסו לחברה. תמיד כיוון את דבריו ומחשבותיו להשפעה חינוכית והוא שקל כל דיבור על-פי אמת-מידה זו. הדבר לא עלה לו במאמצים, שכן היה איש התנועה בכל רמ"ח אבריו.

המכנה המשותף של כל חייו בחברה ובהדרכה היה התרגום הנאמן מן ההכרה למעשה. הוא לא היה מאלה השוגים בהזיות מעורפלות או המפטמים עצמם בתורה לשמה; גם לא היה גואם מזהיר, ובשיחות חברה נמנה על המעטים שלא היו מהלכים על רבדי רבדים של פאתוס. לגביו היתה האמת פשוטה בתכלית, וכל מעויו היו נתונים לגאולתה במעשים. התפקיד שראה לעצמו היה עיצוב הדמות השומרית במציאות, דמות האדם האחראי והחברי, היודע למזג את דבריו ומעשיו לאחדות; ודמות זו היתה בשבילו ממשית וברורה.

את התפקיד הזה מילא בראש וראשונה ע"י שהגשים בעצמו את כל הדברים עליהם דיבר, בצינעה, מתוך הכרת האחריות ובאמונה שכך צריך לעשות. הוא נלחם ללא רתיעה בשיחות, במאמרים בעתון, בפגישות עם חברים על עקביות במעשה ובדיבור. כך היה לנו למופת ולמדריך, לנו ולכל החברה — הוא נשא בעול החברה מאחורי הקלעים, מוכן תמיד לעשות ולבצע, לארגן ולעזור מבלי לחשב חשבונות. מעל לכל עמדה פעולתו בהנהגת הקן, שהיתה בשבילו המנוף להגשמה המעשית של הצו התנועתי.

לעתים מגיעים אנו לחוסר ביטוי כאשר מנסים לנסח את תואר אופים של החברים, שהיו פשוט כנים וטובים לנו בחברה. יש וניסוח זה מתחיל ללבוש צורה מוחשית יותר כאשר יחול בהסתייגות לגבי מגרעות. אצל צבי הסתייגות זו חלה בעיקר לא לגבי מגרעות של עצמה, אלא של זולתו. בכח אופיו התבלט בחברה אם כי לא שאף לכך כלל, וסיפוק האמביציות החברתיות שלו חל בהשתתפות בחוויה של כולם, במסיבה, בשיחה שהצליחה, בגשר שזכה להציבו אל הכרתו של החניך, בשלהבת הריקודים. היה פשוט ושלם עם עצמו, ונדמה לי שברוח זו עלינו לזכרו, וגם להוציא את זכרו מן הכח אל הפועל.

צבי פנונית

לכל חלל - זר

פה המות ניצב על במה

פה נופלים חללים בני אדם

— חלחלה באולם, מול ארון השחורים

— הרח שורקת בחוץ

נרעדות נערות, על שפתן יבבה

הן יפות, אלוהים;

הן יפות עם הצער המר בפנים

הן יפות עם שפתן הרוטטת —

ומולן חיילים.

חיילים הקופאים על דמעה, חיילים בפלדה,

חיילים ברובה וכידון.

כידונים בוהקים עד גובה הצער

ומות נערים.

הוא במות, הוא במות חללי גיבורים!

הנשוב בילל יגונים על סופו של המוות?

הנצנח עם הבכי על ארון המתים?!

הן שמעתם, אחים, את קריאות השופר —

אל הדגל!

נערינו הולכים, בני אדם — הם הולכים.

הם נטשו מחרשה ותפשו את הנשק.

אני מקשיב אל הבכי,

נערה לידי מתיפחת.

הכל כאן בוכים.

הגברים עם עינם הפקוחה

נשים, נערות עם מטפחת.

הרוח מטה את אזנה...

אן נושרים עלעלי השלכת?

כאן נטבע בדממות, בדממות הבוכות אלי ערב.

בדממות השחורות הקופאות על העצב.

כאן שדות, ושדות חרושים,

מחרשת הדן אותם פלחה,

לשיבולים שיצהיבו

למתת הדורות, ולעם.

אי פעם על מבח נביאים,

משוררי יהודה

אז פתלו את ראשם בעפר ודמעות.
— הצבי ישראל על במותיך חלל.
הם קוננו.
ואנו נאמר בפשטות: צבינו נפל!
אנו נולדנו עם שחר אדום כמו דם.
אנו נולדנו — ואבינו אחז ברובה!
ולכן פה הקבר פתוח.
הזירים הפורחים, קריצתם הסופית
אל חורש האורן נסגרת.
לכן הכבוד פה נישא על רובים —
ושלום אחרון של כדור הנורה מקנה —
ואלומות הדגן בשדה.

שוב עיני בוכיה,
שוב אזכור סערת חלילו.
עת להט מחול הרקידנו בהורה שוטפת.
חלילו שניגן —
חיי! לא עמדנו מרקוד, לא עמדנו מרקוד,
עד ליל עמד בסופו
ואסף אחרוני ניגוניו,
עד היום התנודד על ספו
והזהיב ראשוני תלתליו.

ועתה? !
עננים מטפסים בשמיים,
החמה גססה כבר בים,
הלילה צועף ערפיליו.
עלטה חשוכה — מול סדין היגון הצחור
וחלום מצבה —

הבוקע מהד הדמעות השחור, **אכנר אלון**

מופת ודוגמה

צבי "נשר" — כך קראנו, ותמיד סימל לנו שם זה את דמותך הגבוהה, פניך המביעים מחשבה, מרצך הרב לכל דבר, שמחת החיים שבך, ופשטותך, הן בגישה לחבר והן בהופעתך החיצונית.

לא היית בחברתנו בחיי היום-יום, אך תמיד היית אצלנו אורח רצוי, וכל פגישה נוספת עמך הוסיפה לנו, מפגישות ספורות אלה הספקנו להכיר את דמותך — כשהיית שב הביתה וסר, כדבר מובן מאליו, אלינו לגבעה, או כאשר נפגשנו בקיבוץ. גלוי היית, וכה נכון שיקפה הופעתך את דמותך הפנימית, עד שהיא התגבשה אצלנו במלואה, גם מפגישות קצרות אלה.

לנו סימלת, צבי, את דמות השומר האידיאלי. אני זוכרת כיצד העברת אצלנו, בטרם הכנסנו להדרכה, סמינריון קצר, בו הצגת לפנינו את דמות המדריך, יחסו לחניכיו ושיטת עבודתו. ידענו שלא נאמרו הדברים מן השפה ולחוץ. דמות המדריך שהצגת לפנינו — כזה היית אתה עצמך. דרשת מסירות לחניכים ויכולת להזדהות אתם, אמרת שהחינוך הקשה דורש הרבה מן החבר ושברצון הכנה להצלחה טמון סוד היכולת להצליח בו. תבעת חוסר שניות בין חיי היום-יום לבין דמות המדריך כפי שהוא מופיע לעיני חניכיו. הצבת לפנינו דמות של מדריך שומרי היודע לשמוח והשוקד על השתלמות בלתי פוסקת — וכל דרישותיך ותביעותיך נתגלמו בצורה מפליאה בדמותך, צבי. בכל מקום בו הופעת קרן סביבך מרץ נעורים אשר השפיע על כולם — בריקוד, במשחק, בשיחת-רעים. סגולתך הנפלאה למזג את כל תכונותיך בשלמות אחת, נתנה לך את היכולת לגלם את הדמות השומרית, וליצגה בכל יפיה. אותה החומרה בנוגע לכל דרישות התנועה ודיברותיה, הרצון להחדיר דברות ועקרונות-חיים אלה גם לסביבתך, שמחת החיים שכה אפינית היתה לך — אלה סימלוך תמיד.

אנו חיכינו לך בחברה, בקן — ציפינו לחברות בקיבוץ אחד לאחר שתחזור ותוסיף גם לנו מיכולתך הרבה — אך לא הספקת להיות בבית

ויצאת לצבא. אז, כשבאת לעתים רחוקות הביתה, הרגשנו מיד במציאותך, כי כה יפה ידעת להעביר מרוחך וממרצך למסובבים אותך. וכך, ועודנו מחכים ממך להרבה — הגיעתנו הידיעה. לא יכולנו להאמין שצבי, הצופה שידע להתמצא כל כך טוב, שהיה קר רוח והשכיל לפעול תוך הכרה בכל מצב — לא יכולנו להאמין כי יעונה לו. ציפינו שתחזור ושתספר, כתמיד, באותה חיוניות שהיתה כל כך אופינית לך — גם על מאורע זה — וכל תקוותינו היו לשוא. שוב לא נזכה לראותך כחבר, כמדריך בחברתנו, ודמותך, שכה התאימה לנוף קיבוצנו, לא תראה עוד.

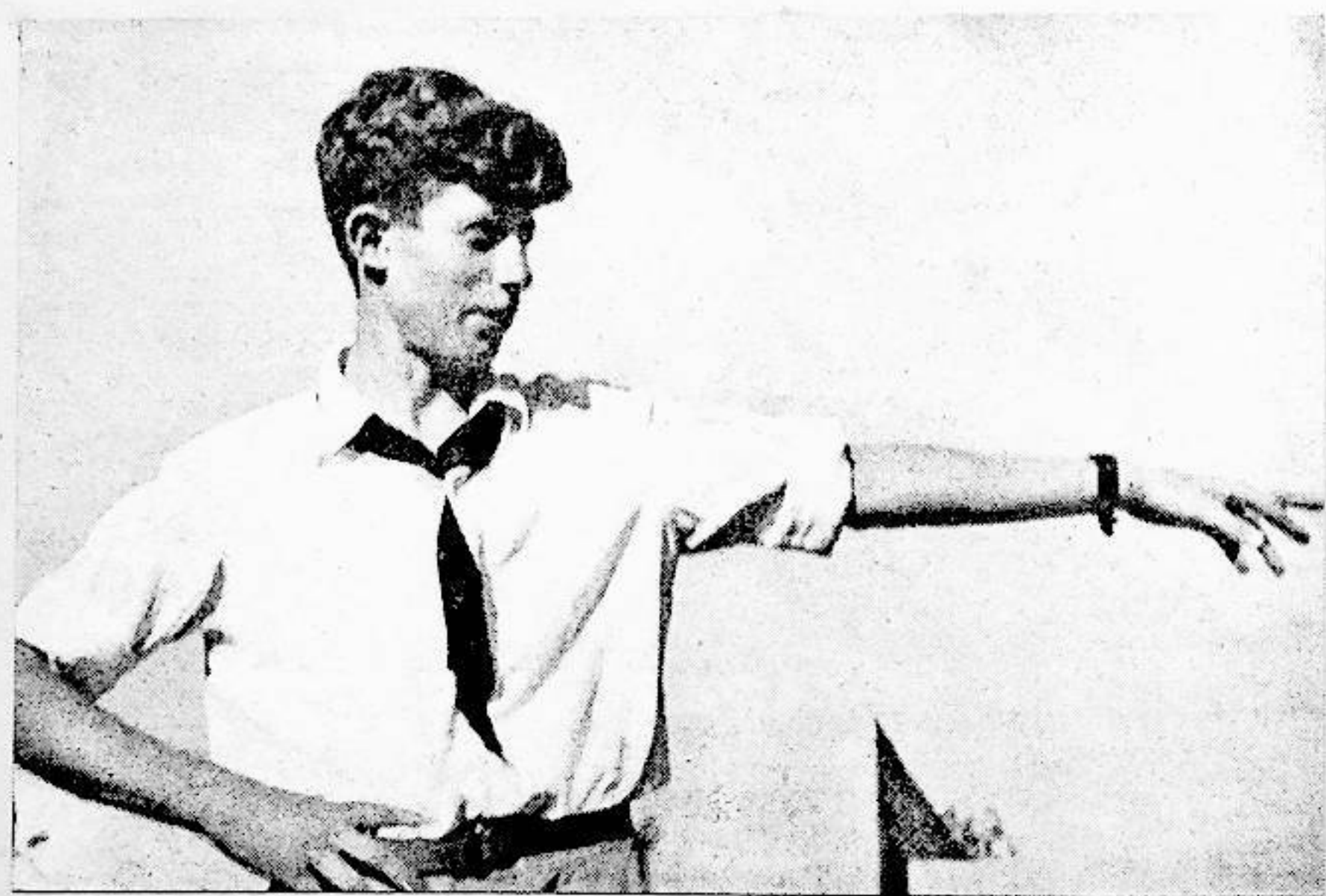
צבי, תמיד תשאר בזכרוני כשומר הנאמן וכבן הקיבוץ האידיאלי; דמותך תשמש לנו סמל שלקראתו עלינו לשאוף בחינוכנו השומרי והקיבוצי ובעיצוב דמות הנוער בקבוצנו ובתנועה כולה. אך לא רק כסמל — דמותך החייה, התוססת, כאדם וכחבר — תשמש לנו כמזכרת מאותו אדם שכה יפה ידע למצות את החיים עד תומם.

נִירָה אֶלּוֹן

...פעמונים... אולי דמיוני מטעני. אך נדמה לי — כל היקום מאזין אתי להלמותם. אי-שם יאמר מי שהוא — פעמוני כנסיה הם — אך לא, לנו יביעו אחרת. לא חדגונית היא הלמותם, כזו של פעמוני הכנסיה. משתתפים הם בניגון חרישי, כאותו חליל עלומים שנדם.

עוד לנגד עיני יום אפור, קודר ביגונו, אשר עטף פתע הכל. היה אדם שרק יומיים קודם סער בכל אונה, אדם שעוד תמול שלשום חש בטעמם של החיים במלואם — ואיננו עוד.

לא הכרנו אותו מקרוב. — הן תמיד קראו לו תפקידים אל מחוץ לבית. הרחק מחברתו קראוהו — והוא הלך אליהם בלי היסוסים. הדים מועטים הגיעונו אודותיו, אך את פעימותיו הרגשנו. הוא פעם בנו, כיוון שאנו פעמנו בו. נוגה לא ראינוהו מעולם. תמיד היה בוטח, ידיד שלוחות אך קדימה, מאוששות, לקטוף את כל און החיים באחת אל גופו. תמיד שאף מלוא חזהו את היפה ואת הטוב שמסביב.

הוא נקטף בעודו באיבו. סאון חייו נדם, רק פעימותיו הולמות הלמות של יש ולא יש. גופו לא נמצא אתנו, כאשר הסכין מאז, אך רוחו לא עזבתנו והיא מוסיפה ללכת אתנו שעל-שעל בנתיב הפעלים והחיים.

פעמונים... פעמונים — פעמוני הגורל הם, הגורל האכזרי הרודף. לא חליל נעורים אחד יבכה. רועמים הם בלי הרף, מברשים במאוחר את אחרית גורלו של אדם עלי אדמות. לא פעמוני הכנסיה הם עם צלילם החדגוני — אדם שנקטף ללא עת יבטאו.

חליל עלומים שנדם...

מיה, כפירים

סגלית וחטים

אהבתי את צבי. רעי היה בחייו. לעתים אני פוגש ליד קברו בחברי — ואין זאת אלא אות כי כולנו אהבנוהו.

השכם בבוקר פניתי עם עדר העגלות למרעה. נוהג הייתי ליטול עמי ספר או חתיכת עץ לפתוח בה צורות — אך משום-מה לא הצלחתי ביום ההוא בקריאה או בישיבה מתונה אחרת. מחשבות עצובות הילכו בתוכי וקם הרצון לסור לחורשת הקברות.

פסעתי במתינות כשבידי המלמד ובהולכי כך נשתהו בידי מדי פעם מספר גבעולי תלתן זקופים.

עוד צעדים מספר — ואני בחורשת. מעל האמירים ניבטו שמי אביב ושדות הירק השתרעו הרחק מערבה. בעד הענפיים עלתה גלים-גלים המיתו של סרקטור.

מסביבי אבנים, תל ארעי ושרידי זרים. בעץ הסמוך לתל ראיתי ענפים שבורים במחציתם. נזכרתי ברגעים ההם: היתה זו אלומת האש שפגעה בהם, ומאז נשארו תלויים כשבסיסם ירוק ונופם — יבש ומדולדל. יד המקרה הציבה לה כאן סמל למה שאירע לו לחברי.

בתל משוקעת היתה צנצנת פשוטה ובה סגוליות שרוננו בצבען העדין

בחורשה השותקת. מאוד רציתי להוסיף פרחים עליהם, אך לא נמצא עמי
מאום זולת המלמד וגבעולי התלתן. משנתכופפתי להכניסם לצנצנת קרא
לפתע מישו מאחורי גבי: "שים-נא גם את זה בה". נפחד קמעה
מפתאומיות הקול הפניתי את ראשי אליו. הוא עמד שעון אל גזע העץ.
בידו האחת החזיק משמנת וידו השנייה הושיטה כלפי מספר קני הטים.
נבוכתי מנוכחותו של אדם זולתי במקום הזה. נטלתי את הקנים מידו
הוספתי את השבולים לצנצנת.

וכך עמדנו כשגבינו שעונים אל גזע העצים, הוא החזיק במשמנת,
אני אחזתי במלמד ודוממים הבטנו בצנצנת שנצבו בה עתה: סגוליות,
גבעולי תלתן ושיבולי חיטה.

עלי אלון

מ ר ש י מ ו ת י ו

המחברות והמחברות לא ידעו שיש להם, ולכן הם לא ידעו שיש להם.

על הלך רוח מסויים

אני רוצה להתעכב על הלך-רוח מסויים בחברתנו. הקיים זה כבר, ואשר יש לו סיכויים להתפתח יותר: והוא הרוח הצבאי שחדר לתוכנו. תופעה זו מתבטאת בזה, שישנם חברים אשר הגשק הוא להם מעל לכל, שכל דבר אחר חדל לענינם, והצבאיות הופכת אצלם להווי חייהם העיקרי. יש לתופעה זו סיכויים רבים להתפתח בגלל המאורעות בארץ המחרפים והולכים, ובגלל האימונים הכוללים תחומים רבים במוסד. העתונות היומית מביאה שפע של ידיעות העשויות להלהיב ולשלהב רוח זו, שהיא סכנה לחברתנו. כדאי למנוע בעדה כל עוד היא בראשית התפתחותה.

המצב הזה עלול להביא לזעזועים קשים בחברתנו, לפגוע בלימודים, בעבודה ובחיי הקבוצה והחברה. עלינו לדעת שעל אף המאורעות וההרס הכלול בהם, אסור לנו אפילו לרגע אחד להפסיק את מפעלנו הקונסטרוקטיבי. אסור למאורעות המתחוללים בארץ להוציאנו ממסלול החיים התקין — בזה ניתן יד לאויבינו הרוצים לגרום זעזועים בישוב. ישוב מזועזע — קל יהיה להכניעו. הנוער חייב לעמוד על המשמר, אך הוא צריך להמשיך את חייו הקונסטרוקטיביים; הוא צריך ללחום — אבל הוא צריך גם להמשיך לבנות — לא רק בכח ההרס תבחן עמדתנו אלא גם בכח הבנייה. לכונן את השלום נוכל רק אם בתוכנו לא ישתלט המיליטאריזם.

אני חושב שעל הנושא הזה היה כדאי לשוחח בקבוצות ואולי גם בחברה, כי תופעה זו אינה נחלתן של הקבוצות הבוגרות בלבד — אפשר להבחין בה גם בקבוצות הצעירות, ודווקא שם היא מסוכנת יותר. אנחנו מוכרחים להתגבר על תופעות אלה ואף ללחום בהן. לדעתי יש לנהל פעולת הסברה והבהרה מקיפה.

אביב, 1946.

אל נהיה שאננים

אינני יודע מה הרגישו חברי חברת הילדים בשיחת החברה האחרונה על „תרבות וסגנון חיים“, כאשר שמעו את דברי פ. אני, על כל פנים, התחלתי רק אז לחשוב באמת ובאופן רציני, ולבקר את דרך חינוכנו כאן במוסד. אני מסכים לגיתוח העובדות שמסר פ. בדבריו. אין אנו היום במצב בו היינו צריכים להיות לפי מחשבתם של מקימי המוסד בזמנם — ואין זה רק ענין של תרבות חיים. סגנון חיים הוא מושג מקיף יותר, ובאמת, עוד לא נוצר כאן, במוסד, סגנון חיים משלו: סגנון החיים המיוחד למוסד חינוכי שומרי. יום-יום אפשר לשמוע כאן מילדי קיבוצים „הבנה עמוקה“ ליכולתו ולמצבו של הקיבוץ, בבכי שלהם על האוכל ועל חנאי החיים — עד כדי כך מפונקים אנחנו. אולם אני, כחניך ולא כמורה שגיבש לעצמו השקפה על שיטה חינוכית, רוצה לנסות לצעוד עוד צעד קדימה, צעד נועז, ייתכן ולי קל יותר לעשות דבר זה. הטענה שאין באפשרותה של השיטה החינוכית במוסד ובחברה הקיבוצית למלא אחרי הדרישות שלמשל פ. חבע אותן — והראיה לכך התוצאות שצוינו על ידו לאחר 15 שנות המוסד — טענה זו אינה עומדת לפני כמעצור.

בשעה שאנו מבקרים משהו, ועוד ביקורת כה חריפה, עלינו להשתחרר מהשיגרה ולהוציא מסקנות; לנסות לראות את שורשי הדברים ולא רק לציין את העובדות כמו שהן — אם כי גם זה חשוב. השיטה בה אנו מחנכים נותנת מאקסימום עצמאות וחופש למתחנך בה. אין בה הקפדה שטתית על דרך חייו של המתחנך ואין גם, ברוב המקרים, תגובה מתאימה על התנהגותו, וכמובן שאין דורשים לא הקפדה ולא אחריות בעד מעשי החברים. כל מעשה, ויהיה החמור ביותר, נגמר אצלנו בגינוי ובפנייה אל המצפון, אשר ברוב המקרים (אם ישנו) שבוי הוא לרגש. גישה זאת, הרוצה לפנות אל ההכרה ולהסתמך עליה, מתחילה עוד כאשר ההכרה אינה קיימת, ואם ישנה, ודאי אינה משפיעה. האם ישנה הוכחה מתוך המציאות כי בגיל 11 הצליחו להחדיר הכרה לימודית לחבר, ששכנעו אותו כי עליו גם ללמוד ולא רק לשחק? די לי שאני מביט על שנות לימודי שעברו כדי לדעת כיצד למדתי אז, ובאיזו מידה הצליחה השיטה לשכנע אותי שלימוד נחוץ בחיים יותר מבזבז זמן. האם צריכות היו לעבור 15

שנים בלי לימוד כדי שנצטרך לעבור אחר-כך, במשך שנתיים, שטחי לימוד כה רחבים עד כי הרבה דברים מענינים וחשובים נופלים ויוצאים מתכנית הלימודים? האם מוכרח לקרות שאחרי 10 שנים חינוך במוסד יתנהגו ילדי קיבוצים, חברי תנועת השומר הצעיר, כך בנסיעה העירה? מדוע בגיל צעיר, כשאין דעת קהל הדוחפת ללמוד, אין נוקטים אצלנו באמצעים מלבד ההסברה: הלימוד חשוב, וכשתגדלו תצטערו על שלא ידעתם ללמוד, וכאשר תרצו ללמוד — לא תוכלו, כי כבר תצטרכו לעבוד. ברור, שאחר-כך באמת מצטערים, אבל האם מוכרח לחזור המצב שכל קבוצה, שכל חבר בוגר צריך להצטער? האם מוכרחות לעבור 15 שנה עד שנצטער שאין אצלנו סגנון-חיים ואין אצלנו יחס לרכוש וכדומה, רק כדי שנחכה עוד 15 שנה ונצטער עוד פעם?

עומדות לפנינו כיום שתי ברירות: (א) להגיד ש-15 שנה אינן זמן מספיק כדי להוכיח בנכונותה של שיטה, ואז כמובן אין עוד מה לבקר. אשר לתוצאות — נחכה 15 שנה נוספות. (ב) אפשר לומר: די לנו ב-15 שנה של נסיון, הבה, ננסה למצוא מוצא אחר. הבסיס והמגמה לחינוך דור קיבוצי לחיי קיבוץ היו, והנם גם היום, נכונים. אפשר והאמצעים אינם נכונים. אם כך — נקום ונשנה את האמצעים. אני לשעצמי בוחר בדרך השנייה. אינני רוצה שיבינו אותי כאילו אני דורש להביא למוסד את משטר החיים והלימודים של בית הספר בעיר. לאור המצב יקחו את החיוב מכאן ומכאן, ואף ינסו למצוא דבר חדש בדברים. אני רוצה שיטה שונה מזו הקיימת היום. איני חושב על אוטוריטה או על בחינות וציונים, כמו שהם קיימים בבית הספר "הישן". לאלה אין היום מקום בחברה הקיבוצית, ואין הם יכולים לשרת את מגמותיה.

הנקודות החלשות, לדעתי, הן חוסר היכולת להחדיר לחברתנו אחריות בעד מעשיה, חוסר היכולת של השיטה לדחוף ללמוד כבר מגיל צעיר. הדברים מתבטאים בחוסר תגובה על מעשים שונים. כדוגמה אפשר להביא את העובדה המתמיתה שאין לסלק ילד קיבוץ מהמוסד, כיוון שמיום הולדו הוא כבר מועד להיות חבר בקיבוץ. (גם כניסתו לקיבוץ אינה עומדת בשום מבחן כדוגמת זה שבא מהחוץ — האם היינו מכניסים לקיבוץ נוער מ"נוער הזהב" שבעיר ושאליהם ניסה להשוות אותנו פ.י.) — העובדה הזאת עומדת בסתירה למגמת השוויון באחריות למעשים. ילד

קיבוץ יודע מראש כי התגובה החריפה ביותר למעשיו הוא לכל היותר גינוי. ואחרי התגובה הזאת אנו מתפלאים על שולחנות מלוכלכים, על דלתות שרק אתמול צובעו וכבר היום מלוכלכות הן, או על כתמי רגליים וכדורים על קירות מסויידים. מדוע אין עומדים אצלנו על כך שהחבר שליכלך, שקילקל או שיבר — יתקן, וישא באחריות מלאה למעשיו? מובן גם שאין אנו דורשים מחבר שיבקש סליחה מהשני אם התיחס אליו שלא בהגינות? אנו יודעים לגנות מעשים בשיחת החברה, ואנו משלים את עצמנו הרבה פעמים שהם לא ישנו. לפעמים אנו מעמידים פנים שהדברים ישתנו — אך כאשר אני שומע גינוי מסוים כבר בשנה השביעית, הריני יודע שכך יימשך גם בשנה הבאה וגם בעוד שנתיים.

חברים, את האמון בחבר אנו נותנים למפרע, אולם אין אנו דורשים אחר-כך מן החבר את ההוכחה שתצדיק את האמון. תמיד אנו מאמינים שהחבר לא יוסיף ללכלך את הקיר ואין אנו מבקרים אל נכון ומוציאים מסקנות אחרי שהחבר מעל באמונו — וכך זה בכל השטחים. את האמון יש לבנות יום-יום במעשים, ואם אין בונים אותו, אסור גם לתת אותו. כך, בצורה זו, לא נוכל להגיע להשגים לא בתרבות חיים ולא בסגנון חיים שלנו, ובין היתר גם בלימודים. ודאי — רואים אתם שגם אני לא נתתי פתרון. הפתרון המעשי עוד רחוק, ואיני רוצה להיות פויז ולומר שמצאתי דרך. אני רק מצביע על כיוון חדש, הדורש תשובה מלאה מאלה הנמצאים על גבעת המוסד — מחברת הילדים ומחבר המורים.

מחצית 1946.

דגש וטבע

מרבית אנו לדבר בחברה על דמות האדם הסינטטי אליה אנו שואפים. בשיחות ובעתונים יודעים אנו לדרוש זאת יפה, אולם אם נחשוב קצת בלב חרד על חברתנו, אפשר לראות בה תופעה מענינת ומכאיבה. אצלנו גדלים חברים אשר להם הכרה חזקה ומבוססת, אך חסר להם הדבר שבלעדיו תהיה ההכרה החזקה ביותר כקליפת השום. חסרת לנו בחברה

ההרגשה החזקה והעמוקה, שבעזרתה יוכל אדם להלחם על מטרות גם אם¹ שבע יפול ושבע יקום, אשר בעזרתה יוכל האדם להבליג בעת צרה. האדם מקבל בעזרתה של ההרגשה מנוף; ומשענת חזקים למלחמתו ולהאבק קותו בחיים. אדם מחוסר הרגשה, אדם שהרגש אינו קובע לו ואינו משפיע עליו, נשקפת לו סכנה של תלישות מן החיים, סכנה של תעייה בעולמות גבוהים הרחוקים מאמת החיים. הרגשה עמוקה תתן לאדם את הכח להגשים ולהתמיד בחיי החברה, כי חיי החברה, ובפרט בחברה הקיבוצית, דורשים מן האדם הרבה הקרבה יום-יומית שלא תמיד נראית לו כמוצדקת. בשעה שהוא מעבירה תחת שבט הביקורת של הכרתו בלבד, דרושה הרבה התחשבות בזולת ונחוצה עזרה לזולת, אך אם תשען הכרתו על הרגשה עמוקה, הרגשה של עזרה, הרגשה של אושר וסיפוק מחיי חברה, נוכל לעבור על פני רבים מן המכשולים העומדים על דרכנו.

גורמים רבים בונים את הרגשתו של אדם ומוסיפים עליה, אם זאת אמנות הציור או שמיעת מוסיקה בצוותא. אחד הגורמים החשובים ביותר הוא הטבע: הזועם, הסוער, הפורץ — ומצד שני שלווה הטבע השרוי במרגוע. הטבע נותן לאדם לעתים הרגשה של און, של כוח ושל מרץ. הטבע משרה עלינו אוירה מיוחדת במינה. כשאדם נמצא בטבע, עולות ופורצות אותן המחשבות אשר חיי היום-יום סוגרים בעדן; אם אלה זכרונות נעימים או קשים ואם אלה מחשבות על אדם או חברה. כל אדם מושפע מן הטבע והטבע משרה עליו אוירה מיוחדת, אשר לא נמצא אותה מחוצה לה. ומה נעים לכל אחד מאתנו בהמצאו בחברותא עליזה של בני נוער בתיק הטבע. לא לחינם חרטה תנועתנו על דגלה את הססמה "השומר חובב הטבע ויודע לחיות בחיקו". הססמה צריכה לחיות בתוכנו, וצריך לדעת כיצד להגשימה. עלינו לדעת לחיות בחיקו של הטבע, אולם לא רק על גבי הנייר ובמלים נשגבות. השומר חובב הטבע, פירושו שומר מכיר, מתעניין וחש את הטבע בכל רמ"ח איבריו.

ט"ו בשבט תש"ז.

ביקורת עצמית

13.5.47

אם אני משווה את מצבי בקבוצה עם זה שהיה בתחילת השנה, הרי המצב השתפר. בתחילה חשבתי את עצמי לעזוב ולבלתי רצוי, אולם לאחר מלחמה ומאמצים הוטב מעמדי. היחס לדברי שונה והקבוצה החלה לקבל את דעותי הקיצוניות.

מצד שני נראית נסיגה בלימודים — צריך להתאמץ. ראשי פרקים איני עושה ומשתמש בראשי פרקים של אחרים. המצב מוכרח להשתנות. ועתה לביקורת העצמית. החלטתי לכתוב את היומן בקביעות כל יום, כלומר את החלק של הביקורת העצמית.

התא מסודר וכן גם מעל למדף. בלימודים ניכר פיגור. היום היה בפעם הראשונה סרוב חזק להשתתף בערב חברה ולכן איני משתתף בו. הסיבה — חוסר זמן. גמרתי לקרוא ספר — "גיל ההתבגרות".

אני מרגיש את עצמי טוב, אולם סגור מבחינה נפשית. ממעט במכ"תבים הביתה — החלטתי לכתוב כל שבוע.

19.5.47

ביום שבת הלכתי לטייל לחורשה בלויית עזרא נירה ואסתר. היה נחמד. בחדר קצת עצבנות. בחדר האוכל הנימוס וה"טון" הולכים וגוברים. הנקיון בחדר — בינוני, בתא די טוב. הנעליים מצוחצחות. בלימודים די בסדר — בשאלון הגדול 70% שאלות טובות — קצת חלש.

כתבתי תכנית פעולה לשנה הבאה על הנושא אנטרופולוגיה, כן התחלתי בהכנת חומר לפעולה על החופש.

את ע. ראיתי היום לאחר שלושה ימים שלא ידעתי היכן היא, והייתי קצת נרגש. צריך למעט קצת בחיטוט, זה אחד הגורמים ההורסים אותי. קבלתי מכתב מיתום ובו ויכוח על בעית הראדיו וכו'. צריך לענות ולחשב, כי עד עתה ידו גוברת. המצב באופן כללי, "בינוני".

20.5.47

המצב בלימודים בסדר, ביחוד בריאליסטיקה.

הכנה לפעילות בקבוצה בסדר וכן גם ההתכוננות לשנה הבאה.
התא מסודר בערך, נעליים לא מצוחצחות (לא היתה משחה). לא
הופעתי בסדר לארוחת הערב. השתתפתי בשיחה עם ק. על ערב הקבוצה
והוטל עלי להכין שני מחזות לערב הקבוצה.
לעתון החברה וקבוצה איני כותב, וכאן מקור חולשתי. צריך לכתוב
הביתה.

כמעט והיתה לי היום פגישה אישית עם ע. בעניני הדרכה שלה —
אולם בגלל חזרות לא נערכה הפגישה, וחבל.

21.5.47

המצב די טוב.

בלימודים הספקתי לחזור על החומר. בלימודי החברה השגתי את
הקבוצה, וכן במדעים הריאליסטיים.
בפעולות הקבוצה ב"סנונית" צריך להשקיע יותר מאמצים. אשר
לסדר, זה היום השני מונחים דגלי האיתות בחדר!!! יש להכניסם למחסן.
התא כבר אינו מניח את הדעת בצורתו החיצונית.
גילו ב"גשר" את רגשותי למרות שהן רק בכוח ולא בפועל. החלטתי
לא לשים לב לזה ולענות בלי כל בושה.
טרם כתבתי הביתה.

22.5.47

מצב נפשי די טוב. יש רצון להתבודדות, אך לא נעשים צעדים
בכיוון זה. המצב בלימודים: בהומניסטיקה איני יודע טוב את השאלון,
בריאליסטיקה בסדר. בערבית בסדר, באנגלית לא טוב, יש זילזול ואין
הקשבה בשיעור.

סדר ונקיון: תלבושת וחדר האוכל בסדר. בתא אי-סדר.

יש רצון לכתוב לעתון החברה — עוד לא התחלתי.

עוד לא כתבתי הביתה.

22.7.47

לאחר זמן רב מאז הופסקה הביקורת העצמית אני חוזר אליה כמקודם.

כמוטו לעצמי אני לוקח את הפסוקים: אם אין אני לי מי לי, וכשלעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי, אם אין אני כאן מי כאן. וזה דורש מאמץ מצידוי.

בלימודים: בסיכומים — אין לי הרבה חומר בחוברת, וזה לא טוב. כבר כתבתי לעתון חברה אחד השנה — על בעית החברות. בזמן האחרון אני חוזר למצב נורמאלי. צריך להיות יותר מרוכז ולא לשכוח כל מיני דברים, ולהכין תוכנית רעיונית למחנה.

לכתוב לעתון החברה והקבוצה ולמצוא הזדמנות לטייל בחורשה. עוד לא היתה ישיבת הנהגת הקן ולכן עוד לא מסרתי דו"ח על המצב הכללי. בשיחת החברה לעת עתה כשלון, יש להתגבר עליו בכל מחיר.

מהו מקומו של המדריך אצל החניך

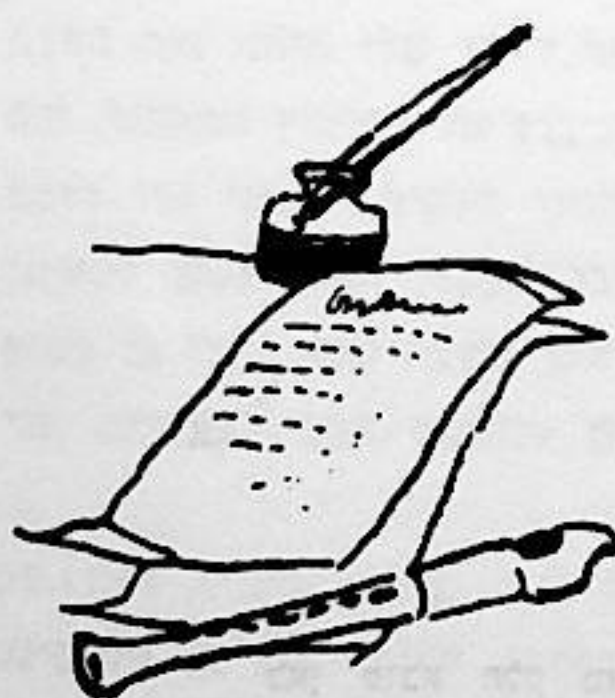
מה תפקידו של החניך ומה הדרכים בהן הוא יכול להגיע אל נשמתו של החניך? שאלה זו עולה בודאי לפני כל מדריך צעיר הנכנס בפעם הראשונה לעבודה חינוכית. אם להגדיר את הדבר הראשון שחייב המדריך לעשותו, ושבלעדיו אין שחר לעבודתו החינוכית, עלינו לומר: המדריך צריך לדעת להשפיע על החניך. כמעט כל אדם מחפש לו קשרים עם אנשים, הוא רוצה לבוא ביחסים מסויימים עם זולתו. הילד הצעיר רוצה לבוא ביחסים עם הוריו ועם עוד חוג מצומצם של בוגרים וידידים (מטפלות וכו'), אליהם קשור הילד קשר של אהבה. קשר זה רגשי, חזק וגובר בשעת תלותו של הצעיר בסביבתו. ככל שהילד קטן יותר, כן גדולה אהבתו להוריו. ומדוע? — כי הוא זקוק לעזרתם ולתמיכתם. אולם ככל שהילד מתבגר קטנה תלותו בסביבה, בהורים ובמטפלות, וממילא נחלשת גם זיקתו אליהם. (אין פירושו של דבר שלא נשארים יחסים בין הילד לבין הוריו). באותו הזמן בו מתרופפים היחסים עם המבוגר, מתחיל הילד לחפש לו קשרים אחרים. הוא מפנה את אהבתו לאובייקטים אחרים, חדשים, ובשביל החינוך נקודה זו חשובה מאוד. הכרחי לדעת לאיזה אובייקטים יפנה הילד.

האנשים הבאים במקום הבוגרים הם על-פי רוב חברים באותו הגיל. בגיל מאוחר יותר (14—15, הדבר אינדיבידואלי) פונה האהבה אל המין השני. ליחסי אהבה אלה יש חשיבות רבה בגלל העידוד הפנימי. ככל שהקשר מהודק יותר, ישנה השראה הדדית רבה יותר, והדבר מתבטא בחיקוי צורת הדיבור, בתנועות ובמחשבות. אבל בדרך כלל יחפש הנער המתבגר אדם בעל ידיעות ובעל נסיון-חיים גדול משלו. יש אצל הצעיר געגועים לדמות הזאת, והקשר אינו מוכרח להיות ריאלי, הדמות יכולה להיות דמיונית, היסטורית למשל. מובן שגם אדם ריאלי יכול למלא את המקום הזה.

כל זה נובע מתוך הרגשת של אי-שלמות, של חולשה. אנו רואים שהנער בתקופה זו זקוק לאדם שיכוון אותו, שיראה לו כיצד לפעול: הוא רוצה באדם שידריך אותו. הרגשה זו של אי-שלמות היא המסבירה לנו את מקומו של המדריך, תפקידו וחשיבותו. אחד מתפקידיו הנכבדים של המדריך הוא להביא את החניך מהרגשת אי-השלמות לקראת ביקורת עצמית. על פי רוב ביקורת זו טבעית היא, ותוך כדי ביקורת יוצר לו החניך את הדמות אשר כמוה צריך הוא להיות. את קוי הדמות האידיאלית הזאת לוקח החניך מאותם האנשים אליהם התקשר. הגיל אינו קובע כאן, קוי הדמות יכולים להיות לקוחים מהמציאות היומיומית או מדמות בלתי ריאלית. על-פי רוב מחקה החניך את מדריכו בעל הנסיון, ולכן על המדריך לקשור עם החניך קשרי אהבה ולתת לו בזה אפשרות לחקותו. ואמנם יש כאן סתירה, כי יחד עם החיקוי יש גם התנגדות למדריך. חולשתו של החניך מתגלית כבהירות יתר כלפי רקע דמותו של המדריך — ומכאן ההתנגדות. אבל, כפי שאמרנו, בצידה של ההתנגדות קיימת השאיפה של חיקוי והזדהות עם המדריך — אם גם לא בגלוי. מכאן נודע תפקיד המדריך שצריך להיות האובייקט לחיקוי. על הבוגרים לספק את התענינותו של החניך ואת שאיפותיו המשתנות עם הגיל. המדריך צריך להיות דמות אשר ממנה יוכל החניך ליטול קווים ולסגלם לעצמו. המדריך התנועתי חייב לקשר בין החניך לבין התנועה, צריך למלא את חיי החניך תוכן מתאים לגילו, וכו'. בשביל כל אלה חייב המדריך לאהוב את החניך, לקשור עמו קשרים — וכאן סוד הצלחתו.

יוני 1947

א ג ר ו ת

להורים

משמר העמק, 14.5.44

שלום רב לכם — יתום, ז'ניה ושרה. מה שלומכם? שלומי טוב מאוד. היום הגיע אלי מכתבה של שרה ואני מוכרח להודות שזה יפה מאוד מצידה ששלחה לי את הציור ואת המצות. אולי תנסה לכתוב לי כ-5 מלים או פחות?

אצלי קרו הרבה דברים מעניינים מאוד — למשל: ל"ג בעומר. לפי המסורת בתנועה עשינו מחנה, וכך היה: בחמש יצאנו. החברה התחלקו לשני מחנות — אחד עלה ליער עין השופט והשני לקצהו של חורשת משמר העמק, וזה דרך המשחק: הוא התחלק חלק של יום וחלק של לילה. חלק הלילה התחיל בשעה 2.00. היה עיגול והיה דגל והיו מתקיפים ומגיחים. להתקיף בלילה אסור היה — רק תפסו שבויים. ביום תפסו ע"י זריקת אצטרובל, ואז לא היו שבויים.

שרה מה שלומך כתבי לי מכתב וציירי לי ציור.

משמר העמק, 8.10.44

תיכף בהתחלת השנה יש מאורעות גדולים: יש טיול חברה שהפעם היה מוצלח מאוד. לבטח תרצו לשמוע עליו. יצאנו בשעה ארבע בבוקר ונסענו באוטו עד יגור. משם עלינו ברגל דרך ואדי יג'ור על הכרמל (הדרך בואדי היתה היפה ביותר) והגענו לעוספיה. זה כפר דרוזי שלי היתה זאת הפעם השלישית לראותו משם הלכנו לבית אורן, קיבוץ של הקיבוץ המאוחד. שם עשינו חנייה של כמה שעות והתחלקנו לשני חלקים. באחד היו רובם "אינואלידים" — הם יצאו בשש בערב, הלכו ל"נשר" ומשם נסעו למשמר העמק. האחרים, שעוד היתה ברגליהם כוח, הלכו משעה שבע וחצי עד חמש ורבע בבוקר דרך עוספיה למוחרקה ומשם למשמר העמק בכביש. אני הלכתי בדרך הרחוקה.

משמר העמק, 29.11.44

מזמן לא כתבתי לכם ובינתיים הצטברו הרבה דברים חשובים.

במוסד היתה אזכרה לאורי מבית זרע. קבוצת אורן עשו על שמו פינה בחורשה, על-יד הואדי, ושם היתה האזכרה. על-ידי קבוצה זו הוא גם נרשם בספר הזהב. אצלנו בקבוצה היתה מסיבה שעברה יפה. יש לציין שגם החלק החיוני, כלומר הדברים הטובים, היה די גדול. עכשיו אנו מוציאים עתון ומתכוננים למסיבה. את המסיבות מכינה ועדה שאני משתתף בה והיא נכללת בוועדת הקבוצה. אני גם בוועדת הספורט של כל החברה וגם הספרן של הכיתה. ודאי אתם רוצים לדעת על מה אנו לומדים. עם מ. אנו לומדים נושא גיאוגרפי-כלכלי. בהתחלה למדנו על כל חלקי תבל ועכשיו על המעצמות הגדולות. את הנושא הזה אנו עושים בצורת הרצאות. עם א. אנו ממשיכים את הנושא "שני בתי ישראל". למדנו על ישעיהו ועכשיו אנו לומדים על ירמיהו. נושא זה אנו עוברים בצורת קריאת פרקים ושאלונים. בערבית אנחנו לומדים לקרוא ולכתוב. יש לציין שאני לומד זאת ביתר רצון מאשר אנגלית. אני כבר יודע לקרוא ולכתוב, אמנם לאט, אך יודע. באנגלית התחילו ללמוד רק בסתיו, מחוסר מורה, ולכן אין עוד לראות שום דבר בלימוד זה.

אני עובד עכשיו במחסן החצר — שם נעים מאוד לעבוד. במוסד פרצה סקרלטינה — לעת-עתה יש רק מקרה אחד. השנה נעבור יותר פעולות צופיות מבשנה הקודמת — אנו רואים זאת כבר בהתחלה. בקשר לנושא מקריא לנו מ. את הספר "משוט בחזיתות" של אחד העתונאים האמריקניים. ספר זה מצא מאוד חן בעיני. בדיקדוק עם א. הגענו לצורות הפועל.

היה גיוס פטריות של כל המוסד ויש לשער כי הרווח היה די גדול. הסרט "וסיליסה היפה" היה במשמר העמק ואתו בא גם יומן הרכבת התחתית במוסקבה אותו ראינו בחדרה. הסרט "קשת בענן" שהיה בחיפה, משך את קבוצות המוסד אליו ולכן התכנסה הועדה הפדגוגית ודנה בענין זה. לבסוף יצא שלגודים הצעירים אין רשות לנסוע אליו. ראינו גם את הסרט "דוקטור יקיל ומיסטר הייד" וזה מצא חן בעיני.

כתבו לי על מה לומדת שרה. האם היא מצטיינת במשהו? כתבו לי מה נעשה במשק. יתום — אם תוכל או תתרגם לי סיפורים מעניינים מסס"ד — כמו זה שפעם קראת לי בחדר. ז'ניה — אליך ולשרה יש לי בקשה מיוחדת שתשלחו לי קצת שוקולד.

קיץ 1945

כבר הרבה זמן לא כתבתי לכם ובינתיים קרו הרבה מקרים חשובים. אצלנו עובדים עכשיו במרץ לקראת התערוכה. קבוצת נשר מכינה את נושא הקהק"ל. התקיים אצלנו לפני כמה ימים כינוס גדוד מצדה מהסביבה. שיחקו כל מיני משחקים ואחר-כך עלו לחורשה. מכל גדוד מסר אחד על החיים בקנו. בערב היה מפקד יפה וכולם התפזרו. למחרת נסעה כל קבוצת נשר לחיפה לראות את ההצגה "טוביה החולב" ועכשיו נתחיל בשאלות? האם כבר בנו את הבית השני? מה המצב בשדות? מה לומדת שרה? האם הסקטים כבר בבית?

משמר העמק, 2.7.46

מה נשמע בבית לאחר המעשה? רוחם של החברים? אצלנו במשמר העמק עוד לא באו ויש מתיחות גדולה. אנו מוכנים לכל אשר יקרה. האם הם עלו גם למוסד?

כאן הוחלט לא לקיים סוף-שנה חגיגי. נבוא שבוע קודם הביתה (זה עוד לא בטוח לגמרי) כי לא מתכוננים לתערוכה. אנו רק מזדרזים לגמור את החומר הלימודי. השנה הוחלט לא לסכם את כל החוברות בצורה הרגילה אלא לעשות זאת רק לגבי הנושאים שעדיין לא עובדו במוסד. עם ד. אנו מסכמים שני נושאים ואולי גם שלישי. הראשון הוא "הבית השני" והשני "ביאליק". השלישי הוא "הפיאודאליזם". נושא זה עובד במשך זמן קצר אך למדו בו לפי דעתי ביתר רצון מבשאר הנושאים. למדו בו על תולדות המשטרים חומר רב. עם ב. אנו מסכמים כעת את הנושא הראשון: "ברזל ופלדה" ואולי גם את השני — "גוף אדם". טרם סיימנו אותו — נשאר לנו הפרק "ההפרשה הפנימית".

כתבו לנו מה שלומם של חברי הקיבוץ הפצועים וכ"כ אודות הנזק שנגרם למשק והאם יש סיכויים שישולם בתור פיצויים. האם יש מחסור בידים עובדות? מה המצב במשמר השרון? האם גם שם קרה כמו בבית? כתבו לי על הכל.

הערה: ב-29 ליוני נערכו במשקים קיבוציים רבים, וביניהם גם מעברות,

חיפוש-נשק ע"י האנגלים. במעברות נאסרו כ-40 חבר ונכלאו במחנה

ההסגר בלאטרון.

משמר העמק, 27.10.1946

אעבור ישר לסקירה על הנעשה בקבוצתנו השנת.
המצב בלימודים טוב בגלל שני דברים: (1) המורים הטובים (2) הרצון שלנו ללמוד. ב. ע. כפי שידוע לכם הוא המחנך שלנו ואתו אנו לומדים על צ'רניחובסקי. הנושא מאוד מושך ומעניין. אין אנו סתם קוראים את שיריו אלא מנתחים אותם לכל צדיהם וגם לומדים אחדים מהם בעל פה.
המורה השני שלנו הוא י. למרות כל החששות בקשר למורה צעיר זה שזו לו שנתו הראשונה להוראה, אפשר להגיד כי הצלחנו אתו. הוא מעביר אצלנו נושא בשם "המכונה". אנו רק בתחילתו וכבר אנו נכנסים לתוך עומקי הפיזיקה. חוץ מזה קשור נושא זה קשר חזק למתימטיקה ובה אנו מתקדמים במהירות ומשיגים את החסר לנו.
בקבוצה אנו עוברים עכשיו על הספר "נרקיס וגולדמונד" ומשוחחים בקשר לבעיות שמופיעות.

החוגים שבהם אני משתתף הם (1) חוג להשקפת עולם מועבר ע"י י.
(2) חוג פוליטי מועבר ע"י א. (3) חוג למוזיקה המועבר ע"י חתולי ו-4) חוג לתולדות התרבות המועבר ע"י מורה חדש, א. הערב התקיים החוג להשקפת עולם. קיבלנו מושגים ראשונים בהשקפת עולם ובהתפתחותה. גורמי התהוותה, כיוונה הדתי וכיוונה המדעי. יתר החוגים עוד לא התקיימו חבל. בפעולות עם הקבוצה אותה אני מדריך עוברות הפעולות בסדר. בצד הרעיוני אני מעביר להם שיחות על הדמות השומרית אשר אליה אנו שואפים ובפעולות הצופיות אני מעביר תרגילים ומשחקים שונים.
איך ומה שרה לומדת? מה המצב עם התירס? מה מצב המשק בכלל?
כתבו מהר!

משמר העמק, 16.11.46

מכתבי זה נכתב בדיוק אחרי המאורע הגדול שעבר עלי כאן ביום השבת. הדבר החל בעצם עוד לפני שבוע, אז באו בהצעות וקצת לעצם הענין: זה שבוע ימים התכוננו במרץ רב לפגישה בין גדודי אילון של משמר העמק ושל בית אלפא. כוננות זו התבטאה בשיחות, בחזרות למסיבה ובמתיחות גדולה. ביום הששי בבוקר העמסנו על גבינו את התרמילים ובקריאת "חזק ואמץ" יצאנו לדרך, כלומר לכפר ברוך ששם תחנת הרכבת. ידוע שאנו, ילידי הארץ, מאוד אוהבים

נסיעה ברכבת... בקיצור — הגענו לבית אלפא ועוד באותו יום הלכנו לסחנה (מוצאו של האסי) והתרחצנו שם. הדבר היה נפלא — המיים שם נקיים עד שעומק של 8 מטרים נראה כ־2 מטרים בלבד. בערב התקיימה מסיבה בחדר האוכל של הקיבוץ. המסיבה היתה בעלת תוכן רב. משני הצדדים היו ריקודים ותזמורת ומקהלה מדברת. אחר־כך התפרצה הורה סוערת של שני הגדודים שהשתלבו זה ביד זה. למחרת בבוקר נפגשו ועדות המוסדות ודנו בענינים המעסיקים כל ועדה. אנחנו באנו כשמאחורינו נסיון של 15 שנה ולעומתינו הם בעלי נסיון קצר של שנה וחצי בלבד. יש לציין שהצלחנו למסור להם הרבה ולעזור להם בפתרון כמה מבעיותיהם. אח"כ התקיימה שיחה משותפת על הקן בקיבוץ. עוד לפני הצהריים הספקנו לקיים מירוץ שליחים גדול ואחרי הצהריים התקיימו משחקי ספורט. במפקד קטן סוכמה הפגישה. חזרנו מאוחר בערב למשמר העמק. אכלנו, התקלחנו ועוד מעט נלך לישון עם ההרגשה שהפגישה הצליחה וזכרה לא ישכח מאתנו. הם קיבלו ברצון את הזמנתנו לבקרנו באביב — ייתכן בל"ג בעומר. בעוד שבועיים אני נוסע עם קבוצתי לפגישה דומה לזו למרחביה בשיתוף עם ילדי מזרע. כבר התחלנו בהכנות במרץ רב.

בלימודים: עם ב. ע. לומדים אנו נושא תנכ"י שנקרא "האדם מול הגורל" (אולי יכלול במשך הזמן את איוב, משלי, תהילים וקוהלת) ביתר השטחים אין חדש — הכל מתנהל טוב ובמרץ רב. י. הבריא ואנו מתקדמים טוב גם במתמטיקה וגם בפיזיקה.

משמר העמק, 8.4.47

זה זמן רב שלא היינו בקשר מכתבים. ודאי אין אתם יודעים את המתרחש כאן אצלי במוסד וכמו כן אין אני יודע את המתרחש שם בבית. אספר לכם על המוסד.

החיים במוסד נעשים מיום ליום קשים יותר, וזה מבחינת הזמן. ההדרכה באמת לוקחת הרבה זמן. יש מקרים שימים אחדים הולך כל הזמן אחרי הצהריים להכנת פעולות. מובן שזה פוגע בשטחים אחרים, אם כי בלימודים עוד אין זה מורגש. פה ושם אין אני מספיק להתכונן בשלמות. זאת בעיה רצינית אשר בכלל עומדת לפני חברתנו בעל תפקיד איזה שהוא. בקבוצתנו החלטנו לשלוח עוד מדריך ולקראת השנה הבאה אנו עוברים שיחות על חינוך. זה כולל בעיות שונות — למשל

גבולות תחינוך, מהות החינוך, תפקיד הקבוצה הבוגרת. צריכות להיות גם שיחות על המדריך השומרי. עם כל המרץ בהתחלה מורגשת עכשיו אכזבה — אין בשיחות ביטוי של כל החברים וזה מוריד מרמתה של השיחה.

בלימודים התחלנו בנושא חדש "התאורה" בו אנו נלמד הרבה על חשמל. עם ב. ע. התחלנו ללמוד על "מרכזים לאומיים" ובזה נעבור על תולדות היהודים בגולה מחורבן הבית השני ועד לחסידות. משמרות העבודה במוסד התחלפו כבר. אני עברתי מ"טיפול" למסגריה, ואני מקווה למצוא יותר עניין בענף זה.

ביום ל"ג בעומר יערך משחק צופי גדול — כ־10 שעות! — וכן יוחלפו התפקידים בקן. קבוצת נשר תעבור לריכוז החברה. קבוצת "סנונית", שאני מדריכה, מקבלת בחג זה עניבות כחולות ועוברת לשכבת "להבות".

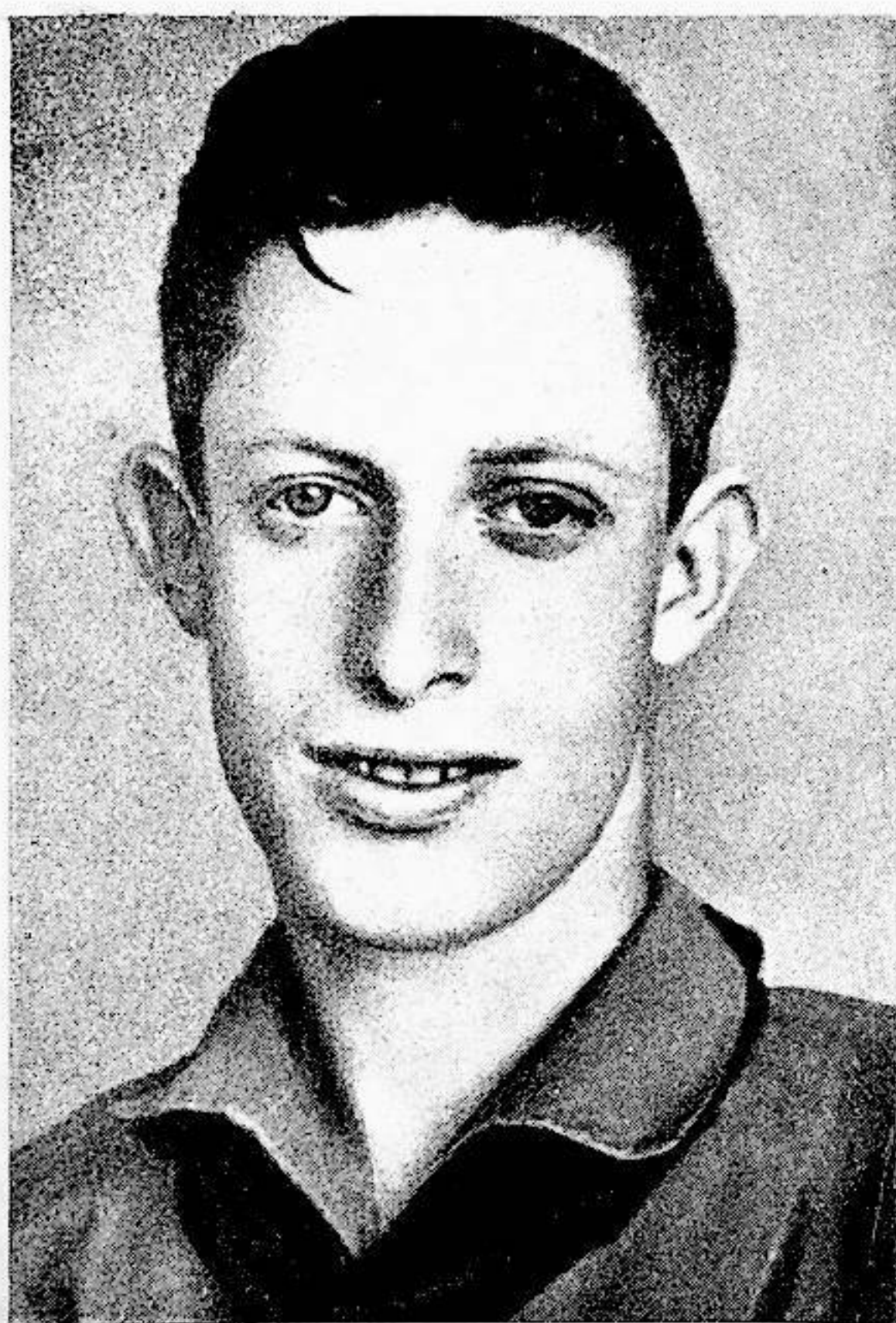
זה בקיצור מה שמתרחש כאן. אני מחכה לתשובה מכם על הנעשה בבית, על מצבה של שרה וכו' וכו'.

משמר העמק, 14.5.47

אני מחכה בכליון עיניים לתשובה מכם אולם החלטתי בכל-זאת לכתוב לכם על-מנת לקיים את הקשר. עונת הגיוסים עומדת במלוא תוקפה. אתמול והיום דיללנו תירס ויתכן שגם מחר נעשה זאת. במשך הזמן מתרגלים לדילול. בסוף החודש תצא, כנראה, קבוצת "נשר" לגיוס לבית זרע (אליכם, תבוא כנראה "עומר") וברור שאם יש גיוסים אין לומדים. על כן אני קצת פנוי לדברי הפרטיים. יכול אני קצת לטייל לבד ולחשוב לבד מה שקשה לעשות במוסד בגלל הזמן הדוחק. מצבי באופן כללי טוב. הלימודים מתנהלים בסדר וכן גם העבודה — אני עובד במסגריה.

משמר העמק, 18.6.47

במכתב זה ברצוני למסור לכם בעיקר על בעיה אחת והיא קשורה בשיחת החברה שהיתה במוסד על האמן והחברה. לדעתי אין להפריד בין אמנות וחברה. היצירה האמנותית היא פרי החברה והתקופה. התרשמותו של האמן נובעת מהתנאים בהם הוא נמצא ולכן אמילו שלא מדעת משרת האמן חברה מסוימת. האמנות היא אחד

הכלים בידי כל מעמד המקנים לו השפעה. היא פועלת על ההכרה דרך הרגש. לא לחינם מראים לנו הסרטים האמריקניים את החיים הנעימים ואת האפשרויות לכל פועל להשיגם. כאן ניכר הרצון לטשטש את הכרתו המעמדית של הפועל והרי זה הוכחה ברורה לקשר שבין האמנות לבין החברה. בתחום המוזיקה נראה הג'ז אמצעי לטמטום המוח של המוני העם. אם בכל שטחי החיים שלנו לא נרשה לאדם לצאת מן השורה ולהטיף דברים נגדה, הרי אותו הדבר אמור לגבי האמנות. מותר לחברה לתבוע מהאמן את תוכן יצירתו ואסור לה לתת לו אותו חופש ההבעה שיכול להרסה. זאת זכותה המוסרית של החברה הרוצה לשמור על עצמה לפני המתנגדים לה.

הבעיה היא באיזה תחום להגביל את האמן — האם בתוכן או בצורה. את צד התוכן הסברתי — אולם הבעיה השנייה קשה יותר. על האמנות לשמש את החברה ולחנכה — על כן היא חייבת להיות מובנת לחברה. (נגד המודרניזם המופרז). מצד שני הרי תפיסה אמנותית אינה משלימה תמיד עם נתינת הדברים הפשוטים שקליטתם אינה דורשת מאמץ. יש מקום לשתי הגישות זו בצד זו מבלי לקפח אף אחת מהן.

(א) אמנות מובנת ופשוטה; (ב) אמנות על דרגה יותר גבוהה, הדורשת מאמץ רוחני ורעיוני. לדעתי יש באמנות הבורגנית רצון לשמור על הישן — אם זה מתבטא ברעיונות בסרטים או בציור הנאטוראליסטי. דבר זה נובע מקשר חזק של האמנות והאידיאולוגיה. לעומתה מדברת האמנות הסוציאליסטית על מהפכה ועל שינוי ערכים.

בשיחת חברה זו הובעו דעות שונות, ואף דעות שמרניות מאוד. רציתי לתת לכם תמונה יותר מקיפה על אחת מפעולות החברה. אם תוכלו, נסו לכתוב גם אתם על דעותיכם השונות על הבעיות הללו.

מתקרב סיום השנה ואצלי זהו פרק זמן חשוב. שנה זו היתה שונה בהרבה מיתר השנים. ראשית כל הבגרות הפנימית ואולי יותר מזה תפקידי בתור מדריך. תפקיד זה אמנם לא נסתיים — גם בשנה הבאה נשאר בידי — אולם אפשר כבר עכשיו לראות ניצנים יפים, פרי עבודה של שנה. אפשר להגיד כי היתה זו שנה של ביקורת יכולתי אני. היא נתנה לי הרבה חוויות. ההדרכה היא תפקיד גדול אחראי וחשוב, אף על פי שלפעמים יש פגיעות בשטח הלימודי, קשה לסכם כיום את ההדרכה.

מבחינת התצלחה החינוכית — דבר זה אפשרי רק כעבור זמן. אם פעולתי השנה לא היתה כל כך תכניתית, הרי לקראת השנה הבאה כבר התחלתי לחשוב על דרכים ונושאים להדרכה.

דבר חשוב בא עם סיום שנת הלימודים: נצטרך לקחת את החברה בידיים. נהיה עכשיו הקבוצה הבוגרת, וזה מעמיד בעיות רציניות. מעכשיו אנחנו צריכים להיות הגוף המוביל הנותן דוגמה והמחנך את החברה. זה מחנך גם אותנו. ריכוז הקן כבר עבר לידינו וביתר הועדות נתחיל בשנה הבאה.

כעת אעבור ללימודים. גמרנו פרק רחב ומקיף על תורת החשמל והגענו עד למוטור החשמלי ולחלקיו. עכשיו נתחיל ללמוד על הקרינה של החומר. בהומניסטיקה אנו עובדים לפי ספרו של שמואלי ועוסקים כעת בשבתאי צבי. שמענו הרצאה מב. ע. על שפינוזה ועל הקבלה בישראל. במתימטיקה אנו עוברים על פונקציות, פאראבולות וכו'. על היתר אין מה למסור.

משמר העמק, 7.7.47

לא התכוונתי לכתוב לכם כעת מכתב אולם פ. היתה כאן וביקשה ממני מספר מלים. אנו כאן במוסד נמצאים ערב תקופת הסיכומים ולכן אין לי הרבה זמן. אני גם צריך להתכונן למחנה קיץ שיתחיל מיד ביום הראשון של החופש שלי. על כן איני חושב בכלל לבוא הביתה. מאוד שמחתי על זה שיתום נכנס לעבודה בטרקטור, וזה מכמה סיבות. כדאי היה שאחרי שנים של עבודה בבנין או במזכירות הוא יכנס גם לענף חקלאי יסודי במשק. חוץ מזה אולי ישפיע גם עלי שיותר אתעסק בטרקטור.

משמר העמק, 21.3.48

שלומי מצויין ואני מרגיש את עצמי טוב (לפי בקשתכם אני פוקח עיניים ומתנהג בכובד ראש ועד עכשיו עוד לא קרה כלום). המצב כאן בסביבה עכשיו שקט לגמרי אחרי שהיה קצת סוער לפני שבוע. גם מזג האוויר השתפר ונעים להסתובב בחוץ. כל המוסד עומד עכשיו בסימן התנועה. מחר ייערך מפקד בו נקבל עניבות שחורות. והצטרפות זו אל בוגרי התנועה מעוררת מחשבות. קבוצות אחדות מקבלות סמלים (בהן גם הקבוצה אותה אני מדריך). חוץ מזה מתחילות עכשיו

ההכנות לוועידה. למרות החששות למצב בארץ אנו מקיימים את כל ההכנות : תערוכה והופעה. ההופעה תהיה לפי תכנית מסכת הנעורים של קבוצת "אלומה" מלפני שנה.

עבר על המוסד מפעל שנקרא "שבוע הציונות" (בעצם היה יותר משבועיים). המפעל לא הצליח כל כך בשל ההפרעות מצד השכנים ובגלל גיוס של קבוצות לעבודה, אולם למרות הכל למדנו בו הרבה. למדנו את תולדות התנועה הציונית ועל המפלגות השונות. נגענו גם בתורתו של בורוכוב.

בלימודים התחלנו עם ב. ע. נושא ספרותי "המשבר בספרות היהודית". לעת עתה זה לא כל כך מעניין. עם ח. אנו עומדים לגמור את הטריגור-נומטריה ועם א. זה בכלל מצויין : עובדים במעבדה ולומדים כימיה.

אני קורא עכשיו שני ספרים — יסודות עבודת האדמה לויליאמס והשני "תורת הקרקע" לרייפנברג — ספר קשה אבל מעניין.

בקשר להדרכה אני מכין עכשיו נושא שנקרא "תולדות תנועות הנוער וביחוד של השומר הצעיר. אם תוכל, יתום, תכתוב לי קצת על תולדות התנועה ברומניה או תכוון אותי לחומר ביבלוגרפיה. לשרה אין לי זמן לכתוב אך אמרו לה כי מאוד שמחתי לקרוא מכתבה וכי הכתב בו נראה כבר יותר יפה. אמרו לה שתמשיך במאמציה לשיפור הכתב.

אחרון אחרון חביב — בקשר לשאלותיכם מה נחוץ לי כאן, הריני משיב לכם כי מלבד מכתבים אין לי כל בקשות מיוחדות, אולי רק את החליל — זה באמת חשוב. אולי תוכלי לשלוח אותו, ז'ניה?

כן שכחתי לכתוב לכם כי במוסד קיים עכשיו חוג לאימפרוביזציה במוזיקה, דהיינו לימוד חיבור מנגינות, ואני משתתף בו. בלימוד עצמי על חליל אני מתקדם לא רע ומנגן למשל את הסואיטה השנייה של באך, סקרצו של שוברט והומורסקה של דבוז'ק. אני דורש בשלום שרה ושי.

משמר העמק, 26.5.48

שלומי מצויין, והפעם באמת מצויין. ודאי דואגים אתם לי, אם כי אין לכם מה לדאוג לי ביקבוץ כמו משמר העמק. הלואי וכל הקיבוצים היו מוכנים להתקפות כמו הקיבוץ הזה. הסיקו מזה לגבי מעברות וחרדתי לגבי

ההכנות הנעשות שם, ביחוד לפני רכב משוריין. גם ההכנה הנפשית דרושה מאוד אחרי ששמעתי את אשר היה בעמק הירדן.

כל שבוע בערך בא הנה חזן ומוסר על המצב. כמעט תמיד הוא אופטימי ואחרי כל דו"ח שלו יוצאים אנו במצב־רוח טוב. כאן עובדים בערך 85 איש בביצורים — זה מספר גדול.

המראה מסביב די יפה. מצד מערב נראים בתיה ההרוסים של אבו שושה ומצד מזרח חרבת אל תחתא החרבה, כי הבולדוזר של משמר העמק עבר עליה כמה פעמים.

מצב הלימודים לא רע, אם כי גם לא טוב. החלטתי כי השטח החשוב ביותר הוא כרגע לימוד אנגלית, כי זאת כנראה האפשרות האחרונה לעבוד עם מורה לאנגלית באופן מסודר.

הרבה אין לי מה למסור לכם, אך בעיקר יש לי לשאול אתכם על הנעשה בבית.

משמר העמק, 28.7.48

לאחר שקיבלתי ממך את המכתבים שכתב יתום וגם את "הנזיפה" על כי איני כותב, אני משתמש בהזדמנות שתמר נוסעת למעברות. ליתום כבר הספקתי לשלוח שלושה מכתבים ואני כותב לו בקביעות גם אם אין משהו מיוחד.

אני עובד עכשיו בגן הירק (עבודה מצויינת). אנו עובדים שש שעות ואחה"צ יש לנו שיחות ובירורים. כיום אין כאן שום דבר מיוחד.

להבות הבשן, 20.10.48

קיבלתי את המכתב שלך ובו נודע לי על מחלתך. כתבתי לך כבר מכתב לפני מספר ימים וכן גם ליתום. כאן מתנהלים החיים כסידרם ועל אף יום העבודה הקשה אני מספיק לקרוא גם ספר מדעי. אני גם מחלל ועוד ועוד. אני מקווה ורוצה שתבריאי במהרה.

להבות הבשן, 26.10.48

בהזדמנות זו שבא אלינו ב. אני כותב לך מכתב כי זה ודאי יבוא מהר יותר מאשר בדרך הדואר, והראיה היא שבדרך הדואר לא קיבלתי עדיין אף מכתב.

היה לנו היום ויכוח בקשר לאיתוד עם "ניצנים". כך הכל כאן בסדר,

אני בריא ושלם — אבל אין מכתבים מיתום וזה לא טוב. גם את מצבך איני יודע בדיוק וכן את מצבם של שי ושרה. שלחי את המכתבים מיתום.

להבות הבשן, 16.11.48

מכתביכם הגיעו אלי בדיוק יחד עם מכתב של יתום. מכתב עם בול ארצישראלי, ומכאן אני מסיק שהוא שלחו אלי ע"י שליחים. אני כמובן אשלח לך אותו.

כאן הכל בסדר. אני שוב עובד ביום אחרי שבוע של שמירת לילה. אני מבקש ששרה תמשיך לכתוב לי, גם המכתבים של שי הם נחמדים. רק אל תשלחי לי מנדרינות וכל שאר ירקות — כבר עבר הזמן לזה. את המצפון קיבלתי והוא מצויין. בקרוב נעבור לשמיר ועכשיו אני גומר, כי אני כבר עייף מכתובה.

מעברות, 24.1.50

שוב פעם אני מתחיל בנדודים ואני חושב שיותר לא תקבלו ממני מכתב ממעברות במשך הרבה זמן. מעתה אני מגוייס ל"צבא ההגנה לישראל" ובעוד יומיים אני יוצא לשירות.

הדבר היה פשוט מאוד: נתתי את עצמי ביד הגורל ויצאתי עם עוד 15 איש מהגוף שלנו כחייב בגיוס. בדיוק ביום שבאתי למעברות, רק ירדתי מהאוטו, פגש אותי ב. ואמר לי: שלום חייל! מובן שמוזה לא ידעתי שום דבר, אבל אחר-כך הוסבר לי הכל. כעת אינני יודע בדיוק איך להגיב, האם להצטער או לשמוח. החוש הבריא אומר לכל צעיר בימינו כי חובה זו חובה ואם כבר נגזר צריך לקבל ברצון — אך אתם יודעים שיש הרץ מזה עוד חושים והרגשות... אני אינני מאלה שמחפשים להם את העתיד בצבא, אולם אם כבר להתגייס, אני מתכוון ללכת לשטח שחשבתי עליו כבר הרבה, וזו הסיירות. ע"י זה אכיר קצת יותר מקרוב את ארצנו וארגישה בכל לב. הלא לשם זה למדתי לימוד הטופוגרפיה והקדשתי לדבר הרבה מזמני. נקווה שמשאלתי זו תתמלא.

את הדרך ממרסייל לארץ עשינו ללא חנייה. ביום הראשון הרגשתי קצת לא טוב ואל תבהלו אם אומר לכם שלים לא השלכתי שום דבר — כי לא אכלתי ארוחת בוקר. אחר-כך התבהרו השמיים וגם התרגשה נעשתה אחרת. קיבלתי תיאבון כזה שבארץ צריך להגזר ממנו.

קשה לתאר כאן את תנאי החיים והלינה שישנם באוניה לאחינו מצפון אפריקה. הם חיים בתנאים בלתי אנושיים והסיפורים על כך שאין ישנים כבר בערסלים אינם נכונים. חזיתי זאת במו עיני. ירדתי למטה וראיתי הכל. דבר שני הוא שמהרגע הראשון שהם עולים על האניה הם מרגישים מרחק גדול בינם לבין האירופיים, ואני חושב שהרגשה זו מלווה אותם זמן רב בארץ וממנה המקור לתופעות רבות שאנו רואים בכרוניקה היומית. להערכתי דורש דבר זה תיקון — ומה גם שתיקון זה הוא בהחלט בגדר האפשרי. אולם כרגע הדבר לא ניתן בידינו ואין צורך להוסיף.

רגע יפה היה כשראיתי בבוקר עם הזריחה את חוף הארץ, תהילה בצורה מטושטשת וממרחק רב. אחר־כך אפשר היה להבחין יפה בהר הברמל על שלוחותיו הנאות והעיר חיפה משתרעת לרגליו עם מגדלי הזיקוק המשמשים רקע באופק. רבה היתה ההתרגשות ביחוד בין אלה הנוסעים אשר להם זו הפגישה הראשונה עם חוף המולדת. מובן, שגם אני הייתי די נרגש. אחר־כך באה הירידה מהאניה והמכס (מוטב שלא תשאלו...) ובטרמפ, עם המזוודות על אוטו־משא הביתה.

הקיבוץ השתנה הרבה במראהו החיצוני. יש בתים חדשים, ובכלל בשבילי השינוי מאוקטובר עד ינואר הוא דבר־מה מיוחד. לאט לאט אני שוב מתעורר מהחלום הגדול הזה ומרגיש את עצמי בבית.

ושוב אני מתחיל חלום, יותר גדול כנראה, ולא כל כך נוח ופשוט. אני מקווה שאעמוד במבחן זה ולא אכזיב, לא את הקיבוץ ולא את עצמי. אתם ודאי יודעים מה רבים הפיתויים והשבילים הרבים בצעד זה שאני עושה היום.

אני מאחל לכם כל טוב והרגשה נעימה ונתראה אחר זאת בארץ ישראל.

אִי־ש"ס, 6.2.1950

שלום לכולכם בני המשפחה הרחוקים. ובכן, הפעם הכתובת חדשה, שוב אין אתם רואים את השם "מעברות" מתנוסס בראש מכתב, אך אני מקווה שעוד מדי פעם תוסיפו לראותו. על מה בעצם אכתוב לכם — הרי על מעשי ועל מקומי אינני רשאי לעשות זאת. ובכן, דעו לכם כי אכן בארץ ישראל מתחולל עכשיו איזה מין שינוי אקלים. הנה כאן למשל, במקום בו אני נמצא, ירד שלג מאתמול בערב עד היום בצהריים, ולא סתם שלג. היתה

שכבה בעובי של 15 ס"מ ויותר. אתם ודאי כבר מתחילים לנחש כי אני בירושלים או בגליל. מוטב שלא תנסו — היום אי־אפשר לדעת זאת כי אין מקום בארץ שלא ירד בו שלג (מלבד אילת אולי). אולם השלג כאן זה לא כמו השלג במינכן. כאן השלג מלווה בהרגשה קצת פחות נעימה שחשים אותה בעיקר באצבעות הרגליים. מובן שהמראה יוצא מהכלל. אני מקווה שמזג האוויר ישתפר, וישתפר גם מצב הרוח, כי למחוש ברגליים יש השפעה ניכרת על חלקי גוף אחרים וגם על מצב הרוח.

אי־שם, 12.2.1950

אתמול הייתי בחופשה קצרה אבל משום־מה לא ניצלתי את ההזדמנות לכתוב לכם מהבית והריני עושה זאת מכאן. מה אומר לכם — המצב דומה לספר „במערב אין כל חדש“. אנו קמים, עושים מה שעושים והולכים לישון. אני חושב שאם מצב זה ימשך הרבה זמן, לא תכירו אותי כשתחזרו ארצה, כל כך אשמין. נוסף לזה אני לובש מדים, אני גבוה וג'ינג'י וכאן הושבים שאני איזה מתנדב חוץ לארץ (מח"ל) אנגלי.

החופש היה קצר אך ניצלנו אותו כהוגן. בערב היתה לנו בחברה מסיבה. אגב — יש כבר עוד גוף צעיר בקיבוץ, נוער א"י, גרעין „צוקים“ ועתידם עוד לא ברור. בעוד שבועיים יתוסף עוד גרעין מאלה הצרפתים שאני מכירם. הם עכשיו עולים ארצה ובמעברות ילמדו מהר לעבוד, ביחוד עם יעבדו בגן הירק...

המצב בבית די מדאיג. יש מחסור בידיים עובדות והשלג הכבד שירד והקור שהגיע ל־5—, גרם לנזקים חמורים. כל היבול במטע הבננות שהיה עד כה מובטח, (בניגוד ליתר מטעים בסביבה הודות להשקאה המתמדת בעת ירידת הטמפרטורה) ירד לטמיון וכן הסיכויים לשנה הבאה קלושים למדי היות ונפגעו גם השתילים. גם בגן היו נזקים לא מעטים. רק הילדים היו מאושרים — הם שיחקו בשלג ועשו גולם גדול שהחזיק יומיים מעמד.

אינני יודע מה זה קרה פתאום לכם, אך מאז שבאתי ארצה עוד לא קיבלתי אף מכתב. אני כבר שלחתי לפחות שלושה, ויחד עם זה, זה מצטרף ל־4 מכתבים. אפילו מהשומר הצעיר כבר קיבלתי מכתבים. מענין אותי אם השגתם דירה ואיפה היא — במרכז או בפרברים. אולי בחרתם בחוילה יפה? מענין אותי האם שרה כבר הולכת ללמוד והאם שי יצא מרשותה של ז'ניה ותולך לאיזה גן. בכלל — תכתבו, ותהא זו רק גלוייה קטנה — גם

זה חשוב. גם ב. והילדים במוסד אינם מקבלים אף מכתב משרה, והרי יש להניח שאת הכתובת של מעברות לא שכחתם. אני מקווה שהכל נגרם בגלל עיכובים בדואר, אולם הייתי רוצה שתכתבו יותר.

23.2.1950

תאריך זה הוא בדיוק חודש ימים שהגעתי לגמל חיפה, ולפני חמישה שבועות נפרדתי מכם בפאריס באותו ערב קודר. יחד עם זה היום הבת הבוגרת של מעברות תהיה בת 20. (מזל טוב, גם לקיבוץ).

אפשר לומר הזמן הזה הכיל כל כך הרבה הפתעות ומקרים שונים עד כי אני מבולבל לגמרי. זה התחיל בנסיעה לאירופה, אחר-כך פאריס על כל יפיה, הנסיעה חזרה, לאחר שלושה ימים הצבא — ממש מסעות בנימין השלישי. לאמיתו של דבר היה יכול להיות יותר גרוע ועל כן אפשר לומר שכעת טוב. עד עכשיו היינו כל שבוע בבית — להבא אינני יודע, אך אפילו אם זה יצא רק כל שלושה שבועות, זה עוד לא הדבר הגרוע ביותר. העיקר הוא שיהיה לי תמיד מכתב המחכה בבית, מה שעוד לא היה עד היום משום מה, וחבל.

אני חוזר עכשיו מחדר הקריאה וב"על המשמר" נתקלתי בדיעה על סכנת שביתה גדולה בפאריס של המטרו הגז והחשמל. אני מצטער שאני לא ראיתי שביתה כזאת, למרות שאין זה בשביל השובתים דבר נעים ביותר. חבל שאין אני רואה את פאריס המשותקת, אם כבר קיימת שביתה כזאת. נראה איך אתם תרגישו שם ומה יאמר על זה שי.

בבית נודע לי כי לא כל יכול הבגנות הושמד הודות לשמירה המסורה של עובדי המטע. זאת ידיעה מאוד משמחת.

מעברות, 3.3.1950

שוב אני בחופשה — הפעם חופשת-פורים. כאן במעברות רבה התבונה לקראת החג. כולם, מגדול ועד קטן עסוקים בהכנות לקראת גשף המסכות שיערך מחר. יצוינו במיוחד הותיקים שנכנסו בעובי הקורה וכנראה שיופיעו גם היפים ביותר. היום כבר חגגו הכיתות הנמוכות וילדי הגנים. זה היה די מצחיק לראות את כל הילדים האלה על המטפלות והמחנכים כשהם מחופשים ואי-אפשר להכירם.

אני החלטתי להתחפש לפי המודה לגולם-שלג ומחר בשבת אשתדל להכין את עצמי כראוי. אם אצליח, אקווה להצטלם ולשלוח לכם תמונה.

קיבלתי את מכתבו של יתום. אני עובר עכשיו קורס למפקדים בנח"ל — זהו צבא העתיד ואני שמח שתנתן לי ההזדמנות להיות בין הראשונים ובין מקימיו. כתבו לי לפי הכתובת החדשה — העיקר שתכתבו. הייתי רוצה לראות מכתבים לא רק מיתום אלא גם משרה. לבל תחשוב שהיא פטורה ממלאכה זו. שמחתי לידיעה ששרה נכנסה ללמוד והלואי ועד שאחזור תדע לדבר טוב צרפתי. זה חשוב מאוד.

יש להניח שבשלושת החדשים הקרובים ארד קצת במשקל ואתם כבר תבינו את הרמז. אין זה נורא — עכשיו אני מתחיל להרגיש כי אני עושה דבר חיוני. קודם, רוב זמני הייתי מתעסק בשטויות שונות כגון הברקת כפתורים.

בינתיים מתנהל הכל כשורה ואני מרגיש את עצמי יותר טוב. בכל זאת חסר לי משהו, ואם תסכימו לעשות אתי חוזה על מכתב אחד לשבוע אזי הכל יבוא על מקומו. אני מצידו משתדל לעשות זאת.

א"ש, 13.3.50

ראשית עלי לציין בסיפוק שמכתביכם מתחילים לבוא בסדר. (רק בכתב ידו של יתום — ואיפה שרה וז'ניה? לשי אפשר עוד לסלוח...) המכתב האחרון שהגיע אלי היה אודות מחלתכם. אני מקווה שעכשיו כבר אינכם במיטה. גם לי היה לפני כמה ימים איזה מין מצב משונה של חצי חולה, עם קצת חום. אתם הרי מכירים אותי — כל זמן שאני יכול ללכת אז אני הולך, וביחוד כאן אי-אפשר לקבל חשק מיוחד לחלות. היום אני כבר מרגיש מצויין ואני מקווה שאם מזג האוויר ישאר יפה לא אודקק לטיפולים מיותרים. גם לכם אני מאחל שביום תסתובבו בעיר (ז'ניה ושי) ורק בלילה תשכבו במיטה. מובן — אל תשכחו לראות הצגה, אופרה או כל דבר אחר לפני זה — אז השינה תהיה יותר טובה. אם תבראו בעוד חצי שנה, לא תראו ממני הרבה — רק עצמות. אנחנו עובדים כאן די קשה. אומרים שאחר-כך נהיה חיילים טובים. נקווה שהדברים יתאמתו — אני על כל פנים כבר מחכה שיבוא האחר-כך הזה.

החברה הם מצויינים — כולם בני משקים. אתי באוהל יש עוד שלושה שלמדו במוסד במשמר העמק, ובמחנה יש מהסוג הזה די והותר. ביום שישי יש מסיבה (אם לא יוצאים לחופש) ואחריה רוקדים ושרים. בשבת אחרי

הצהריים ובערב יש חופש, והיות והמרחק לבית איננו רב, הרי אפשרות להגיע ישנה, ואינני מחמיץ אותה כלל וכלל.

הרבה ודאי איני יכול לכתוב לכם על מעשי, אך אם אומר לכם כי אני ממהר לישון (וזה יוצא דרך-כלל לפני עשר) אזי תבינו שאני מתאמן די הרבה. יותר ממה שאני כותב אתם צריכים לכתוב, היות ואתם רואים וחיים יותר חוויות ממני, ולכן אל תתעצלו ותמצאו רגעי פנאי לכך.

אני רואה ששרה היא מאה אחוז, סליחה, רק תשעים לעת עתה. אם תדע צרפתית זה יהיה בסדר, אבל עצם העובדה שהיא הולכת לבית הספר זה כבר אומר משוטא. רצוי היה שהיא בעצמה תספר לי איך היא מרגישה שם בפאריס.

מעברות, 19.3.50

שוב אני כותב, למרות שאני יודע כי אין זה בסדר מצידי, על ידי כך אני מרגיל אתכם למחשבה שאתם פטורים מכתובה ומתשובה. מילא — נדמה לי כי במידה מסויימת כבר התרגלתם לכך.

כפי שאתם רואים אני בבית (איזה מין חייל, כל שבוע בבית...) הפעם קיבלתי חופש יותר ארוך מיום שישי אחה"צ, עד יום שני בצהריים. ניצלתי את הזמן לטיולים במשק ולמנוחה, ובמיוחד הצלחתי בנוגע לחלק השני. אני מנצל את ההזדמנות ועושה בבית את הכל לאט לאט. אין מי שרודף אחרי וקוצב לי את הזמן, וזו הרגשה די טובה.

ככל שאני נמצא יותר זמן מחוץ לבית כן אני יותר נמשך אליו. בנידון זה יש לי כנראה מול מיוחד. זה התחיל עם לימוד בחוץ ואחר-כך ביטול של שנת י"ב, והנסיעה לחוץ לארץ ועכשיו הגיוס... כל זה יחד אינו מהווה הרגשה נעימה. הנה אני בא הביתה ומרגיש את עצמי די עזוב. חסרה כאן חברה פעילה, ובכלל מרגישים איזו הרגשה שאפשר לכנותה בשם ריקנות. זה מתבטא בדברים קטנים שנראים כחסרי ערך. למשל אין תא בקומנה ולא תמיד מוכנים בגדים להחלפה — וזה בסופו של דבר קובע את ההרגשה של בית ושל עורף חברתי דואג. אין אני בא בטענות, לכל אחד כאן ענינים משלו והוא ודאי טרוד בהם ולדברים אלה אין שמים לב — אך הרגשה זאת הרגשה.

מכתב זה יגיע אליכם כבר אחרי שיבוא ג. הוא מביא תמונות ממני — מה דעתכם? יש לי בקשה: ברגע שתקראו את המכתב הזה תשבו כל אחד

לחוד וכתבו מכתב ארוך ארוך. דרישות שלום מקיבוץ מעברות.

א"ש, 21.3.50

למרות שמכתבי האחרון יצא רק לפני ימים מספר, אני מוכרה לכתוב לכם היות והיום קיבלתי את מכתבכם. השמחה כפולה כי הכותבים היו הפעם קצת חדשים בשבילי. יש לציין שהדואר פועל במהירות רבה ולי באופן פרטי אין כל טענות אליו.

דברים חדשים ומיוחדים אין לי אליכם. רק עכשיו חזרתי מ"טיול" בלילה ואני מוכרח לאמר שהדבר באמת די נעים. זה מזכיר לי את התקופה בה יצאתי כמעט באותה הצורה במשמר העמק. מובן — המטרה היתה אז שונה לגמרי, כי בין משחק ובין... (אתם כבר מבינים) יש מרחק די הגון. אך ההרגשה אותה הרגשה.

א"ש, 8.4.50

השבוע הזה היה לי שבוע מבורך — הגיעוני שני מכתבים מכם. טוב שאתם כותבים לי, כי כל מכתב מכם זה כאילו דיברתם אלי. מובן, זאת אשלייה, אבל לפעמים טוב לחיות קצת בתוך אשלייה כזאת.

החיים כאן הם די חד גווניים ואילו לא היינו עסוקים במשך רוב שעות היום, הייתי משתעמם והייתי מוכרח להתחיל ללמוד משהו. כעת המצב הפוך — אני רוצה קצת לקרוא וללמוד, אך כמעט שאין זמן. בכל אופן — התחלתי לקרוא את "הקורס הראשון לפילוסופיה" מאת פוליצר. יש לי כאן עוד ספר אך עדיין לא נגעתי בו. הוא "קולא ברניון" של רומן רולן, בתרגומו של שלונסקי. קיבלתי את הספר מהקיבוץ לחג הפסח.

אני חייב לספר לכם משהוא על החג בבית, כי אני היחידי מאתנו שהגיע לשם. הסדר היה השנה צנוע אבל נחמד. חדר האוכל היה מקושט בטוב-טעם. מסמר הערב היה משהו מאוד היסטורי, ויתום בודאי יצטער שלא השתתף בסדר הזה. אתם כבר מנחשים: עמד יין על השולחנות והיתה שתייה כיד המלך. גם בדור הצעיר פגע הנגע ולא חסרו שתיינים הגונים. למזלנו שמרו כולם על הגבול ולפי הנסיון הזה יהיה מעתה מאדע היסטורי אם פעם לא יהיה יין על השולחנות. (אל תחשבו שהיין יסתלק. הכוונה היא אם יבוא איזה משקה חדש — אולי קוקא קולא מתכנית מרשל...) כמו בכל שנה היתה גם הגדה היתולית אלא משום מה לא היתה כל כך היתולית.

עכשיו מתכוננים בקיבוץ לקראת קבלתם של הבנים והנוער כהשלמה.
„ההשלמה הצעירה“ כפי שקוראים לגוף החדש עוברת כעת שיחות
ובירורים שונים מתוך תקווה שבעוד חודש בערך תערך המסיבה וטיפול
המחיצה (באופן רשמי). חבל שבתקופה כזאת אני צריך להימצא מחוץ
למסגרת, נטול יכולת של השתתפות אקטיבית בשיחות ובבירורים, אבל מה
אפשר לעשות. צריך לאט לאט להתרגל למציאות החדשה של הצבא. אני
רק מבקר בבית ואיני משתתף באופן פעיל ביצירתו.

17.4.50

אני נמצא כעת במחנה ופתאום מזמינים אותי לשער והנה עומד ש.
הוא לפני נסיעתו לחוץ לארץ. אני מנצל את ההזדמנות לשלוח לכם מספר
מלים. אני מרגיש את עצמי עכשיו מצויין. למרות העבודה שהיא די קשה.
בשבת אבקר בנתניה ואשתדל ללון שם. אני מזדרז עכשיו להרצאה (כאן
לא רק עובדים אלא גם לומדים) ואני מוכרח לגמור.

25.4.50

ראשית אני חייב לכם תשובה על הטלגרמה שהברקתם לי, ולהודיעכם
כי אני בריא ושלם. לחששותיכם אין כל יסוד ואם לא בא אליכם מכתב
פעם בשבוע, אין זה כבר אומר שאתם חייבים לשלוח טלגרמה. אך אני
מבין כי כזהו מנהגו של עולם והורים תמיד דואגים לבנם.

ש. בודאי כבר היה אצלכם. הוא מסר לכם לבטח איך אני נראה ועכשיו
אתם כבר לא כל כך נרגשים.

הרבה חדשות אין לי, אך אנסה למסור לכם את אשר עברתי בזמן
האחרון. לפני ימים מספר הייתי בהרצאה של יגאל אלון. הוא דיבר יפה
וריתק את קהל שומעיו למספר שעות. דבריו נסבו על מלחמת השיחרור
ועל סיכומה, וכן דיבר על העתיד. הוא התריע נגד השאננות, ביחוד
בקיבוצים, ותבע מהם יותר כוננות וריכוז מחשבה בענייני בטחון והגנה.
מובן, לא כל מה שנמסר שם היה נוגע לי במישרין, אך מעניין היה לשמוע
אותו, במיוחד הואיל והוא מתמצא בשטח זה התמצאות יסודית.

את יום העצמאות ביליתי במפעל „ציוני“. חלק מהמחנה שלנו (אלה
שלא יצאו למצעד בירושלים) יצאו למצעד במחנות העולים בפרדס
חנה. היה זה מפעל חשוב ויפה ואיני יודע אם אני לא למדתי בו יותר

ממה שנתתי לאחרים. עצם הכניסה לתוך שער המחנה מכניסה את האדם לאיזו הרגשה משונה. המחנה רובו אוהלים, הצפיפות גדולה והאנשים עושים רושם קשה. התקופה הארוכה של ישיבה ללא מעשה נותנת בהם את אותותיה. היתה התלהבות עצומה בין יושבי המחנות בזמן המצעד. ההרגשה שיכולנו לתת להם משהוא מיום העצמאות נתנה סיפוק רב גם לאלה שהלכו בחום השמש.

הייתי גם בבית, ושם המצב מאוד לא מעודד. כל החלומות הגדולים שהיו לנו — על השלמה פורה של גוף גדול, מלוכד — פורחים להם, ולאט לאט מצטיירת המציאות — והיא שונה בהרבה ממה שחשבנו והערכנו. הגיוס שנעשה על פי הגורל, דילדל את החברה מחלק ניכר של כוחות פעילים. החברים בבית יושבים כמעט באפס מעשה והדברים הגיעו לידי כך שאפילו בין אלה בהם הייתי בטוח שישארו בבית, ישנם כבר מפקפקים. אינני יודע את מי להאשים — אני רק יודע שלא רק התנאים האובייקטיביים של הגיוס קובעים. קובע בהרבה גם יחסם של החברים. בעיית השלמת הקיבוץ נדחית מדי פעם לפעם. ולי כבן הקיבוץ, אין זה נוח ביותר. לדעתי אין כל סיבה לדחייה. בשבוע הבא, כשאהיה בבית, תתקיים השיחה הגורלית בה נכריע על הצעדים הבאים של החברה. אתם אל תקבלו את הרשם שאני נמצא כל הזמן במצב רוח רע — פשוט, אין כאן כמעט זמן להרהר בדברים אלה, והם תוקפים אותי בעיקר כאשר אני מגיע אל שער המשק. אני מקווה שתוך שבועות מספר יתבהרו הדברים יותר.

במחנה אנו ממשיכים ללמוד ומתקרב היום בו נעמוד לפני בעיות חדשות של קליטת הגיוס. השאלות הללו אינן פשוטות היות וחיל הנח"ל צריך להיות שונה מיתר הצבא וכל אשר נעשה יהיה נסיון. בידינו הצלחתו או כשלוננו, ואני מקווה שנדע לעמוד בתפקיד ולבנות מחדש את הצבא, להעמידו על עקרונות ותורות שצמחו ועלו מתוך הארץ הזאת. (ולא ממדינות זרות...)

אני מסיים. בעוד עשרים רגע אני חייב כבר לשכב במטה, אחרת... נוסף לכך אהיה עייף מחר ולא אוכל לקלוט ולבצע את אשר ידרש ממני.

מעברות, 29.4.5

סוף-סוף, לאחר חודש ימים, קיבלתי חופש של 48 שעות. ניצלתי את הזמן כהוגן, הסתובבתי במשק וביקרתי בנתניה.

הקיבוץ עובר בתקופה זו שינויים רבים. הבניינים החדשים יהיו מוכנים לדיור בעוד זמן קצר. אם לא תקדימו, לא תספיקו להכנס ותצטרכו לחכות לבנייה במסגרת שיכון הוותיקים של ההסתדרות — זהו הלוקסוס האחרון. הרפת הורחבה ובקרוב יהיה בה מקום ל-90 ראש. בור התחמיץ מלא ומכיל בערך 300 מטר קליפות. מכונות הקציר עובדות במלוא הקיטור, החבילות מובלות למתבן ועוד ועוד. כשתחזרו הביתה כבר לא תכירו את הקיבוץ — ביחוד את השיכון אחרי הפרדס. כי שם ניגשו לביצוע תכנית שיפורים כללית. יש גם שמועות שתוך חצי שנה יגשו לבניית של בריכת השחייה. נקווה שהפעם זה יצא מגדר שמועות ויהפך למציאות. לא הספקתי לבקר בשדות ולראות את המתרחש בענפי המשק המרוחקים יותר — לזה דרוש חופש יותר גדול, וזה יהיה כנראה בחודש הבא. בקיבוץ מתכוננים לאחד במאי. אני לא אוכל להיות בבית, כנראה. הלואי ואצליח להיות בחדרה.

אני אקצר היום את מכתבי — אך בטרם אסיים יש לי כמה שאלות. איך לומדת שרה? האם היא מציצה לפעמים בקן ומנסה לשבת בפגישות ובמסיבות? מה עושה הבנדיט הקטן שי, האם הוא כבר יודע ללכת כראוי לבן 4 וחצי? איך הוא מקשקש צרפתית? האם אתם מספיקים קצת לטייל בעיר ולראות דברים חדשים? ואחרון אחרון — האם כבר קבעתם איזה שהוא תאריך לסיום הטיול ולעבודה? על דבר זה צריך לחשוב כמה חודשים קודם, אחרת זה יעשה על רגל אחת בלי כל סדר ויתברר לכם כי שכחתם הרבה דברים. ספרו איך עבר האחד במאי בפאריס — ודאי משהו כביר לעומת חיפה או תל-אביב.

א"ש, 7.5.50

הייתי בבית, והנה מבול של ידיעות. ראשית חזרה ס. וישבתי איתה זמן רב. היא סיפרה לי הרבה עליכם והביאה מתנה יפה: ספר תמונות גדול של רודן. התמונות באמת נהדרות — אפשר לחוש בהן את הפסל. קיבלתי גם מכתב מכם ומשרה ואני שמח לשמוע שהיא לומדת, וגם צרפתית. ובכלל אני רואה שאותה "שרוני" — אי-אפשר כבר לקרוא לה כך — היא ממש "מדם" צרפתיה, מתמצאת בעיר ומסתובבת שם חופשי. גם שי, כפי ששמעתי, כבר הספיק להתרגל לחיים אלה ולא מראה סימנים

מיוחדים של געגועים חזקים. היחידים המתגעגעים הם כמובן הגדולים ובסופו של דבר זה יקבע מתי תחזור. צריך לזכור ששרה צריכה להגיע לשנת הלימודים.

אני מרגיש מצויין ואם מכתבי אינם מגיעים, זה משום שיש שיבושים בדואר. אני כותב די הרבה ביחס למה שכתבתי בשנים שעברו. כנראה בכל זאת מוטב לכתוב לכם יותר פעמים ומכתבים קטנים מאשר מכתבים בודדים וארוכים. אני רואה כי אתם מחכים בעיקר לעצם דרישת השלום. גם לי כך נוח יותר, כי במסגרת הזמן קשה להסתדר.

איי־שס, 14.5.50

היום, במנוחת הצהריים, קיבלתי מכתב. אני מסתכל והכתב לא כתב־ידו של יתום. הדיו ירוקת — ובכן, החלטתי כי ודאי את כתבת אותו, וכך באמת היה. יפה עשית שהחלטת פעם לכתוב ולא סתם כך, כי אני רואה שהשקעת בדבר זמן ומחשבה.

מתוך מכתבך אני מבין כי את בעצם די מרוצה מהסביבה ובכלל מהנעשה שם. הלימודים כנראה, די מענינים ואת עושה בהם חיל. כאן בארץ המצב הוא די ביש. תתארי לך, בדמיוןך, את חודש מאי הרגיל, כמו בכל שנה, ותדעי שהשנה היא שונה לגמרי. עוד עכשיו יורדים גשמים, גשמים של ממש. החציר ברובו כבר נקצר וחלקו כבר נכבש והחבילות מונחות בשדה — והכל מתקלקל עם הגשם שיורד. לי באופן פרטי זה לא נורא כשיורד גשם — להפך, אז אני פחות מזיע. אך מי זה חושב על זיעה כשעבודה של שנה שלמה יורדת לטמיון.

אני מפסיד עכשיו הרבה דברים בבית. כל החברה יצאו לטיול לאילת ל־5 ימים, ואני שורץ כאן. הנה מחר יהיה הצ'יזבטרון במעברות ושוב אהיה כאן. אבל לא נורא — הזמן עובר די מהר, וזה מעודד. שרה — את רואה שהנייר קצר מלהכיל את הכל ואני מסיים. המריצי גם את יתר השותפים לכתוב.

שלום לכל החבריא. במקרה שכחתי למסור את המכתב או אולי יד הגורל היתה כאן, והיום קיבלתי מכם את החבילה. באמת, זה היה תענוג, ועל כך יעידו גם יתר חברי האוהל. אני כמובן לא חשתי רק בטעם אלא חשתי גם בכם. תארתי לעצמי שהיה זה מפעלם המשותף של ז'ניה ושרה. מה אומר לכם — זה היה באמת מכתב טוב ומתוק. סבורני

שכתבתי די במכתב לשרה, וגם האור קלוש מאוד — ולכן היו שלום ולהתראות!

מעברות, 21.5.50

אתם רואים שהתייל שלכם נמצא שוב בחופש ואתם צריכים לדעת כי הוא בכלל לא מצטער על כך. להפך — כשיש הזדמנות לשעות מספר כבר אני מנצל אותה כדי להגיע הביתה.

הפעם קיבלנו חופשה לחג הביכורים ואני נמצא כאן זה היום השני. מחר אני חוזר לחיים של ריצה וקפיצה.

החג התחיל עוד אתמול בקונצרט. היתה כאן רביעת המיתרים של סשה פרנס בלווית קלרינט. מלבד דברים שיגרתיים כמו בטהובן ושוברט ניגנו גם יצירה של ניסים שנוגנה כבר בראדיו ושהיא מאמת יפה. שמה "זכרונות מן הילדות" וזה היה מתאים לחג הביכורים, מפני שאלה ביכוריו של ניסים. גם כל החג היה מוצלח מאוד. התקיימה תהלוכה מסורתית, אלא שהפעם רוב האנשים נסעו בכלי רכב שונים ומעטים הגיעו ברגל אל הבמה — וזה הודות למיכון הרב במשק.

דבר חדש בבית זאת התכנית שהגישה ועדת התכנון. זאת תכנית החומש של משק מעברות — היא מקיפה את כל המשק ואני מקווה שתגיע גם אליכם. מקביל לתכנית המודפסת הכינו גם תערוכה ובעזרת דיאגרמות הראו את שלבי התכנית ואת מגמותיה. זה דבר גדול וחשוב במשק. אני מקצר הפעם ומסיים.

מעברות, 5.6.50

שוב אני בבית, לחופשה של 4 ימים. אני מרגיש עכשיו מצויין ויכול להחליף כוח.

קשה להחליט במה להתחיל, כי מאז המכתב האחרון עברו מאורעות רבים. שמעתי את ישה חפץ באילת, סיימתי את הקורס ועוד עוד. כמו כן קיבלתי ידיעות משמחות מכם אודות שובכם הביתה.

עם סיום הקורס והמסיבות ערכנו טיול גדול לקצה הדרומי של הארץ — לאילת. הואיל וכבר פעם הייתי שם נהניתי פחות מהנסיעה ועייפתי ממנה יותר — היא אינה מן הקלות בחום הלוהט של הערבה. בכל זאת ישנם מקומות בדרך שעושים כל פעם רושם עז — למשל מעלה העקרבים. בפעם הקודמת היתה הנסיעה שם קשה למדי — מאז עברו

שמונה חודשים וחיל ההנדסה הספיק לשנות ולשפר את הדרך עד כדי כך שאני לא יכולתי תחילה להכיר כי אכן זהו המעבר הצר והמסוכן שהיה אז. גם באילת עצמה חלו שינויים כבירים, אך אותו ההוד הפראי והשומם קיים וכנראה יהיה קיים במשך זמן רב, למרות השכלולים הרבים. גולת הכותרת של הטיול היתה בזה שבאותו ערב הגיע במטוס הכנר המהולל ישה הפץ, והיתה לנו ההודמנות להאזין לנגינתו. מובן שהתכנית לא היתה המוצלחות ביותר (יש לזקוף זאת על חשבון הקהל), אך הביצוע היה נהדר ומושלם, ועצם החוויה שזה היה באילת הוסיפה חגיגות רבה למאורע. חזרנו עייפים ורצוצים כשפנינו לחופש. אני החלטתי כבר שאם שוב להיות באילת, אזי רק בדרך האויר.

הספקתי בחופש לבקר גם במשמר העמק. מטרת הביקור היתה כפולה — לראות את חברת הקבוצה הראשונה שחובקת בת ולבקר את הקבוצה שהדרכתני פעם. כיום הם הקבוצה הבוגרת במוסד ובעוד חודש הם מסיימים.

גם במשק יש חדשות רבות. ראשית נגמר השיכון החדש. עוד מעט יתחילו לבנות שיכון במסגרת שיכון הוותיקים — העבודה תיעשה ע"י קבלנים. מעריכים שהבניינים יושלמו כעבור שלושה חודשים. (הערכת פסימית יותר), זה צריך לעניין אתכם מאוד — ודאי תשתכנו שם לאחר שלא הספקתם לשיכון שנסתיים זה עתה. הגיעו למעברות מבכירות מהמשלוח האמריקני ומקווים לתוצאות יפות מהן. אחת כבר המליטה. ניגשים לירות אבן-פינה לבית מנחם ביום הזכרון, בעוד ימים מספר. לפי התכנית המשקית יעמוד כבר השנה השלד בלי סידורים, אבל עם גג. הבניין ישמש כבמה לאמפיתיאטרון, אולם מוזיקה, חדר קריאה ועוד. מקומו על גבעת המוסד.

לפי המכתב שקיבלתי מיתום אתם עושים הכנות רציניות לסיום ואני מקווה שכעת זה באמת יסתיים כבר. לפני זה הייתי מציע לכם משהו: שיתום יסיים את עבודתו לפחות שבועיים לפני הנסיעה ואז תתפנו ותוכלו לתת הצצה יסודית יותר בעיר וכן תוכלו למלא בקשות מהקיבוץ.

מעברות, 23.5.50

במקום להתנצל על האיחור הרב שודאי גרם לכם דאגות, אני מתחיל ישר, כי ממילא אין תועלת בהתנצלות זו.

אתם רואים, כי אני נח קצת בבית. הפעם זהו באמת חופש גדול, כמעט שבוע ימים. זה בא לי במפתיע — פשוט משום שלא היה מה לעשות אתי. כך זה תמיד כשגומרים שלב מסויים וצריכים להתחיל בשני.

סיימתי עכשיו למעשה תקופה ראשונה בה למדתי והודרכתי. כעת אני מתחיל בתפקיד הרבה יותר אחראי וקשה: להדריך וללמד אחרים. קצת נסיון בהדרכה יש לי, אולם אין זה דומה לתפקידים ולבעיות שיעמדו לפני. המלאכה כאן כפולה — עלי לייצג גם את התנועה וגם את המסגרת בה אני נמצא כעת, והקשיים הם גדולים למדי. אני מקווה שאעמוד בהם בהצלחה, והזמן יבוא ויוכיח זאת.

בינתיים אני מנצל את חופשתי כהוגן. צריך לנוח — ולנוח הרבה. לפי כל הסיכויים לא יחזור חופש כזה במהרה אפילו כשאתם תגיעו ארצה (ודאי לא אקבל מספר ימים כזה). נוסף לזה אני משתדל לספוג ערכים שבמשך הזמן לא הספקתי לחוש בהם.

אתמול בערב הייתי בקונצרט של התזמורת הישראלית. החוויה היתה כבירה. לי זו הפעם הראשונה שאני שומע את התזמורת הזאת. המנצח — ליאונרד ברנשטיין — עוד הוסיף ונתן מעצמו לרושם. גם התכנית עמדה על הגובה — שיר האדמה של מאהלר ושיר השירים לקופלנד. הסוליסטית — ז'ני טוראל — היתה מצויינת. היא ממש משחקת את תפקידה ואופן שירתה דרמאטי מאוד. את שמו של הטנור אינגי זוכר, אך גם הוא היה טוב.

אם אצליח, אני מעוניין ביום ראשון לראות את אותלו ב"הבימה", אך זה עדיין בגדר תכנית.

כתובת עדיין אין לי ולכן כתבו ישר למעברות. לפי המשוער מקומי החדש יהיה בנגב, הרחק מהבית (סביבת באר טוביה).

כמה מלים לשרוני:

יפה את עושה שאת שולחת לי מכתבים ואינך חסה על זמנך. ממכתביך מסתבר לי שאת מרגישה טוב ובכלל העניין הזה מוצא חן בעיניך. אני מקווה שגם בלימודים את מתקדמת יפה. אם אפשר לדון לפי הצילומים, הרי באמת השתנית במידה רבה ואני מפחד שקשה יהיה לי להכיר אותך לכשתחזרי.

א"ש, 3.7.50

מאז המכתב האחרון זרמו הרבה מים בירדן, כמו שאומרים. לפני שבוע וחצי בערך הייתי בבית והתאספו כל החברים, גם המגוייסים. קיימנו שיחה על דבר הצטרפותנו לקיבוץ ונתקבל סיכום חיובי וברוב גדול. (היו רק שניים שלושה שמהססים עדיין ומבקשים להשאר בסטאטוס של מועמדים). אחרי זה התקיימה פגישה ליד שולחנות ערוכים עם כל הקיבוץ ונישאו דברים מכל הצדדים, מהותיקים, מההשלמה הראשונה ומהחטיבה הצעירה. היתה זאת פגישה ולא מסיבה, כי למעשה איננו נכנסים היום לקיבוץ ולא היום נוכל להטביע את חותמנו עליו. רוב רובם של החברים נמצאים בצבא (בערך 30) ולכן רק בעוד שנתיים נכנס למעשה לקיבוץ. גם אותה הרגשה חגיגית שתיארתי אותה לעצמי לא יכלה להיות.

תאריך סיום שנת הלימודים כבר עבר. את הסיום במעברות לא יכולתי לראות, כי נסעתי למשמר העמק שם סיימה הקבוצה "שלי". המסיבה היתה יפה ובכלל הייתי מרוצה מפגישה עם הגדלים שהפכו באמת לתיישים ואחדים מהם יכולים להסתכל עלי כבר מלמעלה.

לפי כל השמועות בבית ובנתניה אתם חוזרים באוגוסט. בינתיים קצת רוגזים עליכם, למשל נ. שכתב לכם כבר שלוש פעמים ולא קיבל תשובה.

מעברות, 22.7.50

זה זמן רב לא קיבלתי ולא כתבתי לכם מאומה. אני מצדי פשוט לא יכולתי, כי את רוב הזמן בליתי בשדה. בבית כבר חיכו לי גלויות מיתום ולפני יומיים קיבלתי גם מכתב משרה. אני מרגיש כעת מצויין וקצת עייף. עדיין לא התחלתי להדריך, אך יתכן ובעוד שבוע ימים גם זה יבוא. עד אז אני מתכוון ללמוד את אשר יהיה עלי ללמד. כבר שלושה שבועות לא הייתי בבית, ולכן יש הרבה דברים חדשים שבדרך כלל אי אפשר לחוש אותם. התחילו בבנין שיכון הוותיקים, המסגריה הולכת וגדלה, גם את הרפת הרחיבו. התנובה שם היא בינונית אך די יציבה. ענף הצאן מופיע כרגיל בכל שיחה ותמיד מחליטים מחדש כי אין לו עתיד במשקנו. רצו כבר למכור את העדר, אך האירגון התערב ונשלחו חוזרים לכל המשקים לבל יקנו אף כבשה אחת ממעברות. תאריך שובכם נעשה קרוב מיום ליום ואני כבר מתחיל לעסוק

בחישובים מתי זה יצא. אם אפשר לסכם את הטיול הארוך הזה, הרי שרה כנראה הצליחה מכולם. ודאי, יהיה לה הרבה מה לספר לכשתשוב. אולי גם שי ידבר, אבל אני חושש שהוא יתבייש. הייתי רוצה שתשיגו תמונות או ספרי תמונות על ציירים כמו מטיס, סזן ועוד. זה לא יקשה עליכם לחפש. אם תוכלו, תשיגו כדור-סל אמריקני בשביל המוסד.

אי-שם, 8.8.50

כמעט כל יום אני מקבל עכשיו חדשות מכם. ראשית יתום ביקר כאן ובזכותו קיבלתי גם קצת חופש. חוץ מזה מציפים אותו בחבילות. זה ישמש אתכם בעתיד, משום שיש להניח שבארץ יהיה סדר המשלוח הפוך: אני מקבל הרבה יותר דברי מתיקה משתוכלו אתם להשיג. הימים עוברים מהר וזה מוכיח שאיננו משתעממים. אין מעסיקים אותי כל כך, אלא אני מעסיק את עצמי ומשתדל לנצל את הזמן. בבית אומרים עלי שאני נראה טוב ומבריא — אני מקווה שעד שתבואו לא ישתנה המצב, אך אינני מתחייב.

יפה עושה שרה שאינה מתעצלת וממשיכה לכתוב. לז'ניה אני סולח משום שבכל-זאת ודאי ידה במשלוח הצימוקים, השזיפים ועוד כל מיני פירות.

משרה קיבלתי את הצמחים ששלחה בצירוף המכתב, בו היא מספרת על מסעותיכם בהרי צרפת ועל המראות הנפלאים שאתם זוכים לראותם. אולם מצד שני אני שומע שהלימודים שלמדה לא היו כל כך מוצלחים, ואני מבין שהיו קשיים. חבל שלא שמעתם להצעתי והכנסתם אותה לבית ספר צרפתי וכך הייתם מצליחים בשני דברים. כך לא ניצלתם את ההזדמנות ללמוד את השפה הצרפתית. זה ממש כשלון שאי-אפשר לתקנו. יתכן וזה היה הדבר החשוב ביותר שאפשר היה להשיגו בטיול זה. אני מקווה לראותכם בארץ בספטמבר.

מעברות, 18.11.50

הנה אני נמצא בבית ושוב ביכולתי לכתוב לך מספר מלים. את מכתבך שכתבת לי למעברות לא יכולתי לקרוא עד היום ואודה על האמת שחששתי שאינך כותב לי (אולי כך מגיע לי). הרבה על החיים מחוץ לבית אין לי מה לכתוב. אתה צריך לדעת כי

כל יום דומה בהרבה ליום שעבר. רובו של השבוע אני עושה בשדה, ואח"כ נח קצת במחנה. מזג האוויר אין ביכולתו לשנות אף במשהו את תכניותי, ומכאן תבין שיש ואנו רטובים היטב היטב.

כמות הגשם שירדה בסביבתנו (לא סביבת מעברות) מגיעה בערך ל-20 מ"מ. זה מספיק בדיוק כדי להנביט ואח"כ לייבש.

הספקתי גם להסתובב קצת במשק ואני מוכרח לומר כי קצב ההתקדמות הוא רב. לאחר חודש שלא הייתי כאן זזים הענינים. הלול הגיע לאלפיים ביצה ליום. בשביל משקנו זה, כך אומרים, שיא. לכבודו אכלנו בערב בשר-עוף וגלידה. מעגין שהיה לי חוש ריח טוב והגעתי בדיוק בזמן. אתמול נערכה מסיבה לקבוצת "אבוקה", חברת הנוער. הם נכנסו לתנועה. הם הציגו הצגה שהצליחה מאוד. עוד לא ראיתי במעברות נוער שיצליח כל כך בהצגה.

כשמסתובבים למעלה, על הגבעה, ניכר החורף יפה. הבריכה עומדת חשופה, העצים משירים עליהם ופה ושם יש כבר שלוליות מים. אני מתחיל לצפות שהחורף יחלוף, אינני אוהב את הקור ומעדיף אני את החמסין.

אי"ש, 4.12.50

אתה ודאי שוב כועס עלי בגלל רשלנותי בכתיבה, אולם גם אני ממך לא מקבל שום ידיעות. הביתה אני בא בערך פעם בחודש, לפעמים אף זה לא, ולכן אינני מקבל כלום.

הענינים מתקדמים כאן על הצד היותר טוב. אני עומד לפני סיום שלב ראשון בעבודתי כמדריך. כעת אני יכול לומר שאני די מרוצה, ולא רק מעצם העבודה אלא גם מהתוצאות. לפני אמנם עוד עבודה די מאומצת, אך אני מבסוס.

אקווה שאחר-כך יהיה לי קצת זמן להנפש ולנוח. אח"כ אני מקווה לצאת שוב להשתלמות למשך כמה חדשים, ואז יהיה לי עוד זמן מסויים ושוב אחזור הביתה והפעם אני מקווה לזמן ארוך. עד היום, מאז צאתי לנו למשמר העמק, עוד לא הספקתי להיות בבית חצי שנה רצופה, והרי זה ממש אבסורד.

את האקורדיון נתתי לתיקון. חוששני שזמן ללמוד לנגן עליו כבר לא יהיה לי, אך אין זה גורא. אינני יודע מה נעשה עכשיו בבית, מה כמות

הגשמים שירדה. אפילו בחנוכה לא הייתי שם ונדמה לי שזו הפעם הראשונה שאינני חוגג חג זה. אני מתאר לי שבבית חג זה היה מוצלח משום שבזמן האחרון נלקחו הענינים האלה שוב בידיים. הפעם אני מסיים, ואם ברצונך לכתוב לי, כתוב למעברות משום שייתכן וכתובתי תשתנה.

לחניכים

משמר העמק, 24.5.48

חזק חבריא!

הפעם באמת חזק ואמץ. חזק על אשר אתם עושים, מארגנים ופועלים. ואמץ על המשכת הדרך בה התחלתם.

שמוע שמעתי על פעליכם הרבים ושאלתי את עצמי האם אלה הם אותם הסנוניות שהיו כאן במוסד? לא, לא ייתכן. ודאי אלה סנוניות אחרות וחדשות. ובאמת כך אני רואה את הדבר — שוניתם עד למאוד. מנגררים אחרי גדוד "גבולות" הפכתם לאנשים ממש, הנושאים על כתפיהם חברת ילדים שלמה, עם כל בעיותיה וטרדותיה, ועם כל החיוב וההרגשה שאנו נושאים בעול, כי אין אנו בטלנים. אכן — הפכו גדיים לתיישים.

אין אני מנסה להשלוח את עצמי שכאן במוסד הייתם מצליחים עד כדי כך. לי מובן, כי שינוי הקיפה של החברה הוא אשר נתן לכם את הדחיפה הזאת.

כעת חברים, ניגש לדברים קצת יותר רציניים: אני מתכוון פשוט להמשך פעולתכם הסדירה. מובן שטוב ויפה לפעול בחברה — אך אין להזניח את הקבוצה. הקבוצה צריכה להפיץ מאורה על החברה, ואל יהיו לה באי-כוח בלבד אשר יביעו את דברה. חבל שאינני יודע בדיוק מה אתם עושים בקבוצה והאם חשבתם על תכנית. אני מתכוון לאירגון החיים הרעיוניים.

ראשית עומדת לפניכם הבעיה של בחירת מדריך טכני. שנית שליחת מדריך ל"זמיר" ועוד. אולי אלה השאלות הקונקרטיות ביותר. צריך היה להיות נהוג במוסד שקבוצה השולחת מדריך והיוצאת לעצמאות חייבת

לעבור סמינר רעיוני וחינוכי. מטרתו תהא גיבוש הקבוצה לגוף מלוכד, וב) יצירת גוף שיבין בבעיות חינוכיות ויכול לעזור לחברו המדריך בעצה ובדוגמה. רק אחרי זה בוזרת הקבוצה את המדריך. במשך הסמינריון לומדים בעיות הדרכה כלליות, קצת פסיכולוגיה ועוברים נושאים אידי-אולוגיים מסויימים וגם צופיות. צריך גם לחשוב על דמותו של המדריך התנועתי ועל מטרתו בהדרכה. לאחר-זה תהא הקבוצה מצויידת במינימום של דברים אשר יעזרו לה בהדרכה. אני מדגיש במיוחד: הקבוצה היא המדריכה — המדריך הוא נציג הקבוצה. אך למה להרבות במלים בהם אין תועלת רבה, כי במצבנו עכשיו צריך להדריך ואין אפשרות להתכונן. לכן צריך לדעת כי המדריך שיבחר חייב להעמיק בספרים ולבסס את אמצעי חינוכו. אשר לחומר — המצב לא טוב ביותר, כי את זה צריך להכין.

עכשיו לעצם הבעיה מי יהיה המדריך. חבל שאין אני נמצא אתכם, כי אילו הייתי מסתכל יפה יפה בפרצופיכם, הייתי מיטיב לקלוע, אך למרות המרחק בינינו והזמן הרב אשר עבר מזמן "שטיפלתי" בכם, אשתדל להציע שתי הצעות למדריך טכני — את י. ואת ע.

לכאורה המדריך הטכני הוא אדם ככל האנשים, הוא חבר קבוצה רגיל והדרישות הנדרשות ממנו יפות כלפי כל חבר. דעתי אינה כך. המדריך הטכני צריך להיות יותר טוב מכולם, אחראי מהם ודורש מעצמו יותר. אין זאת אומרת שהאחרים אינם חייבים לדרוש מעצמם, ואז ממילא יהיה הדורש יותר מעצמו. על המדריך הטכני לרכז את הועדות, לרכז את השיחות ולדאוג לכל העניינים הסידוריים.

אין תפקידו של המדריך הטכני כל כך קל כמו שזה נדמה בהתחלה. אין זה דבר נעים לשמור על חברי הקבוצה, להעיר להם, לשמוע את טענותיהם ולשמור על השקט בשיחות. כן, חברים — התנאים בהם אתם נמצאים נותנים לכם דבר שאני מזמן רציתי ודרשתי והוא: מידה גדולה יותר של עצמאות בפעולה ובמחשבה. מובן שאין הכוונה לכך שלא תקבלו כל עזרה. הצעתי לכם מועמדים לתפקיד, אך בסיכום האחרון התחלטה היא בידי הקבוצה ובחירתכם יכולה להיות גם שונה מבחירתתי. אין זה מסוכן לחשוב אחרת — סוף סוף אתם מכירים את עצמכם. יביט כל חבר על עצמו ועל סביבתו — ויחליט.

אני רוצה להדגיש כי גם בהכנת השיחות צריכה הקבוצה לעזור למדריך. אומר לכם בגלוי שהצעות ממשיות לפעולות הקבוצה אין לי. יש הרבה בעיות, והשאלה היא כיצד לקרב לכם חומר כזה שתוכלו לשוחח עליו באופן עצמאי. כדאי לשוחח על ערכים שונים — דבר זה קל ונוח ומתאים לקבוצה בצעדיה הראשונים בעצמאות. יש לי כמה הצעות: "האדם והמכונה"; "האם מביאה ההתפתחות החברתית אושר לאנושות?"; שיחה על ספרו של ז'ק לונדון "חוק החיים".

העיקר, חברים, לא להרתע בפני מכשולים ולא לעקם את האף אחרי כשלון — אלא לחשל את הרצון, לעודד את המאמץ, לשפר את הקבוצה ואת החברה, ולא לשכוח בתוך כל זה את הפרט.

חברים — תארגנו חוגים בקבוצה, השתדלו להשיג בגן שמואל איזה אדם שיכול לעבור אתכם בעיות שונות, תחיו את זמנכם באינטנסיביות ונצלוהו היטב.

לחברים

משמר העמק, 26.5.48

חזק דן!

טוב עשיתם במזכירות הקבוצה שהחלטתם להתקשר אתנו על אף ה"חששות" שהובעו שם. לדעתי, כמו שכבר אמרתי לך, חיובי הוא קשר זה מהרבה בחינות וביניהן ודאי גם בחינות עמוקות יותר. אשר לדעה שהובעה אצלכם על קשרים יותר עמוקים, אני מסכים כי טוב לא לבוא בעניינים כאלה מיד לידי החלטה אלא להשאיר את הבעיות פתוחות לעתיד, אם כי ודאי יודע אתה כי העתיד, כלומר הזמן בו נצטרך לפתור את הבעיות פתרון מעשי, אינו רחוק כלל. אומר לך בגלוי שאמנם אינני מתנגד לבירורים מעמיקים ומחייבים בנקודה זו, אך ראשית עלינו להכיר איש את רעהו ולהשתדל להוריד את המסגרות המלאכותיות החוצצות בינינו. דבר זה אפשר לעשות ע"י פגישות במידה שיאפשרו, על-ידי קשר מכתבים זה.

אצלנו, כנראה יותר מאצלכם, נותנת המציאות את אותותיה, למרות

שאנו משתדלים לחיות את חיינו כאילו לא היה כלום. אין זה קל, במיוחד כאשר מגיעות בימים האחרונים ידיעות מעציבות על מותם של ידידים וקרובים, וביניהם גם הורים של חברי קבוצתנו.

למרות המספר המצומצם של הקבוצות — שתיים במספר — אנו קוראים לעצמנו „חברת ילדים“ ומשתדלים לארגן את חיינו כך, שלא ילכו לאיבוד ערכים יקרים שהושגו בעמל רב. זאת אנו משיגים ע"י קיום חוגים: חוג פוליטי וחוג לתולדות התנועה. גם רוב הועדות קיימות. המצב בקבוצה קשה יותר. הלימודים אינם עומדים על הגובה — לא כל החברים מסוגלים עוד להתעמק בהם. בהומאניסטיקה אנו לומדים על „האימפריאליזם ותנועת הפועלים“ — זה המשך בהיסטוריה כללית משנת 1870. בריאליסטיקה אנו לומדים על „הקרקע ופוריותה“. זה נושא מעניין מאוד. לעומת זאת אנו מפגרים מאוד בחשבון. לאחר שהתקדמנו די הרבה נוכחנו כי לא כל חברי הקבוצה מתעניינים ומסוגלים להמשיך, ועל כן החלטנו ללמוד בעיקר חשבון מעשי הדרוש במשק חקלאי. הכוונה לאחוזים, לחישוב שטחים ונפחים וכו'. זה נעשה כמעט ללא הוכחות, ולבטח תדע את ההשפעה השלילית מצמצום אופקים זה. חשבון גבוה והבנתו דרושים לנו לפיתוח השקפת העולם. אך מה לעשות — זה מצב רוחם של החברים אצלנו.

בקבוצה אנו מקיימים חוג אחד על הכלכלה הארצישראלית (לי יש חששות שזה עדיין מוקדם).

אשר למחשבותינו על העתיד — הרי כאן, בקשר לשנת י"ב, אוכל רק להביע את דעתי מכיוון שיתר החברים מגלים יחס אדיש לעתידם ונראה לי שאין חושבים על זה ברצינות. אני חושב שמקומנו בשנת י"ב הוא ביניכם כי רק בדרך זו נוכל לקשור קשרים יותר הדוקים.

לדעתי אין לחשוש מפני הבדלים מסויימים בלימודים — גם אי-אפשר לציין מי מתקדם יותר בלימודים. השטחים, ממתמטיקה ועד לספרות, כל כך רחבים, עד שאי-אפשר לקבוע קו כללי. חוץ מזה איני חושב שהבדלים בידיעות מהווים גורם לאי-יכולת להתקשר. הגורם, לדעתי, הוא רצון או אי-רצון. אין לך בעולם חברת אנשים שתהיה הומוגנית ודי לך אם תתן הצצה קלה גם לקיבוץ מעברות. יושבים שם, ולא שם בלבד, אנשים שגמרו גימנסיה ובתי ספר גבוהים יחד עם גומרי בית ספר עממי,

כאשר קיים קשר אידיאי ורצון לחיות ביחד, הופכים ההבדלים בידיעות מ"קללה" לברכה כל אדם נותן לחברו לפי יכולתו. לדעתי, התצלחה בחיים המשותפים תלוייה בהרבה בגורם הסובייקטיבי של הרצון האישי, ולא רק בתנאים האובייקטיביים של תנאי החיים ועוד. טוב אם לא נסכם בשאלה זו כל כך מהר.

נדמה לי שהארכת הפעם ועל כן אני מסיים את המכתב מתוך כוונה ברורה להמשיך בקשר זה. נקווה שתתקיים גם פגישה קרובה יותר.

לחברה

מעברות, 24.1.50

אני כותב לך ברגע זה מחדרי במעברות. אני מוסר לך שלום בשם האדמה, אדמת המולדת, אותה אני מרגיש עכשיו בנפשי ובגופי. הנסיעה ממרסייל היתה נעימה וטובה מחוץ ליום ראשון, בו האניה התנדנדה מצד לצד וכמובן אני הרגשתי זאת. אחר-כך באמת היה טוב. (את ודאי יודעת ש"בורגני" כמוני נוסע במחלקה הראשונה).

רגע יפה (Formidable) היה כשראינו בבוקר את חופי ארצנו מרחוק. לי היתה הרגשה שאני מתעורר מחלום גדול. והנה עומדות רגלי על אדמתנו. רק הצטערתי שאין את עומדת לידי ומרגישה כל זה, אך אני יודע שגם את תזכי לזה הרגע הגדול, והלואי ויהיה זה מהר. מיד עם בואי לקיבוץ אמרו לי כי אני חייב לצאת לצבא, והנה בעוד יומיים אני יוצא לאימונים. אל תדאגי לי — עוד אין זו מלחמה.

מעברות, 11.2.1950

יש לי היום חופשה קצרה ל-48 שעות ואני נמצא כעת בבית. כאן קיבלתי את הגלויה ששלחת לי מפאריס.

בבית אין חדשות טובות. את יודעת, כי בכל הארץ ירד שלג כבד והיה קור גדול. בעמק יזרעאל הגיע הקור עד 12° —. במעברות זה היה רק 5° —. מהבגנות יא נשאר כלום וזאת כבר השנה השנייה. אולם אני דבר — יהיה טוב. אנחנו עוד יצאנו בסדר. יש קיבוצים בהם המצב הרבה

יותר רע. לאט לאט אני מתרגל לחיים בצבא, סוף סוף צריך להתרגל, כי לפני עוד שנתיים כאלה. אני מרגיש את עצמי טוב גם מבחינה רוחנית ומוסר לך שלום גדול, וכמובן גם ליתר החברים.

א"ש, 15.2.1950

לאחר יום עבודה טוב לשבת קצת בחדר. לנוח וגם לכתוב לך. עד היום אינני יודע האם קיבלת כבר אחד ממכתבי. ממך קיבלתי רק גלוייה אחת, אולם אני מבין שלך הרבה יותר קשה לכתוב לי, וכן גם לקרוא. זה כאילו אני הייתי רוצה לכתוב לך רוסית, למשל. מהבית יש לי חדשות שבוודאי יעניינו אותך: החברים הצרפתיים מההכשרה שלכם בלה-רוש יבואו כנראה בעוד שבוע ארצה ו...יתקבלו בתור גרעין בקיבוץ מעברות. זה נודע לי בבית. ביניהם יש בוודאי חברים אותם אני מכיר, וזה יהיה די נעים להפגש אתם.

עוד מעט תגיע שעה 10. בשעה זו אני חייב לישון כדי שמחר אוכל לקום בבוקר השכם, כשהכוכבים מנצנצים עדיין בשמיים, ולעשות ריצה והתעמלות-בוקר. דבר זה מזכיר לי במקצת חיים בתנועת נוער ובמחנה, וכך בכלל הרבה שטחים בצבא. לצעיר כמוני זה כלל לא נורא. אני צריך לסיים — רק עוד כמה מלים: כתבי לי על עבודתך בתנועה ובכלל על מעשיך (אולי אני אוכל גם לעזור לך). כמובן, אם תקשה עליך הכתיבה, אל תכתבי הרבה — זה ילך במשך הזמן.

מעברות, 3.3.50

שוב יש לי חופש ליום אחד ואני בבית. הנסיעה הביתה אהובה עלי מאוד ואני מחכה לה תמיד. ראשית משום שכל אדם אוהב את ביתו, את אדמתו. את חבריו ואת כל הדברים המיוחדים שבשם אחד אנו קוראים להם: "ביתנו". ושנית משום שבבית אני מוצא מכתב ממך.

ובאמת היום מצאתי בבית שני מכתבים. האמיני לי — אני מרוגש ומאושר מאוד ברגע זה. יפה מצידך שאת עושה מאמץ זה, כי אני יודע שלך קשה הכתיבה. אני מחזיק את המכתבים בידי, קורא בהם ושוב קורא בהם, וכל פעם זה כאילו אני קורא בהם מחדש.

בארץ עכשיו חג הפורים, וגם בקיבוץ מתכוננים במרץ לחג. כל החברים יזפיעו כך, שאי-אפשר להכיר אותם. גם אני משתדל להתלבש כך שלא ידעו מי אני (בעברית זה נקרא להתחפש). אני רוצה להתחפש לגולם משלג,

כי זה מתאים מאוד עכשיו. אם אצליח. אשלח לך תמונה (אבל אינני מבטיח).
את כותבת לי שהיה לכם בקן קונצרט תקליטים ושמעתם את הקונצרטו
לפסנתר של גריג. זאת באמת יצירה חזקה ויפה וכדאי לשמוע אותה כמה
פעמים כי רק אז אפשר להביגה ולהנות ממנה. (להנות זה מהמלה הנאה,
כלומר להרגיש סיפוק מתוך שמחה). וכך זה בכל יצירה מוזיקאלית. כל פעם
שמאזינים לה מגלים בה דברים חדשים וקטעים יפים יותר.

בינתיים התברר לי שהיתה טעות והקיבוץ הארצי כיוון את ההכשרה
שלכם לעברון. ע"י נהריה. אני יודע שלך יהיה חבל, גם לי כך — אבל
אין דבר.

מחר בערב תתקיים מסיבה ועל כן אני לא מסיים עכשיו את המכתב
ולאחר המסיבה אני אמשיך אותו. לעת עתה לילה טוב.

מעברות, 4.3.50

השעה היא עכשיו שלוש בלילה, המסיבה נסתיימה, החברים התפזרו
איש איש אל ביתו, ואני יושב וכותב לך.

הגשף היה נפלא, כבר הרבה זמן שאינני זוכר ערב כל כך יפה ונעים
בקיבוץ. בחדר האוכל התאספו כ-250 נפש, כולם בלבוש שונה ומשונה,
כמעט שאי-אפשר היה להכיר אפילו את החברים הקרובים ביותר. לאחר
זאת היו הופעות שונות על הבמה. הופיעו בריקודי עם ישראלים ורוסיים.
4 חברים שרו משירי הצ'יזבטרון (על הג'יפ ועוד). פתאום הודיעו כי משפחת
יתום, כלומר תורי ואחי, חזרו מפאריס — כמובן שלא באו, אבל הופיע
אדם אחד בלבוש של אבי וכן אמי, אחותי ואחי הקטן. אני הצטערתי שלא
היתה זו מציאות, ובאותו הרגע נזכרתי שגם את חסרה לי בשמחת החג.
הרעש וההמולה הוציאו אותי מיד מן המחשבות. תור הריקודים החל,
הכסאות והשולחנות פונו, והאולם חיכה למעגלים גדולים של תורה שמיד
קמו והחלו סובבים בו. והנה עכשיו הכל נגמר, נשארתי לבדי יושב בחדר
התרבות וכותב לך שורות אלה. מחר, עם עלות השמש, מתחיל שוב יום
העבודה. רק עכשיו אני מרגיש כמה חשוב בחיי החברה כשמקיימים מדי
פעם נשפים גדולים ומצלחים.

בעוד שלוש שעות עלי לקום ולצאת מהבית, היות ונגמרה חופשתי.
לילה טוב, ד... ולילה מנוחה. אני נותן לך את ידי רחוק, רחוק, ומקווה
לראותך אחרי מחנות הקיץ כאן, לידי.

הפעם אין אני כותב לך מהבית היות ואני נמצא כאן במחנה. לפי כל הסימנים לא אגיע במהרה הביתה.

בזמן האחרון מזג האוויר הוא נפלא ואני מבטיח לך כי הוא יפה עוד יותר ונעים יותר מזה בפאריס. כאן בארץ, במשך דקות אחדות, יכול לחול שינוי גמור במזג האוויר. הנה רק עתה ירד גשם דק וכעת כבר מבצבצים השמיים בין העננים והשמש שולחת את קרניה המחממות והמלטפות כל עצם על פני הקרקע.

אנו נמצאים פה מהבוקר עד הערב בתנועה בלתי פוסקת. רצים, קופצים, עולים על בתיים. אפילו מלמדים אותנו איך לתת מכות, ואני צריך לעשות זאת לחברי שלמדו אתי יחד בבית הספר. אין זה כל כך נעים, אבל צריך ללמוד. מתוך כך תביני שלאחר יום כזה אי־אפשר להספיק לעשות הרבה. קוראים קצת בעתון, מדברים עם החברים — וישר למטה. פה אני שוכב בשעה 9 (בקיבוץ ב־11 עד 12) וקם בבוקר ברבע לשש. על לימודים אין מה לדבר, לעת עתה. הספרים מתחת למטה... במשך הזמן, אולי.

בשבועות האחרונים הייתי במתיחות פוליטית די גדולה. את שמעת ודאי על הדיונים בין מפ"ם ומפא"י בקשר לכניסה לממשלה. והנה אתמול החליטה מועצת המפלגה, שנתכנסה במיוחד לדון בשאלה זו, לדחות את הצעת מפא"י ולהשאר באופוזיציה. אנו יודעים יפה את פירושה של הצעה זו. אנו יודעים שכוונתם להשתיק אותנו, ולא לתת לנו את האפשרות לביקורת חופשית. גם תוצאות ההצבעה, ועצם הדיונים, מעידים על אחדות דעות גדולה בקרב המפלגה, ודבר זה הוא חשוב מאוד בשביל מפלגה צעירה כמפלגתנו. בין ההצעות שהוגשו להצבעה לא היתה אחת שתאמר בפירוש כי בתנאים המוצעים על־ידי מפא"י יש להכנס לממשלה.

אני עומד לסיים במכתב זה ולמהר לישון מרוב עייפות. השעה היא רק שמונה וחצי.

כתבי לי איך נראית פאריס בימים אלה כשהפועלים משתמשים בנשק השביתה והמטרו והאוטובוסים עומדים, בכלל איך ומה חושבים אזרחי העיר על השערוריות האחרונות שמקים בידו בבית הנבחרים (הצעות עונש המוות והמאסרים).

איך הצליח הנשף שלכם אני חושב שגם הורי היו בו כי הם כתבו

לי שהתכוונו ללכת. את אחותי הקטנה את ודאי רואה, היא לומדת בקו.
איך היא נראית? קצת ביישנית?
שלום שלום ולהתראות בארצנו היפה בקרוב.

איי־שס, 13.3.50

לפני ימים אחדים הגיע אלי מכתבך. אין זה הראשון שקיבלתי אותו ממך, כבר הגיעו אלי הרבה, ואני מוכרח לציין שאת באמת כותבת טוב. אמנם — עוד יש שגיאות, אך אין זה נורא. במשך הזמן זה יעבור. דרך אגב — אומר לך את האמת: גם אני שוגה לפעמים. מובן — אל תלמדי מזה שכך מוכרח להיות. כמו כל דבר זה דורש עבודה, מאמץ וסבלנות. בשבת היה לי חופש של שבע שעות וחצי. בעזרת "האלוהים", זאת אומרת איזה אוטו, הגעתי מהר הביתה ובדיוק הגעתי לקונצרט תקליטים. תחילה ניגנו את הפאסטוראלה של בטהובן. זמן רב לא שמעתי מחיקה ולכן היתה זו בשבילי הפתעה נעימה — וביחוד סימפוניה יפה ומעניינת זו. אחר־כך ניגנו אחת היצירות שהבאתי אותן מפאריס, את הסימפוניה הספרדית של לאלו. באותו הרגע עלו בי הזכרונות והיה לי נדמה כאילו אני יושב שם למעלה, בחדר הקטן ברי־דה־לה־וויקטואר 17. כמו שזה היה כששמענו אותה היצירה ביחד. רק בין תקליט לתקליט הייתי חוזר אל עולם המציאות. את רואה — זה כוחה של המוזיקה, הרבה פעמים קורה לי שהיא מזכירה לי נשכחות.

שנינו יחד מצטערים, אך אני מסכים כי הפעם התנועה קודמת ואת צריכה להשאר. אני מבין זאת יפה. נחכה שנינו עד לאחר המחנות. נו, ברור שיהיה יותר טוב. רק חבל שאין אנו יכולים להזיז את הזמן יותר מהר — זה לא היה מוזק. יש רק אפשרות אחת: לעבוד, לעבוד במרץ עד שלא מרגישים כי הזמן עובר.

איך נראית פאריס עכשיו, איך השמיים אצלכם. אצלנו עוד מעט ולא נראה עוד עננים אלא רק שמיים כחולים ורחבים, ובלילה מנצנצים אלפי כוכבים קטנים. את מרגישה שאני כבר עיף וכותב לך כמעט כמו שיכור. לכן אני גומר בשלום גדול, בלילה טוב ובליל מנוחה.
אני מזכיר לך שתעלי על מגדל אייפל לפני עלייתך ארצה. תעשי את זה אפילו בשבילי.

מעברות, 17.3.50

היום באתי הביתה, וכמו בכל פעם, מכתבך כבר חיכה לי. קשה לך לתאר כמה אני מאושר ושמח למצוא כך את הבית. יש ונדמה לי כי הזמן עובר מהר. הנה — עברו בדיוק חדשיים מיום שעזבתי את צרפת. חדשיים מיום שעזבתי נפש יקרה וקרובה, הרחק באחת הערים הגדולות והיפות בעולם. כיום כבר אינני יודע, אם נכון היה מצידי כל כך מהר לעזוב את פאריס ולהפרד ממך לזמן כה רב. כנראה שאי־אפשר היה אחרת. קשה לך לתאר כמה בודד אני בנפשי, ואפילו בשעה שאני בא לחופש הביתה. אילו יכול היה להיות אחרת — מה טוב... אני משתדל להוציא מראשי רעיון זה, אך אינני מצליח לעשות זאת. שנינו חיים ונחיה את החדשים הבאים מתוך חלום אחד גדול, והלואי ויסתיים במהרה. אין יום חולף עלי בלי שיעלו במוחי מחשבות אלו ו...אני מתעורר מהרהורי לקול צפצוף או פקודה ורץ למלא את ההוראות.

אספר לך בקצרה וקצת (הרבה אסור לנו לכתוב) על חיינו בצבא. הצבא בו אני נמצא יהיה כנראה הפלמ"ח השני במדינה. הוא נקרא נוער חלוצי לוחם. אני עובר עכשיו אימונים לשלושה חדשים ואחר־כך תהיה לי דרגה של מפקד כיתה. אני אקבל קבוצת נוער מאיזה קיבוץ ואחרי זמן מסויים של אימונים במחנה נצא לקיבוץ אחר, שם נעבוד ונתאמן. זה די רומאנטי ומושך, אך הדרך אינה סוגה בשושנים. את מבינה כי זה הצבא לו המדינה זקוקה, כי הוא גם יעבוד וגם יתאמן. מה שמרגיז אותי בכל הענין הוא, שצבא כזה כבר היה לנו, אך הוא פורק (הפלמ"ח) מסיבות ברורות.

הפעם נדמה לי כי כתבתי לך הרבה, וגם מרגשותי, מתוך לבי. למכתב הזה זה די ויותר.

אי־שם, 27.3.50

לאחר שבועיים יפים של מזג אוויר נאה שוב יורד גשם. אך הפעם הוא טוב ומרענן את האדמה ואת אשר נמצא עליה.

היום היה לנו כאן יום מענין מאוד, יום שמוכיר לי במקצת את הימים שעברו, בתנועה ובקבוצה. יצאנו בבוקר להרים. הגשם ירד, אך אנו לא שמנו לב לכך. את ארוחת הצהריים אכלנו בשדה. האביב כבר נותן את סימניו. כל הסביבה נראית ירוקה, פה ושם מציצים פרחים, אדומים כדם

וצחורים. בקיצור, הכל חי, הכל רענן. גם אחרי הצהריים המשכנו להסתובב, הלוך ושוב, פעם רצים ופעם הולכים. השמש געלמה מאחורי האופק והשאירה שמיים אדומים אדומים. בשעות אלה כבר לא היו עננים ואפשר היה לראות את הכוכבים שהופיעו אחד אחד על פני השמיים. רק בערב חזרנו למחנה. אחרי יום כזה אפשר ממש לאהוב את ארצנו, את אדמתנו. לאחר יום שכולו בחוץ, בחיק הטבע, אפשר להרגיש כמה אנו קשורים אל האדמה הזאת.

אני מוכרח לסיים, כי בעוד חצי שעה עלי להיות במיטה. (אם לא אהיה — מי יודע מה אקבל כאן. ודאי יגידו לי לקום שעה אחת קודם בבוקר).

היי שלום וליל מנוחה.

א"ש, 10.4.50

לפני מספר ימים הגיעה גלוייה ממך, ואני מוכרח להודות שאת יותר זריזה ממני בכתיבת מכתבים. הגלוייה הזאת הזכירה לי שוב את טיולי בעיר. נזכרתי כי שם, ליד נטרה-דם, הייתי מספר ימים לפני חג המולד. היה שם שוק גדול ויפה של פרחים וענפי עצים. מענין, כי בכוחה של תמונה קטנה זו להחזיר אותי בדמיוני כמה חודשים אחורנית.

עכשיו ניגש לעצם הענין. כבר במכתב הקודם הזכרתי לך כמה דברים בקשר לקיבוץ. אז כתבתי לך זאת כתשובה על דברי החברים שלכם מההכשרה. הפעם הייתי רוצה לכתוב לך קצת מדעתי באופן יותר כללי.

ראשית את צריכה לדעת כי הדבר הזה שנקרא "תורת החיים בקיבוץ" אי-אפשר ללמוד מבלי לחיות בו. אין זאת אומרת שאי-אפשר להתכונן מחוץ למסגרת הקיבוץ, בתנועה למשל. להיפך — זה מחייב התעמקות ולימוד יותר יסודיים.

אדם הרוצה ללכת לקיבוץ, שהליכתו היא דרכו בחיים, חייב לדעת אל מה הוא הולך, חייב להבין את הדברים הראשוניים אשר ידרשו ממנו כחבר בקולקטיב.

לדעתי, הדבר הראשון בחיי הקיבוץ, זו היכולת לחיות ביחד עם הזולת. אין זה דבר פשוט כל כך, כי בחיי הקיבוץ יש פגישות רבות מאוד בענייני חברה, עבודה ועוד ועוד. לחיות עם הזולת, פירושו לדעת לסלוח לו על דברים שונים, לעזור לו, זה דורש מידת סבלנות והתאפקות רבה.

העיקר השני הוא העבודה. זה אולי יותר מבחן ראשוני לחבר, כי בדרך-כלל ההתחלה היא קשה. כן, פשוט קשה למי שאינו רגיל, להתרגל ליום העבודה. אולם לא זה העיקר בעבודה. אדם בקיבוץ אשר אינו מוצא לו את המקום בעבודה, את הענף, אינו יכול למצוא את מקומו בקיבוץ. הוא חסר בדרך כלל את נקודת האחיזה למשק, וכמובן גם לחברה. על רקע זה של בעיות עבודה מתעוררות הרבה מן הבעיות החברתיות בקיבוץ. קיים עוד עקרון חשוב שאצלנו, בקיבוץ הארצי, מדגישים אותו במיוחד, וזאת הקולקטיביות הרעיונית. אנו חושבים כי לשם יצירה חברתית כל כך מורכבת כמו קיבוץ מוכרחים השותפים לבנינו להיות גם שותפים ברעיונם מטרם. בזרמים אחרים בתנועה הקיבוצית הדבר נעשה יותר באופן סטיכי, אבל גם כן בכיוון זה.

עד כאן נגעתי באופן כללי בנקודות שונות אותן חייב לדעת התולך לקיבוץ. הבעיה החשובה היא האם הדרך הקיבוצית ניתנת לפתרון לאדם כאדם, ויחד עם זה האם היא היתה ותהיה הצורה ההתיישבותית המתאימה בארץ ישראל. על כך נדבר בפעם הבאה.

מכתב זה ודאי ימצא אותך לאחר המחנה והטיול בהרים. ודאי תגיעי עייפה, עם רגליים כואבות מההליכה, אבל עם לב עליז ושמח. כן, בזאת אני בטוח, כי גם אני אוהב את הטיולים והמסעות, למרות הקשיים והמכשולים. כתבי לי איך עבר עליך המחנה ומה אתם מתכוננים לעשות הלאה.

א"ש, 19.4.50

קיבלתי היום את מכתבך מה-14 בחודש, המכתב שכתבת אחרי המחנה. גם את הגלויה משם קיבלתי.

אני מבין יפה עד כמה אתם מאושרים לכשניתנת לכם האפשרות לצאת מרחובות העיר הרועשים, לבלות בנעימים מספר ימים בחיק הטבע, לטייל, לשחק וגם ללמוד. את מלאה רשמים מהנוף היפה בו נפגשת, מההרים, מהשלג ומהיערות, ובדמיונך את מנסה להשוות זאת עם נוף הארץ. יתכן מאוד (אינני רוצה להיות סתם שוביניסט) כי הסביבה שם באמת מפליאה ביופיה, אך אין זה מספיק כדי להוות מודד. אני יודע כי הגליל או הנגב או כל מקום אחר בארץ — שלי הוא הרגשה זו יוצרת קשר אחר והבנה אחרת ליופי הסביבה. אני בטוח שגם את, במחנה, הרגשת בחסרון זה.

את כותבת לי כי ערכת שיחות על המאטריאליזם. מעניין כי אני בדיוק כעת קורא ב"קורס ראשון בפילוסופיה" לפוליצר. הספר הוא פשוט וקל להבנה, אך אינו מהווה שלמות. הוא יותר ספר מדריך להשתלמות מאשר ספר החוקר בעיות. בשבילי, במסגרת הצבא, זה די ויותר. אני רק מקווה שבמשך הזמן אוכל למצוא יותר זמן וכוח כדי ללמוד הלאה. צריך לדעת לנצל היטב את הזמן, כי שנתיים כאלה הם זמן יקר שלא יחזור יותר לעולם.

דרך אגב — בקשר לשנתיים אלה את צריכה להבין כי נוסף על ההכרח הלאומי, המחייב כל צעיר במדינה ללמוד את תורת המלחמה, מלמדת אותנו גם השקפת עולמנו כי בתקופה זו כל מי שרוצה לראות את עצמו בין משני החברה, חייב ללמוד תורה זו. רק בדיבורים וברעיונות, ויהיו הנעלים ביותר, אין משיגים מטרה זו.

את שואלת אותי על פסח. השנה היה לי פסח כפול — בראשונה בבית בקיבוץ, ובסוף כאן, במחנה.

בקיבוץ פסח הוא חג גדול ויפה. כל הקיבוץ עד לילדים בני 4 אוכלים יחדיו בחדר האוכל הגדול. על הקירות מסביב יש קישוטים ותמונות לחג. החג עצמו מתחיל בקריאת ההגדה ואח"כ, כאשר הולכים הילדים הקטנים לישון, מתחילה המסיבה ממש. מקריאים, מנגנים, ולבסוף רוקדים עד אחר חצות.

גם במחנה היה סדר נחמד. את צריכה לדעת שכל הנמצאים כאן הם יוצאי קיבוצים. כולם צעירים, ומטבע האדם הצעיר שהוא אוהב לשמוח, וזה עיקר ההצלחה למסיבה. כאן, בניגוד לכל מחנות הצבא, ישנן גם נערות בנות משקים וזה מוסיף הרבה לחן המסיבה, ואת ודאי תביני זאת. כל אחד מאתנו תמיד מסיים את המכתב היות והוא הולך לעבודתו — את לתנועה ואני לצבא. נדמה לי שהתבדל בין העבודה שלך ושלי רב הוא, אך למעשה יש קשר חזק ביניהן. אני תקווה שבמהרה אוכל לכתוב לך ולסיים במלים אחרות — בעוד שלושה או ארבעה חודשים יתכן ואצא כבר לעבודה באחד המשקים.

לעת עתה שלום רב וליל מנוחה.

הנה עבר החג וכבר מתקרב ובא חג שני. רק לפני ימים אחדים חגגנו את יום העצמאות ובעוד ימים אחדים נחוג את הראשון במאי. ביום העצמאות הייתי מספר שעות בבית, אולם את עצם החג ביליתי בתהלוכה שעברה בתוך מחנות העולים. לי היתה זו חווייה גדולה, כי בפעם הראשונה דרכה רגלי במהנה זה. רבות שמעתי וקראתי על חיי העולים, אך עד כה לא יכולתי לראות זאת במו עיני. אין לך מושג באיזו התלהבות קיבלו אותנו העולים, יוצאי גלויות שונות שהתקבצו כאן, בארץ. ראו, כנראה, תהלוכה כזו בפעם הראשונה ופגישה זו היתה להם בוודאי למקור התעוררות ותוספת כוח. את צריכה להבין שמצבם קשה מאוד. הם יושבים באפס מעשה, בצפיפות רבה, דאגתם למציאת פרנסה בעתיד גדולה. יש לפעמים הרושם שהם מנותקים מן הארץ ולמעשה זה כמעט כך. אני הושב שכל מי שהביא אל תוך המחנה את שמחת היישוב בחגו הרגיש, כי לא תמה המלאכה וכי העבודה בבנין הארץ רק בראשית דרכה.

מתקרב חג הפועלים, וכאן במסגרת הצבא זו תהיה בעיה קשה. ידוע לך ודאי מי מכוון את המדינה ובידי מי המכשירים ואפשרויות. את תביני כי האנשים האלה אינם מעוניינים ביותר בחגים כאלה, ובמיוחד לא בצבא. אינני יודע עדיין בבירור כיצד יעבור יום זה. בערב כבר תחלטנו לערוך מסיבה צנועה, ואכתוב לך אודותיה.

המצב הפוליטי סביב בעית ירושלים התבהר קצת בימים האחרונים אחרי הודעתה של ברית המועצות על חזרה מהחלטתה בעניין האינטר-נאציונאליזציה של העיר. הודעה זאת שימשה עידוד רב למפלגתנו, אשר ידעה לחזות במפנה זה מראש ולא נגררה אחרי שגיאות כמו אותה מפלגת הבובות הקומוניסטית כאן בארץ. (הפרשה הזאת ודאי ידועה לכם). דבר זה מציין שוב כי אנו, ולא מפלגה אחרת, הכתובת של כוחות המחר ביישוב ובארץ.

הזמן כאן הוא די מצומצם ולקריאה נשאר מעט מאוד. גם המועט קשה לנצל, כי הראש נמשך למטה מעייפות. אני בכל-זאת מנסה ללמוד, ואני מקווה שאצליח. בכל יום אני מכריח את עצמי לקרוא קצת, וכך אני מתקדם לאט לאט, אבל בכל זאת מתקדם.

מתברר לי כי תוכלי לבוא בערך בסוף הקיץ. כשתעלי ארצה ירד

כנראה הגשם הראשון, אך אני מקווה שבכל־זאת תקדימי אותו. כתבי לי על העבודה בתנועה, מתי אתם פותחים קן חדש, כתבי כיצד עבר עליכם יום העצמאות (קראתי בעתון שבפאלה־די־שאיו היתה עצרת עם גדולה) ואיך היה הראשון למאי בעיר. שם זה צריך להיות משהוא גדול, כי הכוח של מעמד הפועלים הוא רב.

איזה חדשות יש לכם מהחברים בארץ ומה דעתך את על החיים בקיבוץ?

מעברות, 29.4.50

היום אני בבית ומחר אני שוב חוזר למחנה, אך זה לא חשוב. העיקר הוא שעכשיו אני כאן, בקיבוץ. יודעת את מה פירושן של המלים: להיות בבית? זאת אומרת למצוא כאן את כל החברים, הידידים, זאת אומרת לשבת יחדיו לאור הירח, כשמלמעלה נוצצים הכוכבים, לשיר ולרקוד תחת כיפת השמיים. כן, זה נפלא, דברים כאלה אי־אפשר למצוא במקום אחר, הם קיימים רק כאן. אבל אני אף פעם אינני יכול להיות שמח ומאושר. תמיד ברגעים כאלה של שירה, תופסות אותי מחשבות והרהורים, ואני מרגיש כי חסר משהוא. אז, ברגעים כאלה, אני קם ומתרחק קצת מהשירה ומהרעש, מתבודד קצת וחושב מחשבות שונות. בעצם נדמה לי כי אני גם לא חושב — פשוט, אני רוצה קצת שקט. ושוב אני חוזר ושר ומתלהב, נכנס אל מעגל הרוקדים ושוקע, מרגלי ועד ראשי, בתוך ההורה. כאן במשק, ובכלל בטבע כולה, נודף ריח, ריחו של אביב. הטרקטורים עובדים מהבוקר עד שקיעת החמה בקציר. אוטומובילים עמוסי חבילות קציר נכנסים לחצר פורקים את מטענם. גם בשאר הענפים העבודה רבה. מתקרבים הימים שכל חקלאי מחכה להם — ימי קציר התבואה, ימי הברכה.

חבל שבימים האלה אינני יכול להיות במשק ולהיות שותף לעבודה זאת. בדרך כלל הייתי יוצא לעבוד על קומביין בשדות המרוחקים מהקיבוץ, ויש לילות ובילית בשדות מתחת לכיפת השמיים. השנה אני רחוק מזה, וזה חבל. בשנה הבאה גם את תזכי להיות בין היוצאים לשדה הלואי וזה כבר יהיה.

מה כותבים לכם החברים מעברון, איך הם מרגישים בעבודה? אני חושב שבהתחלה זה המבחן הקשה ביותר, כאן גופלים האנשים שאינם

חזקים ברוחם ואינם יכולים להתרגל. בכלל — המעבר הזה מעיר גדולה לקיבוץ הוא באמת קשה, אך הוא אפשרי בשעה שהוא מלווה אידיאה ורצון טוב.

חבר שלנו היה בטיול בגליל וצילם הרבה תמונות. אשלח לך אחדות מהן ותוכלי להשוות זאת עם המראות שראית במחנה שלכם. אני חושב כי גם בארץ יש מקומות יפים כאלה, אלא שהיום, לאחר המלחמה, אין אפשרות לטייל שם.

איך העבודה בתנועה, מה את מעבירה עכשיו בשיחות ומה עם הקן החדש? איך היה הראשון במאי? חבל שלא זכיתי לראות בפאריס איוו הפגנה גדולה של פועלים. רושם כזה נשאר לכל ימי החיים.

אני קורא עכשיו באנטי־דירינג לאנגלס. רק עכשיו אני מרגיש עד כמה היו הלימודים בבית הספר טובים וחשובים. את צריכה לדעת כי אנו למדנו את המרכסיום באופן בלתי נפרד. כל מה שלמדנו היה מבוסס עליו ולכן היום זה הרבה יותר קל לקרוא את ספרי היסוד של המרכסיום. מקום העבודה וסדר היום מקשים על הקריאה...

אני מסיים את המכתב. מחר נגמר החופש, ועכשיו מאוחר. שלום רב לך וליל מנוחה.

איי־שס, 7.5.50

הבטחתי לך במכתב הקודם לספר לך על האחד במאי, ואני אשתדל למסור לך איך חגגתי את היום.

לפני הצהריים ערכנו התחרויות ספורטיביות, כנהוג בחג זה, ואחר־כך קיבלנו חופש. אני החלטתי לראות את החג בחיפה ולא סתם. חיפה ידועה בתור "עיר הפועלים" או כפי שמכנים אותה "חיפה האדומה". ובאמת היתה שם הפגנה גדולה. שורת ההולכים השתרעה על כמה קילומטרים. נראו הרבה דגלים אדומים וססמאות שונות. חברי האגודות המקצועיות הכינו פלקטים שונים שהראו את השגיהם. הרוח ברחוב היתה טובה והכל עשה רושם עז.

לאחר־זאת החלטתי לבקר בסרט — ובדיוק הגעתי להמלט (אותו הסרט שהוצג בפאריס כשאני הייתי שם) עם השחקן המהולל לורנס אוליבייה. מדרך הטבע הוא שמיד נזכרתי בהמלט אחר. של ז'אן לווי בארו מהתיאטרון מאריני בשאנו־אליזה. מובן שכל־אחד מהם עשה מהמלט משהו

שונה, אך שניהם נתנו למסתכל ולמקשיב את הדמות. מאוחר בלילה חזרתי למחנה, לאחר שבדרך עוד היו לנו עניינים שונים עם המשטרה בקשר לנסיעה.

בשבוע זה התחלנו קצת לטייל. יצאנו לימים מספר ובילינו אותם מחוץ למחנה. בלילה ישנו תחת כיפת השמיים והיה בזה משהו נעים וטוב, לאחר ישיבה של חודשים במקום אחד. יש להניח שעוד נמשיך לטייל בזמן הקרוב. בכלל — לאט לאט אנו מתקרבים ליום בו נצא מכאן ונבוא לקיבוצים, לעבודה ולעזרה. אני כבר מצפה לכך בקוצר רוח. בימים אלה חזרה מצרפת חברה שהיתה שם במחנות העולים (בעיקר במרסייל) היא הספיקה לבקר גם בפאריס וקיבלה שם ידיעות על התנועה. לפי דבריה אתם עובדים באמת הרבה, ומאז שנסעתי הספקתם להרחיב את הקן ולקלוט חברים חדשים. היא סיפרה לי גם על הקן החדש ואני רואה שעבודתך שם באמת חשובה מאוד, אך ודאי גם קשה ולוקחת ממך זמן רב. אני רואה כי את לא מספיקה כמעט לבקר בהצגות, באופרה ובעוד מקומות, וזה חבל. סוף־סוף, לאחר שתעלי ארצה לא תוכלי במהרה לראות שוב את פאריס, אם בכלל תזכי לזה.

א"ש, 13.5.50

מחר שוב נשכים עם עלות השחר ונתחיל בשבוע עבודה חדש. הימים עוברים במהירות וכמעט ואין מרגישים שאני כבר 4 חדשים בצבא... זה מתוך כך שכל יום גדוש ומלא ואין מספיקים להרהר ולחשוב אודות הזמן, והימים עוברים. הנה, השבוע למשל לא הצלחתי אף פעם להחזיק ספר ביד, ורק היום, בשבת, יכולתי לעשות זאת. אך אין דבר, לכל יש זמן, ובעוד חדשים מספר אקוה כי זה ישתנה, ויש לי על מה לסמוך. בודאי מעניין אותך המצב בארץ. העניינים הפוליטיים די מתוחים. בשבועות האחרונים היו שתי נקודות שיא. אחת סיפוח החלק הערבי של ארץ־ישראל לממשלת עבדאללה ותגובתה (יותר נכון חוסר תגובתה) של ממשלת ישראל. הנקודה השנייה היא החלטתו של הוועד הפועל של ההסתדרות בעד היציאה מהאינטרנציונאל המקצועי. בשאלה זו החלה התווה כבר לפני שנה, כאשר יצאו האיגודים המקצועיים ממדינות המערב. אולם אז זה לא הגיע לפרישה מוחלטת והיום, בהרמת ידיים של חברי מפא"י, נתקבלה ההחלטה הזאת.

מפלגתנו תעשה את הכל לשינוי התחלטה וזה עלול להיות מפנה מכריע בתנועת הפועלים בארץ ישראל.

מזג האוויר אינו מזכיר לגמרי את חודש מאי. בדרך כלל יש בחודש זה חמסינים חזקים והשנה, כמעט תמיד, מכוסים השמיים עננים ומדי פעם יורד גם גשם. זה גם טוב וגם לא טוב — החציר מונח עדיין בחוץ ומתקלקל.

כל החברה שלי יצאו לטיול לנגב הדרומי — לאילת, ואני לא יכולתי לצאת אתם. אמנם, כבר הייתי שם, אך את יודעת שזה שונה לגמרי כשנוסעים לבד. בכלל, צריך כנראה לשכוח את הזמנים בהם יכולתי להימצא כל הזמן בסביבת חברי למשק, ולדחות את המחשבות האלה לזמן אחר, כאשר זה יהיה מעשי יותר. לאחר הטיול אנו נכנסים בתור חברים למשק.

את ודאי תתפלאי על זאת, כי עד היום אינני חבר בקיבוץ, למרות ששם הוא ביתי. עליך להבין כי להיות חבר בקיבוץ, להיות חבר פעיל ושותף לאחריות, זה דורש בגרות, זה דורש לימוד וזה אינו יכול להיות אוטומאטי. כניסה לקיבוץ אינה מותנית בזה שאני בן הקיבוץ, אלא בזה שאני מוכיח את עצמי כזה, שיוכל להכנס לקיבוץ, ולכן יום גדול הוא יום הכניסה לקיבוץ, יום חשוב. מיום זה אני מרגיש את עצמי יותר אחראי ויותר נושא בעול. יותר מזה: בכל מקום בו אני נמצא, חייב אני לדעת כי אני מייצג משהוא, שאני חייב להתנהג כך שלא ירד כבודו של קיבוץ בעיני אחרים. אני מסיים הפעם ודעי כי אני מחכה לפריסת שלום ממך ואפילו במלים מספר.

מעברות, 22.5.50

קיבלתי ממך מכתב מענין מאוד, ולא רק בגלל התוכן. ממכתב למכתב אני רואה התקדמות יפה בלימוד השפה העברית, גם בסגנון וגם בעצם הכתיבה. אני חושב שדבר זה לא פחות חשוב מכל לימוד אחר, ואפילו יותר מכל. אין לך מושג כמה קשה להקלט בחברה, בקיבוץ, כאשר חסר הקשר הראשוני הזה — קשר השפה. כמה זה מוסיף וכמה זה טוב כאשר באים לקיבוץ ומהיום הראשון אפשר לדבר, בעבודה ובכל מקום אחר. לכן אני כותב לך זאת ומקווה כי את מבינה את הצורך הזה ומקדישה לו זמן ומאמץ. המשיכי!

קשה לי להחליט על מה לכתוב לך, אם על החיים בצבא או האם על החג בבית, ואני אנסה לכתוב לך על שניהם כאחד.

יצאנו למספר ימים אל מחוץ למחנה וחיינו בחיק הטבע. זה היה במקום חג ל"ג בעומר — אם כי זה היה לגמרי אחרת. היינו בסביבת הרי הכרמל, ואולם לא הגענו לשם. מקומנו היה ברמת מנשה. זה איזור בו מרוכזים כמה קיבוצים של השומר הצעיר. ההרים אינם גבוהים ביותר ואינם מכוסים עננים. בכל מקום פזורות אבנים, ולפני עיבוד האדמה יש לאסוף את האבנים לערמות, ואז מתגלית האדמה. זאת עבודת הסיקול, עליה מרבים לספר בארץ ישראל. לא כמו הרי הכרמל, הרים אלה חשופים לגמרי ואין עליהם עץ. רק בסביבת הקיבוצים קיימות חורשות עציים. המראה, לכן, אינו כל כך יפה, אך המסקנה היא כי צריך וצריך ליער ולנטוע. אז תחזור ארצנו לדמותה מלפני שנים רבות, כשבכל מקום היו יערות וחורשות. בילינו שם כמה ימים ואחר-כך חזרנו למחנה, עייפים מאוד, כמובן.

היום בדיוק חל חג הביכורים שאת ודאי שמעת משהו עליו. זה אחד החגים היפים במשק. כל החברים התאספו ליד מגדל המים, אחד המקומות היפים בקיבוץ, ומשם התחילו ללכת. בפינות שונות של המשק הצטרפו לתלוכה הענפים השונים עם מוצגיהם וסמליהם. הנה הפלחה, למשל, עם טרקטור ואחריו עגלה עמוסה תוצרת הענף: תבואה, חציר ועוד. למעלה למעלה יושבים כמה ילדים ושרים, וגם קצת מרעישים. כך מופיע כל ענף — למשל הרפת מביאה עמה פר גדול וחלב, הלול — אפרוחים וביצים, גן הירק מביא מפריו. כולם מגיעים אל הבמה שאליה מובאות התרומות, שי לקרן הקיימת לישראל. התזמורת מנעימה נגינתה וכך נגמר הטקס.

התקיימה גם תחרות חקלאית בין החברים המבוגרים, החטיבה הצעירה (כלומר אנחנו) ובין ילדי המוסד. אנחנו כבר בהתחלה לא הצלחנו והגענו אחרונים. בתחרות היו דברים שונים: רכיבה על סוס, שתיית ליטר חלב, נסיעה בטרקטור, תיקון גלגל של אוטו ועוד ועוד.

כל החג היה נעים ונחמד ובכלל, עצם החופש זה מצויין. חבל רק שזה כל כך קצר. זה כאילו בן אדם מתחיל לנשום ופתאום מפסיקים אותו באמצע. אך מילא, לא נורא.

בעוד ימים מספר יגמר הקורס שלי ואנו נערוך מפגן מכל מה שלמדנו.

זה יהיה בתל-אביב, וחבל שלא תוכלי לראות את זה, כי לפי כל הסיכויים זה יהיה דבר גראנדיוזי. אני משתתף בלהקת הריקודים שתופיע וכן בעוד דברים. לאחר שיסתיים הקורס אולי יהיו לי ארבעה ימי חופש וחבל שאֶת לא נמצאת כאן. הייתי יוצא אתך לטיול על פני הארץ. אך הנה — שוב אני מתחיל לחלום על דברים שאינם. אך אני מקווה שלחופש הבא שלי (חופש גדול) כבר תהי כאן ואז נוכל קצת לטייל בארץ ולחזות בה.

אי-שם, 26.5.50

את כותבת לי על העבודה המרובה והאינטנסיבית שיש לך. את כותבת כי אין לך רגעים פנויים למנוחה ולבלוי זמן חופשי, ואני יודע שזה באמת קשה. אולם אינני חושב שהדברים בהם את עוסקת הם שחורים ואינם נותנים סיפוק לאדם העוסק בהם. בטוחני כי גם את, לאחר יום עבודה מלא, כשאֶת מסתכלת וסוקרת את פעולתך ורואה כי הוצאת משהו לפועל, את ודאי מרגישה אחרת ממה שכתבת לי. תנסי רגע אחד לחשוב על אפשרות שנייה, אפשרות של ישיבה בחוסר מעשה, ובטוחני שאז תודי בצדקתי. כן, הרגשה טובה אינה באה מחיים של אפס מעשה, אלא מתוך מאמץ שבעבודה מרגישים טעם וסיפוק בחיים, ואת זה את יכולה לראות על כל צעד ושעל. אני זוכר ימים מחיי במשמר העמק כאשר אני הדרכתני נוער (בתנאים אחרים לגמרי, כמובן) וכשכל חברי היו פנויים בערב או בשבת, ואני תמיד הייתי עסוק. נוסף לכך היו לימודים רבים שאי-אפשר היה להזניח אותם. רק אז הייתי מרגיש שאני עושה משהו, שאני פועל, וידעתי שבלי פעולה זו תהיה הרגשתי שונה לגמרי.

הפעם אין לי הרבה חדשות, ונדמה לי כי במכתב האחרון סיפרתי לך הרבה הרבה. אני מחכה וסופר את הימים עד לאותו יום, לו שנינו מחכים. ככל שהוא מתקרב פוקעת הסבלנות וכל יום נראה בעיני יותר ארוך. אסיים הפעם ואת תסלחי לי על הקיצור. אשתדל לכתוב לך בימים הקרובים, לכשאמצא קצת זמן.

מעברות, 5.6.50

עבר זמן רב ממכתבי הקודם, אולי לא רב בימים, אך במאורעות הנה סיימתי את הקורס, הייתי באילת, שמעתי את הכנר המפורסם ישה חפץ ואחרון אחרון, יש לי חופש ואני נח מספר ימים בבית.

הרבה זמן אני כבר מחכה לסיום הקורס — והנה הוא נסתיים. יש לי הרגשה שגמרתי אותו די בהצלחה. אני יודע כי זה כך משום שכל הזמן שיננתי לעצמי, כי אני חייב להצליח ואני חייב ללמוד היטב. כך יש, לדעתי, לעשות בכל מקום ובכל מקרה. אם צריך ללמוד משהו, אזי תמיד יש ללמוד טוב ולהשקיע רצון ומרץ. אח"כ זה תמיד יעיל ומשתלב. היתה לנו מסיבה גדולה, שרנו, דיברנו (אצלנו קוראים לזה "ציונות") וכמובן רקדנו. האוירה וההרגשה שגמרנו פרק חשוב, הוסיפה למסיבה. את הסיום ממש עשינו בטיול באוטובילים לאילת. קשה, ואולי בלתי אפשרי למסור לאדם שלא נסע ולא היה שם על הדרך. יש בה משהו מיוחד שאין מוצאים ואין מרגישים אותו בכל מקום בארץ. רוב הדרך היא במדבר, אך השממה הזאת, על ההרים שבה, משאירה רושם עז על העובר בה. לי זאת הפעם השנייה שאני נוסע לשם. לראשונה זה היה לפני שמונה חודשים, בדיוק חודש לפני שנסעתי מהארץ. אז נסעתי עם עוד חבר אחד בטרמפ, והיה זה טיול מוצלח מאוד. אך גם הפעם היו מקומות שעוררו את התפעלותי מחדש. ישנו שם מקום שהדרך יורדת כ־300 מטרים ב־22 סרפנטינות, וכל זה לאורך של קילומטר וחצי או שניים. המראה מלמעלה הוא נהדר. אחר-כך, בלב הערבה, נפגשים בנווה. כ־4 פעמים ראיתי פאטאמורגאנות. בסוף, אילת עצמה, מקום חשוב למדינה, שניתן לה הודות למאמצים גדולים מצד יחידות פלמ"ח שהגיעו לשם. עדיין אין שם הרבה, יש כמה צריפים, מעט מים — אך במשך הזמן ודאי שזה יהיה אחד האיזורים החשובים של המדינה (תעשייה, דייג, מסחר וכו'). שם באילת היתה לנו הפתעה נעימה. הגיע באוירון הכנר ישה חפץ ונתן לתושבי המקום קונצרט. נהרו ובאו לשם מכל הדרום. היתה זאת חוויה בלתי נשכחת. הוא ניגן פרליוד לבאך, קטעים מהסימפוניה הספרדית של לאלו (את ודאי זוכרת אותו ערב) רונדו קפריצ'יוזו ועוד ועוד. אנחנו הופענו שם במקלה, בהתעמלות ובריקודים. אחר-כך עלינו על המכוניות — והביתה. כי עם סיום הקורס קיבלנו חופש של 4 ימים, ואני כמעט ואיני יוצא מהבית.

כאן בבית אנו מתכוננים, כפי שכבר כתבתי לך, להכנס כחברים לקיבוץ. הדבר איננו כל כך פשוט, וביחוד עכשיו, כאשר חלק גדול של החברים נמצא בצבא. בבית נשארו מעטים, ורובם דוקא לא מהאנשים

שהיו המרכזיים בחברה. לכן תביני שלמעשה אין כאן חברה, רק לפעמים, כשהמגויסים באים הביתה, אנו עושים משהו.

הנה עכשיו עוד מעט ויהיה קונצרט תקליטים, ולפי בקשתי ינוגנו שתי סונאטות של בטהובן. אלה שתי הסונאטות אליהן אני אוהב להאזין: ה"פאטאטיק" וה"אפאסיונאטה". ייתכן ואחר-כך נשמע גם קונצרט של פאגאניני — לי יספיק החלק הראשון.

כל כמה שאני שומע את הסונאטות האלה יותר פעמים, אני מגלה בהן דברים חדשים ומעניינים, ואני נמשך אליהן בכוח קסמים. קרה לי והייתי מוכן לשמוע אחת מהן כבר כמה פעמים אחת אחרי השנייה, ולכן אני שמה להאזין אליהם היום, לאחר זמן רב.

שמעתי כאן כי אתם מתכוונים למחנות קיץ גדולים וכי יתכן ומהארץ יבואו אליכם לעזרת. הדברים שאכתוב לך אינם בטוחים, ולכן שמרי אותם לעצמך. אולי יצא גם כאן מהמוסד נער אחד וממקום אחר גם כן. הם פנו אלי כי אעזור להם בתוכנית, ומובן שלפי יכולתי, כשאני בבית, עושה זאת. אני מקווה שיהיו לכם מחנות מוצלחים ויפים, כי זה יכול להוסיף הרבה לתנועה שלנו, ויחד עם זה טוב לגמור עבודה ממושכת ומעייפת במפעל גדול ומוצלח — אז נשארת הרגשה טובה.

החלטתי לעבוד מחר יום אחד במשק, מתוך 4 הימים שיש לי. את יודעת כי אני כבר הרבה זמן לא עובד בקיבוץ, ואני מרגיש כי אני צריך לעשות זאת. אני נותן יום עבודה לבנין בית על שם חבר מהקיבוץ שנפל במלחמת השחרור. הוא היה קרוב לכולם וביחוד לנוער במקום, עבד אתנו, שיחק ודאג לנו תמיד. הקיבוץ בונה על שמו בית תרבות.

אני מקווה שבחופש הבא שלי כבר לא אשב בבית ואוכל לצאת קצת אתך. באמת — זה כבר הרבה זמן שאנו רחוקים ואני חושב כל יום אודותיך ומצפה ליום בו תבואי. זה באמת קשה להיות במשך זמן רב רחוק מחברה, וביחוד ששנינו כמעט ולא הספקנו להיות ביחד ולהכיר איש את רעהו. בכל זאת אני יודע שיש בינינו הרבה מהמשותף, וכי שנינו כבר מחכים לאותו יום.

יחד עם המכתב אני שולח לך את הסמל השומרי והייתי רוצה שתענדי אותו על צווארון החולצה. הוא יזכיר לך תמיד כי אני מחכה לך כאן.

באתי הביתה לכמה שעות ומצאתי כאן מכתב ממך. התמונה באמת יפה, ואני כל רגע לוקח אותה בידי ומוכרח להסתכל בה. את ודאי סולחת לי על כי מכתבי מאחרים, משום שאיני מוצא כמעט זמן בו אוכל לכתוב לך. חוץ מזה יותר נעים לכתוב לך מהבית, כאן שקט ואני יכול לעשות זאת במנוחה.

לפני ימים מספר טיילנו בהרי הכרמל. ההרגשה בטיול היתה שונה, ולא תמיד טובה. טיול זה הוא שונה מהטיולים שעשיתי אותם עד עכשיו בתנועה. חסרה האוירה החברתית אשר היא כה חשובה בטיולים. בכל-זאת, הסיכום טוב. הדרך היא מגוונת למדי. יש והולכים בהרים ללא סימן של עץ ואחרי קילומטרים אחדים פתאום ההרים מכוסים בעצים עד כי כמעט ולא רואים בעדם את האדמה. אז אפשר לראות עד כמה משנה העץ את נוף הארץ ועד כמה יקר לנו כל עץ, אותו אנו נוטעים על קרקע המולדת. עד רדת הערב הקמנו אהלים, וכאן אני מוכרח לתאר לך מעמד יפה שיחרט בזכרוני.

להבת המדורה התרוממה, מהצדדים נשאים הרים, מסביב למדורה אנו עומדים ומקריאים דברים לזכר אליהו גולומב (מיסד אירגון ההגנה). בעוד שלושה ימים תהיה לנו מסיבת סיום, ואז יהיה לי ברור כיצד אמשיך ומה יהיה תפקידי. דבר אחד ברור, כי לא בקרוב אהיה במשק, וזה חבל. אבל אם זה הכרח, יש לעשותו מתוך רצון.

את שואלת מה אנו עושים בחמסין. אולי במקום לענות לך ישר אני אשאל אותך שאלה: מה היו עושים ברוסיה כשהקור הגיע ל-15°? בארץ אי-אפשר לנוח מעמל כי כל יום יקר. כמובן שיש להתאים את זמן העבודה לשעות שבהן החום קצת יורד, אבל את צריכה לדעת כי אין להירתע לפני מכשול זה ואפשר להתרגל אליו — כמובן רק אם רוצים בזאת.

מתנהלת בארץ החתמה על פטיציה הדורשת איסור השימוש בנשק אטומי. מובן שהיוזמה בידי מפלגתנו; הסוציאליסטים בתנועת הפועלים אינם נותנים את ידם ואת קולם לדבר הזה. אני מקווה שגם אתם בצרפת חותמים.

הנה את רואה שאני מתקרב כבר לסיום ועוד לא אמרתי לך כלום —

רק סיפרתי לך על כל מיני דברים. תאמיני — קשה באמת לדבר מרחוק אל הלב. את צריכה לדעת כי אני רוצה באמת לדבר אל לבך, אך בשביל זה אני צריך יותר להתקרב אליך, לראותך, לאחוז בידך, להביט עמוק עמוק בעיניך — ואז תביני אותי גם בלי מלים. לו ידעת כמה לאט עובר הזמן...

מספיק. יותר קשה לי להביע לך עכשיו, ואני מסיים. היי שלום ולהתראות בקרוב.

היתה לי באמצע הכתיבה ישיבה, ולכן נשתכחו ממני אי-אלו דברים שרציתי לכתוב לך. היתה לי הפתעה נעימה. בערב החג באה לקיבוץ רביעת מיתרים ונתנה קונצרט. תחילה שמענו אופוס 18 לבטהובן, ואחר-כך באה יצירה שכתבה רק עכשיו חבר קיבוץ שלנו לרביעה ולקלארינט. שמה של היצירה "זכרונות מהילדות". זו הפעם הראשונה שאני שומע את היצירה, אך היא עושה עלי רושם גדול, ואני חושב שזה יכול בהחלט להישמע בכל אולם קונצרטים, כיצירה טובה ומעניינת נוסף לכך, הרי כתב זאת חבר קיבוצי, ולכן זה בשבילי עוד יותר חשוב. הם סיימו את הקונצרט בקוארטט לשוברט, אופוס 125. כך כבר מזמן לא שמעתי מוזיקה, ולכן היה זה בשבילי ערב נפלא.

מעברות, 23.6.50

הנה שוב יש לי חופש. היתה זאת הפתעה — עוד לא הגיע לי, וביחוד לא חופש כזה, של שבעה ימים.

לפני ימים מספר ערכנו את מסיבת הסיום לשלב הראשון, לתקופת הלימודים. מהיום אני מתחיל בעבודה יותר קשה ויותר אחראית. עלי יהיה להדריך אחרים ולהורות להם אותה תורה שאני למדתי.

הסיום היה מוצלח ויפה, ובשבילי זה היה יום גדול. הצלחתי להשיג תוצאות יפות וגמרתי את הקורס ביחד עם עוד כשמונה חברים במקום הטוב ביותר. (מענין כי מבין 8 הראשונים 4 הם חברי הקיבוץ הארצי וגומרי המוסד במשמר העמק). יחד עם זה תהיה מוטלת עלי אחריות יותר גדולה ואצטרך לעמוד במבחן ההמשך.

הפסקתי לרגע לכתוב כי הרגשתי שהגיע אלי מכתב, ובאמת לא התאכזבתי. ממכתבך נודע לי כי את חולה, ואני דואג לך ולשלומך. אני

מקווה שבהגיע המכתב הזה אליך הוא ימצא אותך במצב אחר, בשמחה (אם בכלל יש לך הרבה רגעים של שמחה) ובבריאות.

הייתי אתמול בלילה בקונצרט של התזמורת הישראלית. לי זאת הפעם הראשונה שאני מאזין לתזמורת שלנו כי יש לי הרבה קשיים עד שאני מצליח להשיג את הדבר הזה. המנצח היה ליאונרד ברנשטיין. הוא מנצח בחסד עליון וכל תנועה בגופו חדורה רגש רב. התזמורת נגנה את יצירתו הגדולה של גוסטב מאהלר — שירת האדמה. אני הייתי אחוז בכבלי קסם במשך כל היצירה. ז'ני טורל שרה וגם הטנור היה מוצלח מאוד. נוסף לשירת האדמה נוגנה גם יצירה בשם "שיר השירים". מחברה הוא יהודי מאמריקה. התרשמותי היתה טובה, אולם לאחר שמיעה ראשונה אינני יכול עדיין להביע את דעתי.

לאחר הקונצרט התעוררה הבעיה כיצד להגיע הביתה, משום שברמת-גן אין לי קרובים ולמלון בודאי לא אלך. עמדתי בשעה 11 בלילה ליד הכביש וחיכיתי למזל. את הדרך הזאת (כ-40 קילומטרים) עשיתי בשלושה אוטומובילים. מכאן את מבינה מדוע אינני מגיע הרבה לשמיעת קונצרטים ולראיית הצגות, כי אח"כ זה כרוך בלילה שלם על הכביש. לכן, רק כשיש משהו טוב במיוחד אני מחליט ללכת.

בבית נשלמה מלאכת הקציר והתבואה נמצאת בחצר. המחסנים מלאו מזון לבהמות וכעת נגשים לחריש האדמות לקראת השנה החדשה. תקופה זאת היא תקופת הבציר — ובכלל נותן עכשיו המשק את יכולו, בגן ובמקומות אחרים. עדיין הצבע הירוק שולט בכל ובעוד חודש-חודשיים תהיה הסביבה שחורה — זהו גון השדות החרושים והמוכנים לזריעה. מזג האויר הוא נעים והשמיים כחולים ובהירים.

אני משנה עכשיו את מקומי ומתרחק מהבית דרומה, בערך לגבול הנגב. אם יש לך מפה של הארץ, הסתכלי בסביבת באר טוביה או נגבה. אני מסיים עכשיו ומוסיף מחדש כי תבראי ותשובי לשמחת יומך.

אי"ש, 28.6.50

הנה את רואה כתובת חדשה. אומרים משנה מקום, משנה מזל. נראה לאן יפנה המזל שלי. אני מקווה שהכל יהיה בסדר. הייתי בבית לכבוד מאורע חשוב: לפני ימים מספר נכנסתי להיות

חבר בקיבוץ, חבר במשק. את יודעת מה פירושו של דבר, מה זה אומר בשבילי. הנה נולדתי וחייתי כל ימי בקיבוץ, אבל היום אני מרגיש את עצמי אחרת מאשר קודם. נדמה לי כי בגרתי פתאום, שאחריות יותר גדולה מוטלת עלי. למעשה השינוי כמעט ואינו קיים, אך בהרגשתי נדמה לי כי עשיתי צעד גדול. ייתכן ולאדם שלא חי בקיבוץ מילדותו, יום זה חשוב הרבה יותר. את רגע הזה במסיבה, כאשר קמו והכריזו עלי ועל חברי, כשוויים בחובות ובזכויות, כשותפים לאחריות ולגורל היצירה הגדולה הזאת של משק קיבוצי — את הרגע הזה לא אשכח.

בימים האלה, כאשר היה לי קצת חופש, הספקתי להסתובב בחצר הקיבוץ ולראות את פינותיו השונות. הצטערתי רק שאת לא היית עמדי. בתקופת שנה זו הכל פורח, העצים נותנים גון ירוק, ומלמטה, כתשובה, מבצבצים צבעים אדומים וכחולים ועוד רבים אחרים. אולם למה להרבות במלים. חבל, חבל רק שאת עדיין לא רואה את כל אלה.

אני מקצר הפעם ואכתוב לך בפעם הבאה, לאחר שאתאקלם כאן בסביבה החדשה.

מעברות, 22.7.50

זה זמן רב שלא כתבתי לך, אולם לא בי האשם. פשוט — לא יכולתי. רוב הזמן הייתי מחוץ לבית ומחוץ למחנה. הייתי בשדה, בהרים ובעוד מקומות. לכן גם לא קיבלתי ממך דואר, אולם בשבוע האחרון קיבלתי פתאום כמה מכתבים ביחד ואני מוכרח להודות כי התרגשתי ושמחתי לזאת.

השבוע האחרון היה מאוד מענין, אך גם מעייף. עד היום אני מרגיש זאת. הייתי יוצא בבוקר וכל היום נמצא בתנועה, בחוץ. אם אני אומר תנועה, אני מתכוון לעבודה, בה אני בעיקר הולך. אספר לך על יום ולילה אחד שהיו סיכום לשבוע זה. הוטל עלי ועל עוד 4 אנשים, לעבור ולבדוק מטרות מסויימות, ביום ובלילה. עשינו זאת, וזה היה טיול מענין ומלמד. תתארי לך ללכת בלילה מספר קילומטרים רק עם מצפן ביד ולהגיע 50 מטר מהנקודה שקבעתי לי. יש בזה משהו מהרגשת הנצחון, מההרגשה שאני יכול להצליח בדברים אותם אני מקבל על עצמי. בשעה 12, כשחזרתי לאוהל שלי, חיכה לי מכתב עם תמונתך. זה היה השיא של אותו לילה. פשוט לא ידעתי מה לעשות — האם לקרוא את

המכתב או להביט לעיניך, וכך ישבתי הרבה זמן כשאני מסתכל בך
וקורא את המכתב.

מאז מכתבי האחרון חלו בעולמנו מאורעות גדולים וחשובים. הגדול
בהם הוא מאבק העם הקוריאני באימפריאליזם האמריקני. יום יום אני
מצפה בקוצר רוח לעתון, לחדשות מאותו מקום מרחק שהוא כיום נקודת
המוקד. שם, בקוריאה, מוכיח העם את רצונו, כי לולא רצון העם, לא היו
החיילים והמנהיגים מצליחים לעשות גדולות כאלה. לדעתי, לא יעבור זמן
רב והנצחון יושלם, אולם בינתיים קיימת מתיחות לא שם בלבד. בכל
מדינה ומדינה, וגם כאן, משמשת מלחמת קוריאה נושא לוויכוח בתוך
תנועת הפועלים, בין הזרם הרפורמיסטי לבין הזרם המהפכני.

כאן בארץ מתחוללת הסתה נגד ברית המועצות ונגד פעולותיה, אך
לנו אין זה משנה ולא כלום. כיוון ההתפתחות נעשה ברור מיום ליום,
וכל יום מגביר בנו את האמונה. אני חושב שגם אצלכם, בצרפת, יש הדים
חזקים למלחמה הזאת. מענין היה לדעת כיצד חושב על זה הנוער היהודי
שאינו שייך לתנועתנו.

הצלחתי להשיג את ספרו של מיאקובסקי, שרק עכשיו תורגם לעברית.
כמעט ואיני יכול להוציאו מידי — איזה כוח הוא צופן בקרבו! לשיריו
של מאיאקובסקי יש קצב חזק ולעיתים זה נשמע כהלמות פטישים. בספר זה
אין כל שיריו — רק אחדים כמו "מיליון" או "לנין" ועוד. את ודאי
קראת זאת במקור, אולם גם בתרגום מרגישים את מאיאקובסקי ואת כוחו.
אני עוד לא התרשמתי כל כך משירים כמו משירתו, וזה כמעט "התנ"ך"
השירי שלי.

אתם כעת נמצאים בודאי במחנה וחיים מחוץ לעיר. נו, איך את מרגישה
באוויר של השדה, בלי רעש המכוניות ובלי אותו התחום הצר של הבתים
משני צידי הרחוב. כאן אצלנו קיים רק אויר כזה, ורק שמיים כאלה
ואני אוהב אותם מאוד.

עבודתך ודאי לא תתן לך את ההזדמנות קצת לנוח, וזה חבל. פעם
כתבתי לך כי ייתכן ויצאו אנשים מהארץ לעזור לכם במחנה. כנראה שבעוד
שלושה ימים יצא אליכם נער מקיבוץ עין-שמר שלומד במעברות, והוא
יעזור לכם ביחוד בשטח הצופי והספורטיבי. חבל שאינני יכול לראות
אותו, הייתי מוסר ישר לידך משהו — אך מה לעשות ואינני יכול לפגוש

אותו. אם הכל ילך בסדר הוא יגיע בעוד שבועיים אליכם ואתם ודאי תדעו לקבלו יפה. הוא יעזור לכם, ואחר-כך תעזרו לו, תראו לו את פאריס ועוד.

נראה כמה מכתבים עוד אכתוב לך עד אשר אוכל שוב לדבר, לראותך קרובה אלי. כבר חצי שנה עברה, וזה זמן רב.

מעברות, 30.7.50

בזמן האחרון היה לי קצת חופש, לפני שמתחילה עבודה גדולה. הספקתי לנצל את הזמן שניתן לי היטב. קראתי הרבה, גם בלטרסטיקה וגם מספרי המדע. בימים מועטים גמרתי פרקים אחדים ב"אנטי-דירינג", כמו כן קראתי את "יבגני אונגין" לפרשקין. כעת אני נמצא בבית ומנצל את הזמן למנוחה כללית. ייתכן והיום אהיה בתל-אביב כדי לראות את הבלט הצרפתי המופיע כעת בארץ.

לאחר החופש הזה אני מניח שבמשך שלושה חודשים וחצי לא תהיה לי הזדמנות לנוח כל כך טוב. מתחילה עבודה גדולה, הימים יהיו מלאים ואפילו זמן לקריאה לא יהיה הרבה. אצטרך למצוא לי את הזמן ברגעים המועטים של הפסקות בין שעות העבודה.

הרבה מזמני אני חושב על שנינו. מדי פעם אני מנסה להעלות בדמיוני כאילו את כבר נמצאת כאן, אך תמיד אני חוזר אל עולם המציאות אילו ראית היום את הקיבוץ. כיצד הוא פורח, כיצד הוא מכוסה כולו שפעת גנים ופרחים... אך כאשר אין מי שיראה זאת יחד אתי, גם לי אין זה נותן סיפוק מלא, ואני מחכה בכליון עיניים.

הנער ההוא כבר הפליג לפני כמה ימים. ייתכן ויגיע לפני שיגיע מכתבי — על כל פנים ודאי תדעו לקבל אותו יפה. יהיה לכם יותר קל להסתדר אתו מאשר אתי היות והוא ידע גם יידיש. זה יעזור גם לו וגם לכם.

מעברות, 31.7.50

לפני סיום החופש אני כותב לך מספר מלים, היות ומי ידע מתי תהיה לי הזדמנות לשבת כך בנחיות ובלי דאגות.

החופש היה הפעם די ארוך והספקתי לנצלו היטב. הספקתי לראות את הבלט, אך אגיד את האמת: אין זה בלט כל כך מוצלח. התכנית הכילה מספר הופעות שבהן היה יותר אקרובאטיקה מאשר ממש הצגת בלט.

ייתכן והשם "באלט דה שאנו אליזה" הוא אשר מושך את הקהל הארצישראלי. אני בצרפת בכלל לא שמעתי את שמו של הבאלט הזה. הערב היתה בבית הרצאה על נושא קוריאנה. את יודעת שבעיה זו מעסיקה היום את רוב העולם. בהרצאה ניתן ניתוח חברתי, פוליטי וכלכלי של המדינה, ולאור זה תיאור קצר של המאורעות המתחוללים בה היום. ההרצאה היתה טובה ומקיפה והשיבה על הרבה שאלות.

מחר אני עוזב את הבית ונוסע. בעוברי את תל-אביב אשתדל להכנס למוזיאון העירוני. שם מוצגת תערוכה מיחדת של אמנות סינית, וזה מענין אותי.

אמשיך לכתוב לך מכתבים בכל רגע פנאי שיהיה לי. גם את עשי זאת במידת האפשר. דעי, שגם אם לא אוכל לכתוב לך, אני חושב עליך ומתגעגע. תמיד אני חושב מתי נוכל שנינו לראות את השמש השוקעת כאן בארץ ישראל — זאת באמת תמונה יפה.

א"ש, 4.8.50

יש לי בזמן האחרון קצת פנאי, למרות שכתבתי לך כי לא יהיה לי. התכניות תמיד משתנות, ואינני יודע כבר בדיוק מה יהיה מחר או מחרתיים. מובן שאת הזמן אני משתדל לנצל. ככל שאני מתקדם ב"אנטי-דירנג", נעשים הדברים ברורים יותר. אני נהנה מהספר הנאה מרובה למרות שאינו קל, ואולי דוקא משום כך, משום שאני חייב להשקיע בו מחשבה. ממך עדיין לא קיבלתי מכתב, אך אני מבין כי את עסוקה מאוד ועובדת קשה, ודאי יותר ממני כאן, ואין לי טענות. מחר אהיה, כנראה בתל-אביב. אם יהיה לי די כסף אני חושב לקנות דבר שרק עכשיו מצאתי אותו, במקרה: מילון רוסי-עברי. את זוכרת כי פעם סיפרתי לך שאני רוצה ללמוד שפה זו אך עד עכשיו יכולתי רק לקרוא מבלי להבין, היות ולא היה לי מילון. מעכשיו אני מקווה כי יעלה בידי ללמוד (אולי, כשתבואי, אוכל לומר לך משהוא בשפה זו).

כנראה שבעוד חודש יעלו ארצה גם הורי, ואז תהיה השמחה כפולה, כי לפי חשבוני גם את צריכה להגיע בספטמבר (אם בכלל אפשר לעשות על זה תכנית).

כתבי לי מה אתם עושים במחנה, איזו שיחות אתם מעבירים, וכן מה תעשו בהכשרה. אני בטוח כי עוברים עליכם הרבה דברים מענינים.

א"ש, 8.9.50

קשה לי להחליט אם לשלוח לך הפעם את המכתב, למרות שאני רוצה לעשות כן מאד. זה כמעט שני חדשים שאין לי ממך דבר וחצי דבר. אמנם כבר שבועיים לא הייתי בבית ואולי שם יש בשבילי מכתב, אבל בכל-זאת הזמן רב מדי. אינני יודע מה בדיוק קרה לך ומה הסיבה לשתיקתך הארוכה, אך אני מבין כי קיימת סיבה כזאת וטוב היה לו היית כותבת מספר מלים ומסבירה.

אני אפילו לא יודע לאן לכתוב לך — אינני יודע האם את עדיין בהכשרה או האם גמרת אותה, האם את עומדת לעלות ארצה או האם דחית את היום הזה.

אינני יכול עכשיו להמשיך, אני עייף מאד. יש לי ימים עם 10 שעות עבודה, אולם אני מרוצה מזה.

א"ש, 18.8.50

היום הגיע אלי מכתבך מה-25 לאוגוסט. ידעתי כי היה לכם משהו שגרם לך להפסקה כה ארוכה במכתבים, אך לא שיערתי את גודל האסון. אינני יודע אם מכתבי זה עוד ימצא אותך בצרפת כי לפי מכתבך את צריכה להגיע ארצה בסוף החודש. גם הורי באים בסוף החודש באנית מכיוון שלא סיפרת לי הרבה על המחנה והסמינריון, קראתי על כך בעתון. מתקבל הרושם שזה היה משהוא גדול וחשוב ושלמדתם הרבה. אני מקווה שהעתון לא הגזים.

בינתיים העבודה שלי במלוא תוקפה, ואני לא מוצא זמן לבקר בבית. את הזמן הפנוי, כשיש כזה, אני מנצל ללימוד. ללימוד השפה הרוסית אני כמעט ולא מקדיש זמן — חסרים לי עוד כמה אמצעים טכניים כדי שאוכל ללמוד ברציפות. העיקר הוא שאני עכשיו מרוצה ממצבי ומרגיש טוב, מלבד שאני מחכה כל יום לידיעות ממך על יום בואך. רצוני לדעת מה תכניותיך כשתבואי ארצה ובאיזו מידה יהיה לך קצת זמן לעשות טיול, על פני הארץ. חשבי על כך, אך כמובן בתנאי שזה לא יתנקש ולא יפריע לך בדברים אחרים. ממכתבך האחרון אני רואה שבמשך הזמן למדת עברית טוב, ואפילו טוב מאד. דעי לך כי זה יקל עליך את הקליטה בחיי החברה והמשק בארץ.

מעברות, 27.9.50

אמנם עדיין לא קיבלתי מכתב נוסף ממך, אך אני בכל־זאת כותב לך. כפי שאת רואה, אני נמצא עכשיו בבית, והפעם היה זה חופש די גדול. לפני יומיים הגיעו באניה קדמה אמי, אחותי ואחי הקטן. אני נסעתי לקבל את פניהם בנמל וחיכיתי כל הזמן לראות פתאם גם אותך יורדת מן האניה. היתה לי מין הרגשה כאילו גם את באת — אבל הנה היתה זו רק הרגשה, כי כל הנוסעים ירדו ואת לא היית ביניהם. הבאתי את „האורחים“ שלי הביתה לקיבוץ והם כבר מרגישים את עצמם טוב, מלבד הקטן שביניהם, שהספיק בינתיים להתרגל לצורת חיים קצת אחרת.

שמחתי לקרוא במכתבך על ההכשרה שלכם ועל כי פגישתך הראשונה עם העבודה היתה די טובה. כמו בכל ענין אחר, גם כאן חשיבותה של פגישה ראשונה גדולה היא. אבל אין זה הכל. תחילה קשה להתרגל ליום עבודה מלא של 8—9 שעות, זה מורגש ביחוד בערב, לאחר העבודה. קשה לקרוא וללמוד — הגוף דורש את מנוחתו. בזמן זה צריך להתעקש דוקא ולמרות העייפות לנסות ולקרוא הרבה ולהתגבר על הקשיים. בדרך כלל משפיעה תקופה כזאת על החברה כגוף באותה המידה כמו על כל פרט ופרט. קשה לקיים שיחות, מסיבות, נוצרת אירה מאד לא טובה. מובן — גוף מאורגן, היודע את אשר לפניו והיודע את אשר הוא רוצה, יכול להתגבר על כל זה. בשלב זה דוקא יש חשיבות גדולה לפעולה התרבותית הנמרצת — למשל הוצאת עתון, מסיבה, ועוד. אני מקווה שאת תצליחי בדרך שאת הולכת ותדעי לשמוח גם לאחר יום העבודה וגם כשתהי עייפה. לפעמים חיי היום־יום געשים אפורים ופחות מנצנצים, ואז צריך לדעת להתעלות מעליהם ולראות את התמונה הכללית — זה נותן לפעמים הרבה טעם לחיי היום יום.

אתם בהכשרה טרם נכנסתם לעובי הקורה ואתם צריכים לדעת בדיוק לקראת מה אתם הולכים. (בענינים כאלה לא טוב לחנות באשליות). אני מפסיק הפעם בנקודה זו ואני חושב שבעוד חודש־חודשיים ייהיה גם לך דבר־מה לומר בדברים אלה.

כמתנת הקיבוץ לחג קיבלתי את ספרו של לנין — „המטריאליזם והאמפיריוקריטיציזם“ — עדיין לא התחלתי לקרוא בו, אך הספקתי קצת

להציץ. אני מקווה שיהיה לי גם זמן ללמוד משם. נוסף לחשיבותו, הרי זה גם ספר נאה ויפה.

אני מקווה לשמוע ממך במהרה כי את באה ארצה.

6.10.50

שוב אני מקבל את המכתבים ממך בסדר. אתמול קיבלתי את מכתבך האחרון ובו נודע לי כי זמן בואך ארצה נדחה. מובן שזה קשה בשבילי, אך אני מקבל זאת וממשיך לצפות ליום בו אוכל לראותך כאן לצידך. את כותבת לי על הרגשתך אחרי שנות העבודה בתנועה, ועל שמחתך בשעה שאת מתחילה לראות פרי עבודתך. אני יודע מה הרגשה זו וטוב כי את מצליחה לחוש ולהרגיש אותה.

גם אצלי מתקדמת העבודה יפה. אני משתדל שהאנשים אתם אני עובד ידעו היטב את אשר אני מלמד אותם, ויש לי הרושם שאני מצליח. אנחנו מתכוננים כאן ליום הסיום של המכביה בו נופיע גם אנחנו בתכנית משלנו. התאזרי בסבלנות והצליחי בחדשים המעטים שנשארו לך להכשרתך. את ערכם תדעי להעריך נכונה רק בעוד זמן — אפילו אם יהיה לך לפעמים קשה וגם לא נוח. גם לי קשה לחכות כל כך הרבה זמן (זה יהיה בערך שנה...) בלי לחוש ובלי להרגיש אותך קרובה אלי. אך תאמיני לי שתמיד אני זוכר אותך וחושב עליך. קשה להביע במכתב לאדם קרוב את המחשבות האינטימיות ביותר, אולם דעי לך כי דמותך לא נשכחת מלבי אפילו לרגע במשך שעות עבודתי, ואני מחכה לך כל יום ויום.

באר-טוביה, 14.10.50

זה עתה אני חוזר מקונצרט. שמעתי את הקונצרט לכינור של ביטהובן ואת הסימפוניה מס. 7. משום-מה לא נהניתי היום מהקונצרט — ייתכן מעייפות וייתכן משום שלא הייתי פנוי ממחשבות.

במשך השבועיים האחרונים כאילו הכל השתנה. החום הכבד של הקיץ נעלם ובמקומו מתחילים להרגיש כבר את החורף המתקרב. ירד הגשם הראשון ועלי העצים מתחילים להתעופף ברוח — הסתיו הוא בעצם תוקפו. כמו תמיד, כשמתחיל החורף ומזג האויר משתנה נעשית גם ההרגשה כבדה. כל אחד מצטמצם בקרן זוית משלו, כאילו מחפש פינת חום. רק האדמה, שצמאה כל הקיץ וחיכתה למים, עד שכולה

נסדקה מיובש, כאילו לבשה צורה חדשה ושמחה — ריחה, העולה אחרי הגשם, געים ומעורר. בעוד שבועות מספר ודאי כבר לא יהיו השמיים כה יפים וכחולים. הם יהיו שחורים וגשם ירד. בזמנים כאלה טוב לשכב במיטה ולראות איך טיפות הגשם גולשות ויורדות על החלון, ולשמוע את דפיקות הגשם על הגג. מובן שאנחנו כאן נמשיך בעבודתנו בחוץ.

בשבת האחרון הרגשתי קצת רע, היה לי חום וכאב ראש — אולם הצלחתי והכל עבר. אפילו לא הספקתי לשכב יום אחד. ייתכן ובימים הקרובים אצא קצת לשדה ולא אוכל להיות בבית. אני מחכה למכתבים ממך, על ההכשרה ועל מה שאת רוצה — כל מלה ממך בשבילי זה הרבה, ואני זקוק למלים ממך.

20.10.50

את מכתבך האחרון קיבלתי בזמן שהותי בשדה, אחרי עשר שעות ריצה בשדה ועוד כל מיני דברים שכאן לא אכתוב לך עליהם. זה מעודד לקבל ממך מכתב, באמת, בשעות כאלה גדול כחן של כמה מלים מרחוק מכל דבר אחר.

עד כמה שאני יכול לראות הרי את די מרוצה ומרגישה טוב בהכשרה, חשוב מאד. את כותבת לי כי את עובדת במטבח ובכביסה, וכי את לא מרוצה ביותר מעבודות אלה. דבר זה הוא טבעי בהחלט, כי בעבודות מסוג זה באמת קשה למצוא סיפוק, וקשה להתקשר אליהן. את צריכה לדעת כי עבודות אלה הן הכרחיות, ומישהו חייב לעשות אותן. גם אצלנו בקיבוץ קיימת בעיה קשה בקשר לעבודות אלה, וזה מאותן הסיבות. עד היום מעטים האנשים המוכנים להתמיד בעבודה זו, ולכן יש בקיבוץ תור המחייב כל חבר לעבוד שם זמן ידוע. יחד עם זה מעניין, וזאת עובדה, כי בענפים החקלאיים מעטות החברות, וזה לא תמיד הכרח המציאות. רוב הבחורות מעדיפות את העבודה בבתי הילדים — שהיא אחת העבודות החשובות ביותר, מעל לרפת או לגן הירק. בהמשך הזמן, אם הדבר יהיה באפשרותך, אני מציע לך לנסות לעבוד באיזה ענף חקלאי כמו צאן, לול או גידולי שדה — בגן. אני חושב כי תמצאי בעבודות אלה יותר סיפוק ותוכלי להתקשר אליהן בכל לבך. את כותבת לי שאת לומדת עכשיו כלכלה מדינית. הייתי מציע לך

ליד זה ללמוד משהו הקשור בעבודת האדמה, כי הרי לקראת זה את מתכוננת עכשיו, בחדשי ההכשרה.

על עבודתי אין לי הרבה מה למסור לך. יש ימים ואני עובד יותר מעשר שעות ויש ימים וכמעט אין לי מה לעשות בהם. באותם הימים הפנויים אני משתדל לנצל את הזמן ללמוד. היום למשל, אילו התכניות היו מתגשמות כסידרן, הייתי צריך לצאת לטיול "קצר" של בערך 50 ק"מ. מכאן תביני שמה שאני כאן מלמד עובר קודם דרך הרגליים ואחר-כך רק מגיע לראש. אני מוכרח להודות שגם אצלי היום הרגליים יותר פעילות מהראש, אך אני מקווה שזה עוד במידה, ואין זה נורא.

הלילות הולכים ונעשים קרים ובמשך היום מסתירים העננים את השמש. העצים משירים עליהם ואני חושש שבבוקר אחד נתעורר ונמצא את עצמנו שרויים בחורף הקודר.

כמעט ושכחתי לכתוב לך על המאורעות הגדולים המתחוללים כאן בארץ. מצבנו בארץ ישראל הוא כזה שמדי יום אנו נתונים יותר בידיה של אמריקה. האשמה לדבר מוטלת על הנהגת המדינה ובראש וראשונה על מפא"י, המכוונת אותה. המשבר הגיע לשיאו עם התפטרותה של הממשלה הנוכחית. הכל עדיין מכוסה ערפל, וכרגע אינני יודע מה יהיה המוצא. ברור רק שלמפלגתנו זו הזדמנות לשוב ולתבוע כינון ממשלת פועלים על בסיס מפלגות הפועלים בארץ, ולגשת במרץ לתיקון הבנין הכללי של מדיניות הפנים והחוץ. יחד עם זה קשה להאמין שקיימת כיום אפשרות להקים משהוא במשותף עם מפא"י, לאחר שזו החליטה לפרוש מהאינטרנאציונאל המקצועי, ולאחר ההחלטה על הופעה נפרדת — וביחד עם זה תחת שם ההסתדרות — בבחירות המוניציפאליות. אני חושב שבמשך השבוע הבא יתבררו כמה וכמה דברים חשובים, ואז אכתוב לך על הכל.

13.11.50

היו לי כמה ימים של עבודה מעל לראש, לפעמים גם 12 שעות ביום, ואת יכולה להבין שהדבר היחידי שאני מסוגל לעשות אחרי יום כזה, זה לישון, ולישון טוב. למרות הכל מצב הרוח היה על הגובה — הוא תמיד טוב כאשר העבודה מתנהלת בקצב כזה.

כתבתי לך כי הננו נמצאים בתוך החורף. והנה, בדיוק כשהייתי

בשדה התחיל גשם. המיים חדרו עד לעצמות, אך את הפעולה לא יכולתי להפסיק. מזה את רואה איך כאן החורף. אצלכם, כשמתחיל חורף, אין רואים את השמיים ואילו כאן יכול לרדת גשם שוטף ולא תחלוף אפילו חצי שעה ושוב תצא השמש ויתגלו שמיים כחולים. אז תענוג להסתובב בחוץ ולנשום את האויר הרענן.

לפעמים אני חושב כמה טוב היה לו היית כבר כאן. קשה להיות כאן לבד, בלי אדם שאפשר לדבר אתו פשוט מן הלב. ותמיד אני נזכר שאת כל כך רחוקה, ואז אינני יודע מה לחשוב. כל החברים כאן כבר הלכו לישון, אך אני אינני יכול להרדם, אני מרגיש שאני מוכרח לכתוב לך קצת ממחשבותי. אני נזכר באותם הימים המעטים בהם הספקנו להכיר איש את רעהו, אך באותם הימים המעטים לא יכולנו לחדור אחד לעמקי השני ולהציץ פנימה בנפשו, וגם היום אינני יכול לאמר כי יודעים אנו אחד את השני משום שבמכתב, ולו יהיה האמיתי ביותר, אי־אפשר למסור את הכל. נדמה לי כי הרביתי לכתוב, ואולי גם הרבה שטויות. אינני יכול לעצור את היד מלכתוב, כי היד היא שליחת הלב.

קשה אחרי מלים אלה לחזור אל היום־יום ולתאר לך את אשר נעשה היום בארץ, ולכן אדחה זאת למכתב הבא.

היי שלום, יקירה, לחיצת יד חמה ולהתראות בקרוב

מעברות, 18.11.50

הפעם אני כותב לך מהבית, ובעוד מספר שעות שוב לא אהיה כאן. כתבתי לך שמתקיימות בחירות לעיריות בארץ, וכיום אפשר כבר בבירור לציין את המצב. יש עליה גדולה לימין והשמאל ירד. הירידה בצד שמאל באה ממפא"י (אנחנו אפילו עלינו קצת) ובאופן כללי אפשר לציין כי הקוטביות בישוב הולכת ומתגברת. מעמדות הביניים, הן מצד הפועלים והן מצד הבורגנים, הולכים ונעלמים, וכמו בכל מדינה מתפתחת, תחילה יד הימין גוברת. אין בחירות אלה יכולות לקבוע את היחס במדינה כולה משום שהיו רק בערים, לעומת זאת בחלק מן המושבות, ובהתישבות העובדת, שם הפועלים חזקים, לא נערכו כלל בחירות.

קיבלתי ממך מכתב בו את כותבת כי את עובדת ברפת. שמחתי שניתנה לך האפשרות לעבוד קצת בחקלאות. בטוחני כי לעבודה זו יש

השפעה רבה על האדם. בדרך כלל היא נוסכת בו רגש ונשימה בריאה ומשקיטה את רוחו. העבודה עם יצור חי גם קושרת את האדם בחזקה מחבבת עליו את המקצוע. יודע אני כי העבודה ברפת קשה היא, וביחוד כשהיא נעשית בידים. בכל-זאת — אחרי הכל דומני שהחליבה בידים נעימה יותר, מה גם שאי-אפשר ללמוד לחלוב במכונה.

מדברייך אני מבין כי בכל חודש אתם מחליפים את מקום העבודה. סדור זה טוב, לדעתי, כי אין זה מתפקידיה של ההכשרה ללמד אתכם מקצוע מסויים — לזה יהיה לכם זמן בקיבוץ — היא צריכה לתת לכם מושג כללי על משק חקלאי עצמאי. אתם צריכים לנצל את הזמן, וכשת-בואו ארצה ידע כל אחד לא רק את מעשיו הוא אלא גם יבין בעבודתו של חברו. לכן כל אחד צריך לדעת לעבוד בכמה וכמה מקומות. כתבי על פעולותיכם, על הרגשתך. אני מחכה למכתבים, והעיקר: סימו שם את הענינים ובואו ארצה, אני מחכה לך כאן.

א"ש, 26.11.50

דבר אחד ברצוני לספר לך הפעם, והוא על עזרה למחנות העולים. שני ימים עבדנו בעזרת. נסענו בכביש וירדנו לדרך צדדית שבימי הגשמים אי-אפשר לנסוע בה. לפתע, על אחת הגבעות. נתגלה לנו ישוב עולים. יוצאי תימן הם ובכל סידרי חייהם אפשר לראות את המרחק הרב בינם לבין יהודים יוצאי אירופה. הם אינם יודעים נקיון מהו (כמובן, לא באשמתם) ולבושם דל מאד. מקום מושבם — הם מספר אוהלים וכמה צריפי עץ. אנחנו באנו לשם להתקין תעלות מגן בפני הגשמים, וכן להראות להם כיצד לסדר את האוהלים וכיצד לשמור על הנקיון. בשעת ההפסקה ניסינו ללמד את הילדים הקטנים קצת לשיר וגם ריקוד אחד או שניים. הם היו שמחים מאד כי בדרך כלל אין מי שידאג להם. גם לנו וגם להם היתה פגישה זו חוויה גדולה.

ייתכן ובעוד זמן מסויים אעבור למקום אחר, אך עדיין זה לא אקטואלי. בבית הייתי לפני שבוע ואינני יודע מתי אהיה שם בפעם הבאה. אינני יודע משום-מה, אך בזמן האחרון אני שוב מתחיל קצת לנגן, ואני משתדל ללמוד בחליל את הקונצ'רטו לשתי ויולות לויאלי. לקחתי בבית גם ספר לקריאה "בנתיב היסורים" חלק ראשון מהטרילוגיה של אלכסיי

טולסטוי, ובמשך כמה ימים גמרתי לקרוא אותו. אינני יכול לקרוא ספרים מדעיים בלבד, וזה גם לא טוב. עדיין אינני יכול לכתוב לך כיצד התרשמתי מהספר, כי לא טוב לעשות זאת לפני שגומרים לקרוא את כולו. נדמה לי שזה ספר טוב, גם בצורתו הספרותית וגם בתאור דמויות האנשים על רקע התמורות הגדולות של מלחמת העולם הראשונה ותחילתה של מהפכת אוקטובר.

אגמור הפעם משום שהשעה כבר מאוחרת ואני ממהר לישון.

א"ש, 4.12.50

היום בא מכתב ממך ואני ממהר להשיב עליו מכיוון שבמשך 10 הימים הקרובים לא אוכל לכתוב לך — אני יוצא לטיול בחוץ. יש להגניח שעל אף העבודה הרבה שתהיה, זה יהיה גם מאד מעניין, אך על זה בעוד 10 ימים. יתכן ובקרוב כבר לא אהיה כאן אלא במקום אחר, ולכן טוב תעשי אם תכתבי לי למעברות עד שיתברר בדיוק לאן אני הולך. אני מבין שהענינים אצלכם אינם הולכים כל כך ישר ובסדר, ושאתם נתקלים בהרבה בעיות ושאלות. דבר זה הוא נורמאלי לכל גוף חברתי בתחילתו, אבל יש להתגבר על כך. מובן שיהיו לכם אבידות ויעזבו אתכם חברים, אך העיקר זה הרצון להמשיך. את כותבת לי שיש ביניכם מספר חברים הרגילים לצורת חיים אחרת. בדרך כלל כוחו של קולקטיב בחינוך ובהשפעה על פרטים אלה רב, וגם כאן אני חושב שתצליחו, אם גם לא במאה אחוזים.

בתוך שלל הבעיות שלכם אסור לך לשכוח את עצמך. אין זה בריא להתעמק רק בחברה לעזוב את הבעיות האישיות בצד. אל תשכחי לקחת איזה ספר ביד ותנסו למצוא זמן להרהורים ולמחשבה. כל אדם צריך לדעת למצוא את שביל הזהב בין העבודה והפעולה בחברה ובין ההתעסקות הפרטית, כי בחשבון אחרון שניהם משלימים אחד את השני.

יש לי הרושם שאת די מרוצה מהעבודה, ואני מקווה כי אינני טועה. שוב את כותבת לי שאתם צריכים להיות עוד שניים או שלושה חדשים בהכשרה. אינני יודע למה, אך לי נדמה כאילו כל פעם אתם מוסיפים זמן, זה לא יגמר אף פעם כאילו. אני כבר בלי סבלנות כמעט, כי בעוד חודש וחצי (בינואר) יהיה כבר שנה מאותו חודש נפלא. סיימי מהר את ההכשרה כי אני מחכה לך כאן ורוצה לראותך כבר בארץ.

צ ב י א י ו

נספו שמונה חיילים בהתרסק מטוס צה"ל

סבורים שהמטוס נפל בהימה
בקרבת החוף בדרום. - הגופות מרם נמצאו

מאת צבי אמיתי, כתבו הצבאי

תל-אביב. — דובר צה"ל הודיע אמש בצער, כי מטוס של חיל-אוויר לישראל, שהיה בתפקודי סיור ביום ב', לא חזר לבסיסו. שברי המטוס נמצאו למחרתו על חוף-הים ליד זיקים, בשפלה. הודעות על כך נשלחו למשפחות. נעדרים שמונה חיילים, בכללם הטייס.

ביום ב' בשעות הבוקר יצא מטוס מטיפוס "ראפיד" לסיור בדרום הארץ, כשבו טייס, קצין ושישה סמלים. ילדי יד-מרדכי ראוהו בשעה 11, כשהוא טס מעל הגבעה שבמשק בכיוון לים ומאז לא ראהו איש. הדבר לא עורר תחילה תשומת-לב מיוחדת, אם-כי הסיור צריך היה להימשך כשעה בלבד.

לאחר שבמיכלי-המטוס היה דלק לחמש שעות, סבורים היו, שהטייס החליט להאריך את סיורו. אולם כאשר אחר-הצהרים לא נתקבלה כל ידיעה מהמטוס, עורר הדבר דאגה והועלתה הסברה, כי המטוס נחת נחיתת-אונס.

עם בוקר התחילו החיפושים. אנשי-המשקים, שיצאו כדי להתחקות על גורלו של המטוס שאבד, מצאו על שר-טון, כ-400 מטרים מהחוף, בקירבת קיבוץ זיקים, תא-נוסעים הרוס של מטוס וחלקי-כנפיים. עוד קודם-לכן השגיח בשרידים מטוס, שאף הוא יצא לחיפושים.

הנוסעים לא נמצאו. סבורים, שהמטוס הנמך טוס יתר-על-המידה בהיר, תו מעל לים, הפסיד ממהירותו והתרסק והגלים גרפו את הגופות.

יום ו'

י"ג טבת תשי"א
22 בדצמבר 1950

הפרידה מהם

אחד אחד נכנסו הבחורים לתוך האוירון, ועל פניהם גסוך חיוך. הרהרתי רגע אחד על הטיסה, שיעקב הגדיר אותה "כתפקיד". תשובתו צלצלה באזני, ולא נתנה לי מרגוע.

אולם מיד התעורר בי מוסר כליות לסיבת החרדה. לחמתי במחשבות ההבל האלה, ושמתי את בטחוני באוירון של חיל-האוויר, ובהצלחת טיסתם. המנועים הונעו ורעשם הפסיק את הלך מחשבותי. חלפו כמה דקות, ועוד

הבחורים מסתכלים לשמים ומתלוצצים: "מי ומי יהא גיבור יותר?" המטוס זו ממקומו, כהרף עין נתק את גלגליו מהאדמת וציפור הפלדה התרוממה אל-על. היא מרחפת כבר באויר, ובה יושבים בחורים ומסתכלים על הנוף המשתרע תחתם. נהנו ודאי ברגעים אלה, וצהלו למקרה הגדיר שבדמן להם.

אט אט הם נעלמים באופק הרחב — ונדמה לי שמושיטים ידיהם ואומרים: "שלום שלום!"

חלפו כמה שעות. אני מחכה בקוצר רוח לראותם חוזרים ולשאול על רגשותיהם בטיסתם. כל פעם שדימיתי כי הם כבר חוזרים התבדו הדמיונות והתחלתי לחזור בחשאי לחרדתי הקודמת. כשהגיעה השעה הנקובה לשובם לבסיס, ואין רואה, ואין שומע פשטו שמועות מחרידות והכחשות בעקבותיהן.

אחרי חקירה קצרה התברר שהאוירון צלל-צנח הימה ואתו שמונה בחורים נפלאים.

(מתוך "במחנה")

אריה

מדרינת ישראל

משרד הבטחון

אגף הנוער והנח"ל

להורי צבי יתום ז"ל

... ולקיבוץ מעברות, שלום רב,

תרשו לי להביע את רגשי השתתפותי בצערכם הגדול על מות בנכם צבי אשר נספה עם חבריו באסון מחריד.

צבי היה בין בוגרי קורס מפקדים ראשון של הנח"ל וכאחד המצטיינים הוטל עליו כעבור תקופת קצרה להיות בין מדריכי קורס מפקדים שני ועשה את עבודתו במסירות, באמונה ובכשרון. לגמר הקורס נשארו ימים אחדים בלבד ומטרת הטיסה הטראגית של הסמלים היתה ללמוד ולהכיר את השטח בו הם יובילו את חניכיהם בסיוור אימונים מסכם.

בנכם נפל כחייל בעת מילוי תפקידו. הוא היה בעצם גידולו והתפתחותו המהירה כאדם וכמפקד צעיר. צבי היה מועמד לבית הספר לקצינים במחזור המתחיל בינואר.

גדולה האבידה בנפול צבי וחבריו ואין תנחומים. דעו רק וספרו לחברים כי צבי היה בשכבת המפקדים הצעירה מבני המשקים אשר העמיסו על עצמם שליחות מיוחדת במינה — בניין צבא עובד, מתישב ומגן.

חזקו ואמצו

א. שומרוני

ב"ס מכו"ם נח"ל
י"ב בשבט תשי"א
19 לינואר 1951

משפחת יתום היקרה!

מביעים אנו לכם את רגשי השתתפותנו באסונכם-אסוננו הכבד.
רצופה בזה פקודת יום מיוחדת מטעם בית ספרנו בו שרת בנכם תפל
ליום השלושים למקרה.
דמות בנכם וחבריו שנפלו מלויים את דרכנו. בחזקו של צבא ההגנה
לישראל ננוחם.

אמנון אלון רב-סרן
מפקד ביה"ס

פקודת יום מיוחדת ליום 18.1.51

היום מלאו שלושים יום למותם של מדריכינו ומפקדינו —

133540	סמל	שיננסקי	עוזי	ז"ל
163842	סמל	רפפורט	דוד	ז"ל
163991	סמל	יתום	צבי	ז"ל
164258	סמל	ארוזי	מרדכי	ז"ל
164797	סמל	יסקולקה	שלמה	ז"ל
163074	סמל	אבוץ	יעקב	ז"ל

אשר נפלו בעת מילוי תפקידם כמדריכים בבית הספר למפקדי כיתות
של חיל הנח"ל. כל יחידה צבאית סבלה אבדות, ואבדה חיילים ומפקדים
יקרים אשר צוו במותם את המשך החיים והלחימה על החיים.
כך גם חיל נח"ל — הצעיר בחיילות, דרכו כיחידה בצה"ל קצרה,
ואותם הבחורים אשר נפלו הגם לפידי אור אשר יאירו את דרכו בעתיד.
מותם של ששה סמלי חיל הנח"ל הנו צוו לבאים, ואמונתם ומסירותם —
לתפקידים כמדריכים ולחיל כולו ישמשו לנו מופת ודוגמה בחנכנו דורות
של חיילים לפיקוד ולהדרכה לתפארתו של החיל וצ.ת.ל. כולו.
ביום זה נוריד את דגלנו על קברם הרענן ונתיחד עם זכרם הקדוש
יחד עם הוריהם בבתי — אפיקים, גן חפר, תל-אביב, סעד, מעברות,
רמת יוחנן וכפר יהושע.
יהא זכרם ברוך.

אמנון אלון רב-סרן
מפקד ביה"ס

מפקדת חיל הנח"ל

ז' שבט, תשי"א

14 ינואר, 1951

להורי צבי יתום ולמשק מעברות

קבלו נא ביום השלושים לנפול בנכם צבי, באסון האוירון, את השתתפותי אני והשתתפות פקודי באבלכם הכבד.
זכה צבי בחייו להיות מראשוני חייליו ומראשוני מפקדיו של צעיר החילות בצ.ה.ל. המשימה שהטיל על עצמו, הוא וחבריו הרבים, — מרביתם בני ההתישבות העובדת — היתה משימה כבדת משקל ואחריות, והוא עמד בה, כשרונותיו העלוהו במהרה, בעודו נער להיות מפקד, למדריך ומחנך לדור מפקדים חדש וצעיר. הוא הירבה לעשות זרבות מזה הבטיח לעתיד. אך הגורל עקרו מתוכנו. צבי נפל בעת מילוי תפקידו בשליחות קורס המפקדים שהיה ממפקדיו.
יודעים אנו את גודל אבדתכם-אבידתנו ונחמתנו היחידה שהזרעונים אשר זרע בנכם, ינבטו, יגדלו וישאו פרים להשגת המטרה עליה נפל.

משה נצר — סגן אלוף

מ.מ. מפקד חיל הנח"ל

